

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Магістерська робота

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКОНАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
ДВОМОВНІСТЮ ТА БАГАТОМОВНІСТЮ СЕРЕД СТУДЕНТІВ
КАФЕДРИ ФІЛОЛОГІЇ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО
ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II**

ВАРАДІ КРИСТІЯН ЮРІЙОВИЧ

Студента II-го курсу

Освітня програма: 035 «Філологія» 035.071 Мова і література угорська

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 103 / 23 листопада 2022 року

Науковий керівник:

Черничко Степан Степанович,
доктор наук, професор

Завідувач кафедрою:

Берегсасі Аніко Ференцівна,
доктор габлітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Магістерська робота

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКОНАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
ДВОМОВНІСТЮ ТА БАГАТОМОВНІСТЮ СЕРЕД СТУДЕНТІВ
КАФЕДРИ ФІЛОЛОГІЇ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО
ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студента II-го курсу

Вараді Крістіян Юрійович

Освітня програма: 035 «Філологія» 035.071 Мова і література угорська

Науковий керівник: **Черничко Степан Степанович,**
доктор наук, професор

Рецензент: **Берегсасі Аніко Ференцівна,**
зав. кафедри, доктор габлітований, професор

Берегове
2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

KÉT- ÉS TÖBBNYELVŰSÉGGEL KAPCSOLATOS MEGGYŐZŐDÉSEK VIZSGÁLATA A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA FILOLÓGIA SZAKOS HALLGATÓINAK KÖRÉBEN

Magiszteri dolgozat

Képzési szint: Mesterképzés

Készítette: Váradi Krisztián

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 035 «Filológia» 035.071 Magyar nyelv és irodalom

Témavezető: Dr. Csernicskó István,

a tudományok doktora, professzor

Recenzens: Dr. habil. Beregszászi Anikó,

tanszékvezető professzor

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS.....	6
II. A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE.....	8
2.1. Kit tekinthetünk kétnyelvűnek?	8
2.1.1. A kétnyelvűség típusai.....	10
2.1.2. Tannyelv választás, asszimiláció és kétnyelvűség	13
2.2. A kétnyelvűséghez kapcsolódó nyelvi hatások megjelenése Kárpátalján.....	15
2.2.1. A kódváltás.....	15
2.2.2. A kódkeverés.....	17
2.2.3. A szókölcsönzés	18
2.3. A nyelvi attitűd fogalma	19
2.4. A két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdök.....	21
2.4.1. Nyelvi hátrány az iskolában	22
2.4.2. Additív szemléletben végzett nyelvtanítás.....	24
2.4.3. Nyelvi presztízs	25
III. A KUTATÁSI MÓDSZEREK BEMUTATÁSA.....	27
3.1. Kérdőíves attitűdvizsgálat	27
3.1.1. A kérdőív felépítéséről.....	27
3.1.2. A gyűjtés körülményeiről.....	28
3.1.3. Az adatközlők jellemzése.....	29
3.2. Fókuszcsoportos interjúbeszélgetések.....	31
3.2.1. A fókuszcsoportok összeállításáról	31
3.2.2. Az interjúbeszélgetések körülményeiről.....	32
3.2.3. Az adatközlők jellemzése.....	33
IV. AZ EREDMÉNYEK ELEMZÉSE	34
4.1. Az adatközlők nyelvismerete és nyelvhasználati szokásai.....	34
4.2. Nyelvtanulási és pályaválasztási motiváció.....	37
4.3. A filológus hallgatók két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdjei.....	44
4.4. A kétnyelvűség megjelenése a kárpátaljai iskolákban	54
V. ÖSSZEFOGLALÁS	59
FELHASZNÁLT IRODALOM	63
UKRÁN NYELVŰ REZÜMÉ	68
MELLÉKLETEK.....	71

ЗМІСТ

I. ВСТУП.....	6
II. ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ ПОВ'ЯЗАНОЇ З ДОСЛІДЖЕННЯМ	8
2.1. Кого можна вважати двомовним?.....	8
2.1.1. Види двомовності	10
2.1.2. Вибір мови навчання, асиміляція і двомовність.....	13
2.2. Мовні особливості двомовності на Закарпатті	15
2.2.1. Перемикання кодів	15
2.2.2. Змішування мовних кодів.....	17
2.2.3. Лексичні запозичення.....	18
2.3. Поняття мовного ставлення	19
2.4. Ставлення до білінгвізму та багатомовності.....	21
2.4.1. Невигідне мовне становище в школі	22
2.4.2. Викладання мови в адитивному підході	24
2.4.3. Престиж мови	25
III. ВИКОРИСТАНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	27
3.1. Анкета про мовне ставлення.....	27
3.1.1. Про структуру анкети	27
3.1.2. Про обставини збору даних.....	28
3.1.3. Характеристика учасників.....	29
3.2. Фокус-групові інтерв'ю	31
3.2.1. Про складання фокус-груп	31
3.2.2. Про обставини обговорення інтерв'ю.....	32
3.2.3. Характеристика учасників.....	33
IV. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	34
4.1. Знання мови та звички використання мови учасників.....	34
4.2. Мотивація до вивчення мови та вибору професії	37
4.3. Ставлення студентів-філологів до білінгвізму та багатомовності	44
4.4. Особливості білінгвізму в школах Закарпаття.....	54
V. ПІДСУМКИ.....	59
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	63
РЕЗЮМЕ	68
ДОДАТКИ.....	71

I. BEVEZETÉS

A kétnyelvűséggel foglalkozó kutatások egyik kiemelt témája közé tartozik annak meghatározása, hogy pontosan kit tekinthetünk kétnyelvűnek, illetve milyen egyéni és közösségi attitűdök kapcsolódnak a bilingvizmus fogalmához. Kárpatalja különösen ideális táptalajt biztosít a két- és többnyelvűségi vizsgálatok végzéséhez, mivel a területen a 2001-es népszámlálási adatok szerint több mint száz nemzetiség él egymás mellett (Molnár–Molnár D. 2005: 20–21).

Jelen dolgozatban a kárpataljai magyar kisebbség egyik kulturális központjának, a II. Rákóczi Ferenc Kárpataljai Magyar Főiskolának a filológia szakos hallgatóit vizsgáljuk egy online kérdőíves attitűdvizsgálat keretében. A kutatás célja, hogy felmérje a Rákóczi-főiskola angol, magyar, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatóinak kétnyelvűséghez és a kárpataljai nyelvi helyzethez fűződő attitűdjeit, valamint nyelvtanulási motivációját.

A témaválasztást az indokolja, hogy a filológia szakos hallgatók egyben leendő nyelvtanárok is, akik a kárpataljai fiatalok anyanyelv-, államnyelv-, és idegennyelvtudásának fejlesztéséért lesznek felelősek. Ebből kifolyólag különösen fontos annak felderítése, hogy miként viszonyulnak a kárpataljai nyelvhasználat jellegzetességeihez, a területen használt nyelvekhez és nyelvváltozatokhoz, a kétnyelvűség nyelvhasználatra gyakorolt hatásaihoz, vagy éppen milyen nyelvtanulási és pályaválasztási motivációk vezérelnek őket a mindennapokban, mennyire vannak tisztában a kétnyelvűségi helyzethez kapcsolódó fogalmak jelentésével.

Az alábbi kutatási kérdések kerültek meghatározásra:

- Hogyan viszonyulnak a filológia szakos hallgatók az angol, magyar és ukrán nyelvek használatához?
- Milyen tényezők motiválják a fiatalokat a nyelvelsajátítás során?
- Mennyire befolyásolja a Kárpatalján uralkodó többnyelvűségi helyzet a filológia szakos hallgatókat a szakválasztás és a pályaaorientáció kérdéskörében?
- Mennyire fontos a két- és többnyelvűség jelensége a szülőföldi boldogulás szempontjából?
- Hogyan ítélik meg a leendő nyelvpedagógusok a kódváltást, a kárpataljai nyelvváltozat jellegzetességeit, és a kölcsönszavak használatát? Jellemzők-e saját nyelvhasználatukra ezek a jelenségek?

- Mennyire vannak tisztában a kétnyelvűséghez kapcsolódó legfontosabb fogalmak jelentésével?
- Milyen attitűdöket tanúsítanak a magyar anyanyelvű gyerekek ukrán tannyelvű iskolába történő beíratásával kapcsolatban?

A tanulmány három hipotézis vizsgálata szerint készült el:

1. A főiskolás hallgatókat nagyban befolyásolja a Kárpátalján uralkodó többnyelvűségi helyzet a szakválasztásban, tehát a kétnyelvűség hatást gyakorol a régió fiataljainak szakmai jövőképre, pályorientációjára.
2. A hallgatók fontosabbnak tartják a magyar és az ukrán nyelv tanulását a szülőföldi boldogulás tekintetében, míg a külföldi jövőkép szempontjából az angol nyelv elsajátítását tekintik a legjobb lehetőségnek.
3. A leendő nyelvoktatók pozitívan viszonyulnak a kétnyelvűségi hatásokhoz, amik saját nyelvhasználatukban is tükröződnek.

A szakirodalmi áttekintést követően a dolgozat elkészítése során használt kutatási módszerek bemutatása következik, amik egyrészt kvantitatív jellegűek, mivel nagyszámú adatközlő képezi a kutatási minta egészét, másrészt kvalitatív módszerek, amelyek segítségével átfogóbb betekintést kaphatunk a filológus hallgatók attitűdjeinek hátterébe.

Elsőként egy online kérdőíves attitűdvizsgálat formájában igyekszünk minél több filológia szakos főiskolai hallgatót megkérdezni a nyelvhasználatukkal, a nyelvtanulási és pályaválasztási motivációjukkal, valamint a kétnyelvűséghez fűződő attitűdjeikkel kapcsolatban. A kérdőívekből nyert adatok statisztikai és leíró módszerekkel kerülnek elemzésre, a fontosabb eredményeket diagramok és táblázatok összesítik.

Ezt követően fókuszcsoporthoz interjúbeszélgetések kerülnek elvégzésre a filológia szakos hallgatókkal, amelyek a kérdőíves felmérés eredményeit hivatottak részletesebben vizsgálni, és választ keresni az ott felmerült kérdésekre, hiányosságokra. A témakörök szerinti elemzést végül a leglényegesebb következtetéseket tartalmazó összefoglaló rész követi.

A kutatás eredményeként nyert adatok hasznosíthatók lesznek majd a főiskolai filológia szakos képzések megtervezése során, mivel betekintést nyerhetünk a magyar, angol, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatók nyelvhasználati jellegzetességeibe, kétnyelvűséghez és kárpátaljai nyelvhasználatához kapcsolódó értékítéleteibe, valamint nyelvtanulási motivációjába.

II. A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Ebben a fejezetben röviden összegzésre kerül a kutatás elméleti háttere az elérhető hazai és külföldi szakirodalmi források alapján. Többek között szó esik a kétnyelvűség fogalmának eltérő meghatározásairól, a bilingvizmus típusairól, a tannyelvválasztás szerepéről, valamint a kárpátaljai nyelvváltozat jellegzetességeiről (kódváltás, kódkeverés, kölcsönszóhasználat). A nyelvi attitűdök jelentése mellett olyan kapcsolódó fogalmak is előtérbe kerülnek, mint a nyelvi hátrányos helyzet, a nyelvi presztízs, és az additív szemléletben végzett nyelvvoktatás.

2.1. Kit tekinthetünk kétnyelvűnek?

A kétnyelvűség fogalmának a mai napig nincs általánosan elfogadott, mindenre kiterjedő definíciója, mivel az elmúlt száz évben sok eltérő megközelítés szerint formálódott a fogalom meghatározása a nyelvészek körében. Leonard Bloomfield (1933: 56) még csak azokat tekintette kétnyelvűnek, akik legalább két nyelvet anyanyelvi szinten képesek használni és kontrollálni.

Ezzel szemben John Edwards megfogalmazása szerint mindenki kétnyelvű, hiszen minden ember ismer legalább egy-két kifejezést az anyanyelvétől eltérő nyelveken (Edwards 2006). Voltak olyan meghatározások is, amelyek figyelmen kívül hagyták a nyelvismeret szintjét a kétnyelvűség fogalmának definiálása során. Ezek alapján minden olyan egyén kétnyelvű, aki egy második nyelvet tanul vagy legalább két nyelven képes értelmezni közléseket. A kétnyelvűség nem más, mint két nyelv váltakozó használata (Weinreich 1953).

Ezen megközelítések ellenére mégis számos mítosz veszi körbe azt a kérdést, hogy kit tekinthetünk kétnyelvűnek. Sok ember például csak a többnyelvű országokban (Kanada, Belgium, Svájc) előforduló nyelvi jellegzetességként értelmezi a bilingvizmust, amely hasonló szintű nyelvismeretet feltételez két nyelven is, szóban és írásban egyaránt. A valóság azonban ettől eltérő képet fest, hiszen a világon több kétnyelvű ember él, mint egynyelvű, és minden országban találkozhatunk velük. Nem egyformán beszélnek mindkét nyelvet, nem professzionális fordítók vagy tolmácsok, és gyakran akcentussal használják a második nyelvüket (Grosjean 1997).

Tove Skutnabb-Kangas már egy átfogóbb megközelítést alkalmaz, és több kritérium szerint igyekszik meghatározni a kétnyelvű beszélők jellemzőit. Megfogalmazása szerint az ember kétnyelvű, aki:

1. **Származás alapján:** már gyerekkorától fogva két nyelvet tanult a szüleitől, vagy kommunikációs céllal párhuzamosan használt eltérő nyelveket;
2. **Nyelvtudás foka szerint:** két nyelvet ismer tökéletesen vagy használ anyanyelvi beszélőként, értelmes megnyilatkozásokat képes létrehozni egy másik nyelven, vagy bármilyen kapcsolatba került egy másik nyelvvel, és legalább részben ismeri annak nyelvtani szerkezeit;
3. **Belső és külső azonosulás alapján:** aki kétnyelvűnek vallja magát, két nyelvvel és/vagy kultúrával azonosul, illetve akit más emberek kétnyelvűnek tekintenek;
4. **Funkció szerint:** aki képes a közösségi elvárások szerint két nyelvet használni eltérő beszédhelyzetekben (Skutnabb-Kangas 1997: 17).

A magyar kutatók a kétnyelvűséget úgy definiálják, mint egy kontinuumot, amelynek egyik végén az egynyelvű beszélők, míg másik végén a Bloomfield (1933) által meghatározott kétnyelvűek helyezkednek el, akik az anyanyelvükön túl egy másik nyelvet is tökéletesen képesek kontrollálni. Minden beszélő, aki e két végpont között helyezkedik el, kétnyelvűnek tekinthető (Kontra 1981: 8; Crystal 1998: 452; Beregszászi–Cserniczkó 2003a: 30).

A funkcionális megközelítés alapján azokat a beszélőket tekinthetjük két- és többnyelvűnek, akik a mindennapi kommunikáció során két vagy több nyelvet használnak (szóban, írásban, vagy akár jeelve), mindezt a társadalmi és kommunikatív szükségleteik kielégítése érdekében (Bartha 2000).

A kétnyelvűség klasszikus definíciója, mely szerint a kétnyelvű emberekre mindkét nyelv azonosan magas szintű ismerete jellemző, már többé nem érvényes. Egy közösségen belül is találkozhatunk rengeteg olyan példával, amikor az egyes beszélők első- és másodnyelvi ismeretei nagyfokú eltérést mutatnak. A kétnyelvűség bizonyos mértékben minden határon kívül élő magyarnál megfigyelhető, hiszen közöttük valamilyen szinten mindenki ismeri és érti annak a közösségnek az államnyelvét, ahol kisebbségként élnek. Egyesek csak közléseket képesek értelmezni, míg mások szinte az anyanyelvükkel azonos szinten beszélnek a domináns csoport nyelvét is (Kiss 1995: 217).

A legnagyobb problémát tehát az jelenti annak a kérdésnek a megválaszolásában, hogy kit tekinthetünk kétnyelvűnek, hogy a kétnyelvű beszélők eltérő nyelvtudásszinttel rendelkeznek. Egyesek csak alkalmanként használnak egy másik nyelvet, vagy már hosszú évek óta egyáltalán nem használták azt. Mások tökéletesen olvasnak és értelmeznek közléseket egy adott nyelven, viszont csak az anyanyelvükön képesek kommunikálni szóban és írásban egyaránt (Crystal 1998: 451).

A fentiek alapján egy közösséget akkor tekinthetünk két- vagy többnyelvűnek, ha az azt alkotó beszélők döntő többsége két vagy több nyelvet használ a mindennapokban. Azok a személyek is kétnyelvűek, akik csak nagyon alacsony szinten beszélnek egyik vagy másik nyelvet, illetve azok is, akik mindkét nyelven közel anyanyelvi kompetenciával rendelkeznek. Az egyetlen különbség abban keresendő, hogy a kétnyelvűségi kontinuum eltérő végpontjaihoz állnak majd közelebb (Beregszászi–Csernicskó 2003a). Sőt, még azok a személyek is tagjai egy kétnyelvű közösségnek, akik egynyelvűek, mert tisztában vannak azzal, hogy az eltérő beszédhelyzetekben melyik nyelven lehet megszólalni, illetve mert a kétnyelvű anyanyelvátváltást sajátították el (Lanstyák 1993: 77).

A kárpátaljai magyar kisebbségre a magyar anyanyelvi dominancia jellemző, mert a magánéletben és a privát szférában a magyar nyelvet használva kommunikálnak, míg a hivatalos színtereken az ukrán államnyelv kerül előtérbe. Az anyanyelv-domináns kétnyelvűség hozzájárul az additív (hozzáadó) kétnyelvűség kialakulásához, ehhez azonban hosszú távú nyelvtervezésre, valamint kedvező nyelv- és oktatáspolitikai döntésekre van szükség a magyar kisebbség fennmaradása érdekében (Beregszászi 2021).

2.1.1. A kétnyelvűség típusai

A kétnyelvűségnek számos eltérő szempont szerint létezik különböző csoportosítása. Ezeket próbáljuk most röviden összefoglalni Beregszászi és Csernicskó (2003b) kutatása alapján:

1. **A nyelvszajátítás ideje alapján:** korai (óvodás korban létrejött) és később kialakult kétnyelvűség; vegyes házasságokon belül beszélhetünk szimultán (egyszerre történő – *lingvizmus*) és szukcesszív (egymást követő – *glottizmus*) nyelvszajátításról. Emellett elkülöníthetünk gyermekkori, serdülőkori és felnőttkori kétnyelvűséget is.
2. **A kétnyelvűség kognitív szerveződése szerint:** koordinált és összetett típusokat különböztetünk meg. Eszerint a koordinált kétnyelvűek a nyelveket különálló forrásokból sajátították el, aminek hála azok jelentésánál függetlenebbek egymástól, mint az összetett kétnyelvűek szemantikailag egymásba fonódó nyelvrendszerei.
3. **A kompetencia szintje alapján:** balansz (kiegyenlített) és domináns (egyenlőtlen) kétnyelvűség létezik attól függően, hogy a két nyelvet közel azonos szinten ismeri az egyén, vagy az egyik nyelv dominánsabb a másikonál.

4. **A nyelvelsajátítás indítéka szerint:** megkülönböztetünk természetes (másodnyelv elsajátítása a családon belül vagy többnyelvű településen), önkéntes (az egyén saját elhatározása alapján történő nyelvelsajátítás), valamint elrendelt kétnyelvűséget (kétnyelvűség a nyelvpolitika, iskolai oktatás eredményeként).
5. **A nyelvekhez fűződő szociokulturális attitűdök alapján:** ismerünk hozzáadó (additív) kétnyelvűséget, amikor az anyanyelv magas társadalmi értékkel bír és a kétnyelvűséget pozitív jelenségként értelmezik a gyerek kognitív fejlődése során. Ennek ellentéte a felcserélő (szubtraktív) kétnyelvűség, ha az anyanyelv leértékelődik a közösségben, két nyelv ismeretét pedig kognitív hátrányként értelmezik.
6. **A csoporthoz való tartozás és kulturális identitás szerint:** négy eltérő típusa ismeretes a kétnyelvűségnek, melyek a bikulturális, monokulturális, akkulturációs és dekulturációs bilingvizmust eredményezik. Az első esetben kettős csoporttudat és kulturális identitás jellemző, míg a monokulturális kétnyelvűség esetében az egyik csoporthoz való tartozás tudata dominál. Akkulturációs kétnyelvűségnél a többségi csoporthoz akarunk tartozni, míg a dekulturációs bilingvizmus ellentmondásokat jelent az egyén csoport- és identitástudatában.
7. **A kétnyelvűség kiterjedése alapján:** nemcsak az egyének, hanem a közösségek és az államok is lehetnek kétnyelvűek. Ebben az esetben beszélhetünk kétoldalú (bilaterális) és egyoldalú (unilaterális) kétnyelvűségről, amit az határoz meg, hogy az érintkező közösségek kölcsönösen sajátítják el egymás nyelvét, vagy a nyelvelsajátítás csak egy irányban zajlik (Beregszászi–Csernicskó 2003b: 31–34).

Karmacs (2007) elsősorban közösségi és egyéni kétnyelvűséget különböztet meg. A közösségi két- és többnyelvűség az eltérő nyelveket beszélő csoportok érintkezésének eredményeként alakul ki. Ahogy korábban említettük, létezik egy úgynevezett kétnyelvű anyanyelvváltozat, amit azok beszélnek, akik bár nem képesek két nyelven kommunikálni, de anyanyelvük magán hordozza a bilingvizmus nyomait. A közösségben a nyelvek között gyakori a munkamegosztás, mivel a kisebbségi nyelvet a hivatalos színterekről kiszorítja az államnyelv. Minket azonban jelen esetben az egyéni kétnyelvűség érdekel, hiszen nem közösségek, hanem egyének kommunikálnak egymással a legtöbbször. Itt a szerző számos szempont szerint határozza meg a kétnyelvűség típusait, amit az 1. számú táblázatban összegyzünk röviden.

1. számú táblázat: A kétnyelvűség típusai

Szemponatok	A kétnyelvűség típusai
A nyelvelsajátítás ideje	1. Gyermekkor (korai), ezen belül szimultán (lingvizmus) és egymás utáni (glottizmus); 2. Serdülőkor; 3. Felnőttkori vagy kései.
Kompetencia szintje	1. Kiegyensúlyozott, szimmetrikus vagy balansz; 2. Egyenlőtlen, aszimmetrikus vagy domináns.
A nyelvtudás szintje	1. Teljes vagy perfekt: mindkét nyelv magas fokú ismerete; 2. Nem teljes vagy részleges: alacsonyabb nyelvtudás.
Nyelvelsajátítás módja	1. Természetes: nehézségek nélkül, véletlenszerűen alakul ki; 2. Önkéntes: nyelvtanulás saját erőfeszítések árán; 3. Elrendelt: intézményi keretek között, rendeletek alapján.
Agyi elrendeződés / reprezentáció	1. Koordinált: a két nyelv párhuzamos elhelyezkedése; 2. Összetett: egyes szavak csak az egyik nyelven rögzültek.
Azonosságtudat	1. Kétnyelvűnek és kétkultúrájúnak tekintik magukat; 2. Egyik kultúrát sem választják; 3. Kötődési bizonytalanság lép fel; 4. Egyik kultúrát sem érzik magukénak, valamilyen harmadik szempont fontos náluk (pl. vallás).
Kiterjedés alapján	1. Egyoldalú: domináns közösség és kisebbség között; 2. Két- vagy többoldalú: kölcsönös nyelvelsajátítás.
Jog és gyakorlat összefüggése	1. De facto: jogilag nincs rögzítve a társadalomban; 2. De jure: a kétnyelvűség jogilag rögzítve van.
Szociokulturális attitűdök	1. Additív (hozzáadó): magas az anyanyelv értéke; 2. Szubtraktív (felcserélő): az anyanyelv leértékelődik.

Forrás: Karmacsi (2007: 18–20)

Ami kifejezetten a kárpátaljai magyar közösség kétnyelvűségét illeti, Rot Sándor (1967; 1968) kutatásait említhetjük, ahol alapvetően a szociális részleges és a szociális teljes kétnyelvűség két-két típusát különbözteti meg Kárpátalján belül. A szociális részleges kétnyelvűségre az anyanyelv aktív és a másodnyelv passzív ismerete jellemző, míg a

szociális teljes kétnyelvűség esetében mindkét nyelv egyformán aktív, párhuzamosan vannak használva. Az alábbi négy típust különíti el:

1. Szociális részleges magyar–ukrán kétnyelvűség;
2. Szociális részleges ukrán–magyar kétnyelvűség;
3. Szociális teljes magyar–ukrán kétnyelvűség;
4. Szociális teljes ukrán–magyar kétnyelvűség (Rot 1967; 1968).

Emellett fontos megjegyezni, hogy a kárpátaljai magyarságra a kisebbségi kétnyelvűség a jellemző, mivel a közösség tagjainak első nyelve (a magyar) az ukrán államnyelvhez képest alárendelt szerepben van. Az ukrán nyelv státusát erősíti az is, hogy az ukránok képezik a lakosság többségét Kárpátalján és egész Ukrajnában. A kárpátaljai magyar kisebbség esetében az őshonos, és nem az emigráns kétnyelvűség a jellemző.

Az ukrán és orosz nyelvek hatást gyakorolnak a magyar nyelvre, ami a kölcsönzavak használatán keresztül mutatkozik meg többnyire. A kárpátaljai magyarokra leginkább a később kialakult kétnyelvűség, valamint a glottizmus és a lingvizmus (vegyes házasságokban) a jellemző, míg a nyelvtudásuk szintje nagymértékben eltérő az embereknek. Mivel a gyerekek általában az iskolában találkoznak az ukrán nyelvvel, ezért a legtöbbször elrendelt kétnyelvűségről beszélhetünk, viszont a vegyes lakosságú településeken a természetes kétnyelvűség is előfordul. A kárpátaljai magyar közösségre pedig az egyoldalú bilingvizmus jellemző, mert igyekeznek elsajátítani a többségi nyelvet, míg az ukránok inkább csak elvétve tanulják a magyar nyelvet a magyar többségű településeken (Beregszászi–Csernicsekó 2003c).

2.1.2. Tannyelv választás, asszimiláció és kétnyelvűség

A kárpátaljai magyar kisebbség megmaradása érdekében elengedhetetlenül fontos az anyanyelvi oktatás lehetőségének biztosítása. Ez járul hozzá a magyar kultúra és a nemzeti identitás megőrzéséhez. Bár a magyarok nemzeti kisebbségként élnek Kárpátalján, a szülőknek arra is oda kell figyelniük, hogy gyerekeik megfelelően elsajátítsák az ukrán államnyelvet, hiszen ez minden ukrán állampolgár kötelessége és érdeke a jövőbeni boldogulás szempontjából. Viszont az egyáltalán nem mindegy, hogy az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskoláztatás milyen módon történik: a gyerekek megőrzik-e magyar identitásukat és kultúrájukat, vagy a többségi társadalomba akarnak beolvadni, akár nyelvcserét és identitásvesztést is megkockáztatva (Séra 2009).

A trianoni békeszerződés után elszakadt területeken élő magyar kisebbségek számára a kétnyelvűség egy riasztó, kerülendő jelenségként létezik. Sokan úgy gondolnak rá, mint a többségi kultúrával történő asszimiláció előszobájára, ami egyben a nyelvcsere is magával hozza. A kisebbségi létben felnövekvő magyarok számára ugyanis a legtöbb esetben kényszerből alakult ki a kétnyelvűség, mert rá voltak/vannak kényszerítve a többségi domináns nyelv használatára. Az additív kétnyelvűség helyett a felcserélő kétnyelvűséget tapasztalták meg, ami negatív attitűdöket eredményezett. Sokan tekintenek tabuként a kétnyelvűségre, annyire félnek tőle, vagy éppen politikai okokból tagadják le a többségi nyelv ismeretét (Kontra 2005: 20).

A tannyelv választás kérdésköre csak akkor bír jelentőséggel, ha az adott ország oktatási intézményeiben legalább két tannyelv között van lehetőség választani. Trianon után a kisebbségeknek az anyanyelvi oktatáshoz való jogaik szűkítését kellett átélniük, ami lényegében a mai napig tart (Kontra 2005: 21). A hozzáadó kétnyelvűség elérése érdekében tudatos oktatástervezési törekvésekre van szükség, amihez hozzátartozik a tannyelv választás stratégiája is. A kárpátaljai magyar kisebbség számára három dologra van szükség ahhoz, hogy megőrizze anyanyelvét: elsősorban az anyanyelvi oktatásra, amin belül lehetőség nyílik a hivatalos nyelv (ukrán) elsajátítására, valamint egy világnyelvre, amivel külföldön is érvényesülhetnek a fiatalok (Séra 2009).

Az egynyelvű oktatás segítségével lehetőség van a kétnyelvűség kialakítására az úgynevezett *alámerítési* és *anyanyelv-megőrzési programok* alkalmazásával. Az alámerítési program azt a célt szolgálja, hogy a domináns csoporthoz tartozó diákoknál is kialakuljon a kétnyelvűség, tehát a többségi diákok tanulnak a kisebbségek nyelvén, anyanyelvüket pedig tantárgyként oktatják számukra. Az anyanyelv-megőrzési program a kisebbségi tanulóknál alakít ki kétnyelvűséget, mindezt az anyanyelvük megőrzése mellett, a többségi nyelvet pedig tantárgyként sajátítják el az anyanyelvi oktatás részeként (Séra 2009).

A magyar nemzetiségű diákok szülei gyakran döntenek úgy, hogy ukrán tannyelvű iskolába küldik gyerekeiket. Ennek oka az államnyelv oktatásának megoldatlan problémája, ami a magyar iskolák csökkenő létszámadataihoz vezetett. Ferenc–Séra (2012) felmérése alapján Beregszász városában az iskolaválasztás az alábbi tényezők figyelembevételével valósul meg a szülők körében:

1. Nemzetiségi, nyelvi szempontok;
2. Az osztály szociális összetétele;
3. A tanárok személye;
4. Családi és/vagy baráti mintakövetés;

5. Kényelmi szempontok, mint az iskola földrajzi elhelyezkedése;
6. Oktatás színvonala, továbbtanulási lehetőségek (Ferenc–Séra 2012: 481–482).

A szülőknek tehát fontos, hogy gyermekeik megfelelő szintű államnyelv-oktatásban részesüljenek, legfőképp a kötelező ukrán érettségi vizsga miatt, ezért az ukrán tannyelvű iskoláztatást választják. Ezzel szemben egy olyan városban, ahol a magyar nyelv használata csak szórványosan fordul elő (Munkács), más képet festenek az eredmények. A nyelvkörnyezet teljesen más, magasabb szinten ismerik a többségi nyelvet és használják a mindennapi kommunikációban, viszont a magyar nyelv identitásmegőrző funkciója itt nagyobb szerepet kap. A vegyes házasságból érkező tanulók akcentussal beszélnek a magyart, mégis fontos számukra az, hogy megerősítsék nyelvtudásukat, ezért magyar iskolát választanak (Ferenc–Séra 2012).

2.2. A kétnyelvűséghez kapcsolódó nyelvi hatások megjelenése Kárpátalján

Kárpátalja egy többnyelvű régió, ahol az utolsó hivatalos népszámlálási adatok alapján (2001) több mint száz nemzetiség él egymás mellett. A legnagyobb arányban a domináns népcsoport, vagyis az ukránok vannak a területen (80,5%), viszont a kisebbségek közül a magyarok aránya a legmagasabb (12,1%). Őket követik a románok (2,6%), az oroszok (2,5%), valamint a cigányok (1,1%) (Molnár–Molnár D. 2005: 20–21).

Ezen adatok értelmében az eltérő nyelvek kihatnak egymásra a nyelvi kontaktus eredményeként, ami megfigyelhető a két- és többnyelvű beszélők nyelvhasználatán is. A három leginkább nyilvánvaló kétnyelvűségi hatás a kódváltás, a kódkeverés és a kölcsönszavak használata, amikről most bővebben is szót ejtünk a soron következő vázlatpontokban.

2.2.1. A kódváltás

A kódváltás (angolul *code-switching*) az a jelenség, amelynek során a kétnyelvű beszélők két nyelv vagy dialektus között oda-vissza váltogatnak egyazon kommunikációs helyzetben belül (Trudgill 1997: 37). Hasonló meghatározást olvashatunk Grosjean (1982: 145) tanulmányában is, ahol a kódváltás röviden annyit jelent, hogy két vagy több nyelvet felváltva használ egy illető egy társalgáson vagy megnyilatkozáson belül. A kétnyelvű beszélők ugyanis a társalgás első lépéseként nyelvet (nyelvváltozatot) választanak, ezzel döntést hozva abban a kérdésben, hogy a beszédpartnerrel a többségi vagy a kisebbségi

nyelvet használva fognak kommunikálni, viszont a két nyelv közötti váltogatás bármikor megnyilvánulhat a beszéd során (Grosjean 1982).

Az egynyelvű beszélők az adott nyelven belül váltogathatnak különböző nyelvváltozatokat és stílusokat egyetlen beszélgetés folyamán annak érdekében, hogy minél sikeresebb legyen a kommunikáció az adott helyzetben. Ettől némileg eltér a kétnyelvű beszélők helyzete, mivel ők nemcsak az általuk beszélt nyelveken belül válhatnak, hanem egyszerre több nyelv közül is választhatnak az adott szituációnak és beszédpartnernek megfelelően, hiszen több nyelv birtokában vannak valamilyen szinten (Márku 2004).

A kétnyelvű családban felnőtt személyeknél sokkal gyakrabban figyelhető meg a kódváltás jelensége, mint az egynyelvű családból származó beszélőknél. Ennek oka, hogy mindennapjaik részévé vált a nyelvek közötti automatikus váltogatás, amire gyakran rá is vannak kényszerülve, mivel a vegyes házasságokban a szülők eltérő nyelveket beszélnek (Karmacsi 2007).

A kutatók szerint a kódváltás leggyakoribb oka a *nyelvi hiány*, vagyis a szükséges kifejezés, szószerkezet vagy nyelvtani forma hiányzik a mentális lexikonból. Beszélhetünk továbbá *lexikális résről* is, ha a szókincshez kapcsolódó hiányt akarjuk kifejezni. Emellett ismeretes még a *lapszus* fogalma, amikor bár a beszélő ismeri a keresett szót vagy szerkezetet, mégsem tudja azt felidézni az adott nyelven. Az ehhez hasonló nyelvi deficitek megoldására a kétnyelvű beszélők gyakran alkalmazzák a kódváltás, szókölcsonzés vagy a körülírás stratégiáját (Lanstyák 1998).

Felléphetnek azonban egyéb esetek is, amikor a kétnyelvű beszélők kódváltáshoz folyamodhatnak. Ilyen például az, amikor a két nyelvben a lexikai egységek nem teljesen ugyanazzal a szemantikai jelentéssel bírnak (például: *zacsot – szigorlat*). Lehet, hogy egy kárpátaljai beszélő ismeri mindkét szó jelentését, mégis inkább kódváltást alkalmaz, mert ellenkező esetben körülíráshoz vagy magyarázathoz kellene folyamodnia. Tehát a keresett speciális jelentésréteg nincs meg az első nyelvében, de megvan a másodnyelvben – ez már egy kommunikációs stratégia, nem nyelvi deficit (Márku 2013: 34–35).

Crystal (1998: 453) az alábbiakat tekinti a kétnyelvűek kódváltásának indokaként:

1. A beszélő nem tudja magát megfelelően kifejezni az egyik nyelven, ezért átvált a másikra (ennek oka lehet a fáradtság, idegesség, vagy zaklatott lelkiállapot).
2. Ha a többségi nyelvről a kisebbségire vált a beszélő, akkor az alárendelt csoporttal szembeni szolidaritását fejezi ki ezúton.
3. A kódváltás érzékeltetheti a beszélő és a hallgató közötti viszonyt, ami lehet barátságos, távolságtartó, ingerült, stb.

2.2.2. A kódkeverés

A kódkeverés (angolul *code-mixing*) fogalma nem egyezik meg a kódváltás jelentésével. A kódkeverés egy olyan beszédstratégia, ami a két- és többnyelvű beszélőkre jellemző, és a két nyelv jelentéstani, mondattani és prozódiai jellegzetességei is összevegyülnek, egyfajta sajátos egységet alkotva. Az egyes kódok megőrzik hangtani sajátosságaikat, ezért a kódkeverést hallgató beszédpartnernek nehezebb esik megállapítania, hogy pontosan melyik nyelven is beszélhet a kódkeverést alkalmazó személy. A kódkeverés tehát inkább olyan, mint egy külön nyelv, saját rendszerrel, szabályszerűségekkel, hasonlóan a pidzsin nyelvekhez (Márku 2013).

Trudgill (1997: 37) azt nevezi kódkeverésnek, amikor olyan sűrűn és gyorsan történik kódváltogatás az eltérő nyelvek között akár kifejezéseken belül is, hogy nem lehet megmondani, melyik nyelvet beszélnek az adott pillanatban.

A legnagyobb különbség a kódváltás és a kódkeverés között az, hogy míg a kódváltás során van egy bázisnyelv, amibe elvétele kerülnek elemek egy másik nyelvből, addig a kódkeverésnél nem tudjuk meghatározni, hogy melyik nyelv a beszélgetés alapja. Kódkeverés során olyan gyakori a nyelvváltás a párbeszédben, hogy nem lehet szétválasztani a mátrix nyelvet a beágyazott nyelvtől. A váltás történhet szintagma- és mondathatároknál is, viszont nem teljesen véletlenszerű a jelenség (Navracscics 2010: 122).

Kódkeverés akkor lép fel, ha a kétnyelvű beszélő vagy nagyon magas kompetenciával rendelkezik mindkét nyelv esetében, vagy pedig ellenkezőleg, egyik nyelven sem tudja magát helyesen kifejezni, ezért használ vegyesen mindkét nyelvből szavakat és nyelvi elemeket. Ebből azt a következtetést szűrhetjük le, hogy a kódkeverés a balansz kétnyelvűséggel rendelkező beszélőknél elterjedt, mivel mindkét nyelven hasonló szintű kompetenciával rendelkeznek (Márku 2013: 40).

Karmacsi (2015) doktori értekezésében arra a következtetésre jutott, hogy az etnikailag vegyes családban felnövekvő gyermekek nyelvhasználatában csak nagyon ritkán figyelhető meg kódkeverés. 26 gyermekkel készített interjúbeszélgetést, mindösszesen egy esetben találkozott a kódváltogatás/kódkeverés jelenségével. Az alábbi példát hozza fel:

„Мать: *Nem дарив* [ütöttél].

Martin: *Látod, не дарив* [nem ütöttem].

Martin: *Látod anya, nem дарив я* [ütöttem én].

Мать: *А я віділа ош ударивсь мене* [én úgy láttam, hogy ideütöttél nekem].

Martin: *Я látom* [én].” (Karmacsi 2015: 73).

2.2.3. A szókölcsönzés

A nyelvi kontaktushatások és a kárpátaljai többnyelvűségi helyzet harmadik jellegzetessége a kölcsönszavak használata. A szókölcsönzés a kétnyelvűség egyik velejárója, mert az egyén vagy a beszélőközösség a kifejezéseket csak úgy tudja egyik nyelvből átemelni a másikba, ha jellemző rá legalább a részleges kétnyelvűség (Sulán 1963: 261).

A határon túli régiókban élő magyar kisebbségekre általánosan jellemző az, hogy a többségi nyelvből vesznek át szavakat a saját szókincsükbe. Ezt nevezzük szókölcsönzésnek, aminek eredményeként olyan ukrán és orosz nyelvekből átvett kölcsönszavak jelennek meg a kárpátaljai magyar kisebbség mindennapi szóhasználatában, amiket a Magyarországon vagy az egyéb régiókban élő magyar nemzetiségű emberek nem ismernek (Cserniczkó–Hires 2003: 132). Ezt a problémát kívánja áthidalni a Termini magyar–magyar szótár és adatbázis, ami a nyelv határtalanítását tűzte ki célul, és a Kárpát-medence országaiban élő magyar kisebbségek által használt kölcsönelemek jelentését tartalmazza (Lanstyák et al. 2010).

A szókölcsönzés öt típusát különíthetjük el nyelvészeti szempontból:

1. **Közvetlen kölcsönzés:** egy kifejezést úgy veszünk át egy másik nyelvbe, hogy megtartjuk az eredeti hangalakját, tehát a szószerkezetben nem történik alakítási változás. Például: *paszport* (ukr., or. *nacnopm* – 'személyigazolvány').
2. **Hangalakkölcönzés:** az átadó és az átvevő nyelvek szóképzésében kicsit eltérő hangalakban jelenik meg a kifejezés, a másodnyelvű beszélők használják mindkét formát. Például: *diplom* (ukr., or. *диплом* – 'diploma, oklevél').
3. **Jelentéskölcsönzés:** jelentésbővülés történik, mert a kölcsönszó új jelentésre tesz szert az átvevő nyelvben. Csak hasonló hangalakú és jelentésű kifejezések esetében lehetséges. Például: *metódika* (ukr., or. *методика* – 'módszertan').
4. **Hibrid kölcsönszavak:** összetett szavak, amelyek egyik része egy közvetlen kölcsönszó, a másik része pedig egy elsőnyelvi szó. Például: *főszesztra* ('főnövér'; ukr., or. *сечпа* – 'növér').
5. **Tükörszavak:** fordítás útján keletkeznek; az átvevő nyelv szerkezetéhez van igazítva a kölcsönszó jelentése és felépítése. Például: *átfordít* ('lefordít' helyett) (Cserniczkó–Hires 2003: 133–136).

A kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználatában az ukrán és az orosz nyelvekből honosodtak meg kölcsönszavak. Általában megőrzik eredeti jelentésüket az átvett szlavizmusok, azonban bizonyos esetekben jelentésmódosulás is előfordulhat. Ez történt például az orosz nyelvből átvett *geroj* (or. *герой* – 'hős') kölcsönszó jelentésével is, ami

eredetileg pozitív töltetű jelentéssel bírt, viszont a kárpátaljai nyelvhasználatban már nagyképű, gőgös emberekre alkalmazzák ezt a kifejezést (Gazdag 2018: 132–134).

Ehhez a témakörhöz tartozik a *szurzsik* fogalma is, amit ukránul *суржик*-nak neveznek. Ez egy keveréknyelv, ami az ukrán és az orosz nyelvekre építkezik, a két nyelv egyfajta kontaktusváltozata. Ukrajnán belül is nagy változatosságot mutat, mert a nyugati megyékben az ukrán kifejezések dominanciája figyelhető meg, míg a keleti országrészben az orosz nyelvi elemek dominálnak (Хмелько, 2004).

2.3. A nyelvi attitűd fogalma

Az attitűd általános értelemben olyan pozitív vagy negatív viszonyulást jelent, ami által egyes személyeket, helyzeteket, eszméket vagy tárgyakat jónak vagy rossznak minősítünk. Az attitűd tehát egyfajta beállítottság, viselkedési hajlam, valamilyen dologgal kapcsolatos magatartás (Cseresnyési 2004: 124).

A *nyelvi attitűd* fogalma egy kicsit pontosabb meghatározást kíván. Ennek értelmében a nyelvi attitűd nem más, mint a nyelvre vonatkozó tudás, amiből megtudhatjuk, hogy egyes emberek vagy embercsoportok hogyan viszonyulnak bizonyos nyelvekhez, nyelvváltozatokhoz, nyelvjárási jelenségekhez, vagy bármilyen egyéb nyelvi jelenséghez. A nyelvi attitűd valójában értékítéleteket foglal magában, amik a teljes mértékben pozitív elfogadástól terjedhetnek egészen a negatív értelemben vett elutasításig. Egyes nyelvváltozatok és nyelvjárási jelenségek így bizonyos emberek szemében helyesek és értékesek, míg mások számára helytelenek és értéktelenek lesznek (Trudgill 1997).

Másképpen értelmezik a nyelvi attitűdök jelentését a behaviorista és a mentalista irányzat képviselői. A behavioristák szerint az attitűdök egyfajta válaszreakciók, viselkedésminták, amiket bizonyos társas helyzetek váltanak ki. Lehetőség van az attitűdök tanulmányozására megfigyelés és a tapasztalatok értelmezése révén (Domonkosi 2004).

A mentalista szemléletmód szerint nem lehet közvetlenül megfigyelni az attitűdöket, csak az egyén érzelmi reakciói, megnyilvánulásai és viselkedése alapján tudunk következtetni rájuk. Az attitűd egyfajta kapcsolatként jelenik meg a vélemény és a tényleges viselkedés között. A mentalista nézőpont alapján az attitűdök kialakulásának folyamata három szakaszból vagy összetevőből áll:

1. **Kognitív szakasz:** az adott jelenség beható megismerésére összpontosít.
2. **Evaluatív szakasz:** az ismeretekhez és hiedelmekhez érzelmek kapcsolódnak, aminek hatására pozitív vagy negatív előítéletek formálódnak.

3. **Konatív szakasz:** az ismeretek, hiedelmek és a kapcsolódó érzelmek átalakulnak viselkedési készsükké, törekvéssé (Kiss 1995: 135).

A nyelvi attitűd elsősorban társadalmi eredetű, vagyis nem nyelvi vagy esztétikai minőségként jelenik meg, hanem egy beszélőközösségben uralkodó társadalmi szokások, előítéletek, viselkedési mintázatok eredményeként. Ennek értelmében egy adott beszélő nyelvhasználatán keresztül következtetünk személyiségének és műveltségének jellemzőire, azaz egyfajta szociolingvisztikai sztereotípiákat állítunk fel önmagunkban (Kiss 1995: 136).

A nyelvi attitűdök akár nyelvi bizonytalanságot is eredményezhetnek, hiszen ha a beszélők megkérdőjelezzik az általuk használt nyelvváltozat „helyességét”, és ellenszenvet tanúsítanak annak jellegzetességeivel szemben, akkor egy olyan változatot igyekeznek majd elsajátítani, ami közelebb áll a sztenderdhez. Ez pedig túlhelyesbítéshez is vezethet a nyelvi bizonytalanság mellett (Trudgill 1997: 58).

Egy másik megközelítés szerint valójában nem is egy nyelvváltozathoz vagy különböző nyelvi formákhoz viszonyulnak negatívan az emberek, hanem ahhoz a társadalmi csoporthoz, amelyre az adott nyelvváltozat használata jellemző. A beszélők nyelvi attitűdjei tehát nem a nyelvre, hanem a mögötte álló személy(ek)re és közösségre vonatkoznak. Ha valaki a saját egyéni nyelvváltozatát értékeli negatívan, akkor úgy igyekszik majd formálni beszédmódját, hogy az minél inkább eltávolodjon az egyén közegétől, és a sztenderd nyelvváltozathoz közeledjen (Sándor 2016: 96).

Számos nyelvi attitűdvizsgálatot végeztek el kárpátaljai viszonylatban a kutatók. Az egyik ilyen vizsgálat során több országban vizsgálták a kisebbségben élő magyarság nyelvi helyzetét és attitűdjeit. A kutatás címe a következő volt: *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén*. A kárpátaljai eredmények alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a helyi magyar kisebbség pozitívan viszonyul a kárpátaljai nyelvváltozathoz, és a válaszadók 55,9%-a nyilatkozott úgy, hogy Kárpátalján beszélnek a legszebben magyarul (Csernicskó 1998: 215).

2006-ban a magyar, ukrán és orosz nyelvek presztízsére vonatkozóan végeztek attitűdvizsgálatot háromszáz kárpátaljai magyarral. Az eredményekből kiderül, hogy a magyar nyelvet egy 10-es skálán 9,63-as átlaggal értékelik szépnek, az orosz 6,84-es átlagpontszámmal minősítették, míg az ukránt ettől is alacsonyabb értékkel. A válaszadók kétharmada szerint Kárpátalján beszélnek a legszebben magyarul, és nagyon erős kötődést mutattak Kárpátaljához és szülőhelyükhöz (Karmacsi 2009: 415–422).

A nyelvjárási jelenségekhez fűződő viszonyt Dudics Lakatos Katalin vizsgálta számos kutatás során. Az egyik ilyen vizsgálatban kárpátaljai magyar pedagógusok

nyelvjárási attitűdjeit vizsgálta 2007-2008 folyamán, valamint tíz évvel később megismételte a kutatást, hogy fényt derítsen a nyelvi attitűdök változására a hozzáadó szemléletben végzett anyanyelvoktatás népszerűsítésének eredményeként. A pedagógusok felismerték a környezetükben használt nyelvjárások jellemzőit, azonban távolságtartó attitűdöket mutattak az első vizsgálat során, ami tíz évvel később pozitív irányban változott. Elfogadóbbak lettek a sztenderdtől eltérő nyelvi formákkal szemben, és sajnálatukat fejezték ki az iránt, ha eltűnnének a nyelvjárási jelenségek (Dudics Lakatos 2019).

2.4. A két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdök

A kétnyelvűséget sokáig pozitív jelenségként értelmezték, azonban a nemzetállamok eszményképének elterjedésével a köztudatba került az a szemléletmód, mely szerint a bilingvizmus csak a társadalmilag vagy politikailag elnyomott nyelvi kisebbségek egyik kikényszerített tulajdonsága volt. Két eltérő nyelvet vagy nyelvváltozatot beszélő közösség csak úgy tud egymással kapcsolatba lépni, ha az egyik (alárendelt) csoport elsajátítja a másik (domináns) közösség által használt nyelvet vagy annak változatát. Végül ez vezet a kétnyelvűség kialakulásához, amire egy elkerülendő, negatív jelenségként tekintettek, mivel az csak hátráltatja az embereket a társadalmi ranglétrán való haladásban (Skutnabb-Kangas 1981: 66).

Ez a megállapítás nem véletlen, hiszen a kétnyelvűség általában gazdasági, társadalmi, katonai, politikai, vallási vagy kereskedelmi okokból bekövetkező migráció eredményeként alakul ki, ha az elmúlt évszázadok történelmi példáit nézzük. Attól függően, hogy minek a következtében vált egy társadalmi csoport kisebbséggé, meg kell különböztetnünk őshonos és emigráns kétnyelvűséget (Bartha 1996). Ezen információk alapján a kárpátaljai magyar kisebbségre őshonos – elrendelt kétnyelvűség jellemző, hiszen a magyar nyelv az ukrán államnyelvhez képest alárendelt szerepben van, és államilag szabályozott keretek között kerülnek kapcsolatba a magyar anyanyelvű gyerekek az ukrán nyelvvel az iskola falain belül (Csernicskó 1998: 198).

Ezt a némileg negatív töltetű társadalmi helyzetet erősíti az a tény is, hogy a kárpátaljai magyarok nyelvhasználata eltérést mutat az anyaországi beszélőktől. Az ukrán (mint többségi nyelv) hatást gyakorol a magyar kisebbség anyanyelvére, ami az úgynevezett *interferenciajelenségek* formájában figyelhető meg (Márku 2013: 21–29). Ennek szemléltetésére jó példát szolgáltatnak a regionálisan használt kölcsönszavak, melyek az

ukrán és az orosz nyelvekből kerültek át a kárpátaljai magyar beszélők mindennapi nyelvhasználatába (Gazdag 2019: 105).

Miközben az idegennyelvtudás napjainkban egyre inkább felértékelődik, addig a kétnyelvűségi helyzet megítélése korántsem mondható ilyen ideálisnak. A társadalmi-gazdasági-politikai kényszerből kialakult két- és többnyelvű helyzetben élő beszélők gyakran leértékelik saját helyzetüket, a nyelvcserre következtében pedig fokozatosan a többségi nyelv használatára térnek át (Bartha 2002). Kárpátalján a magyar kisebbség anyanyelvének használata lekorlátozódik a családi magánszférára, míg a hivatalos és közéleti színtereken az államnyelvi dominancia a jellemző (Márku 2013).

A kárpátaljai magyarok gyakran találják magukat hátrányos helyzetben az államnyelv alacsony szintű ismerete miatt. Az ukránok elvárják a nyelvi kisebbségektől, hogy elsajátítsák a hivatalos nyelvet, viszont vannak elfogadó attitűdöt tanúsító személyek is, így nem lehet általánosítani. Ugyanez érvényes a magyarországiak részéről érkező negatív attitűdre is. Az ukránok és a magyarok közötti nyelvi konfliktus, valamint az államnyelv nem megfelelő szintű ismerete több fiatal is migrációra kényszerített (Ferenc-Séra 2013).

A kétnyelvűséghez kapcsolódó nyelvi attitűdök kutatása valójában két egymással kapcsolatban álló nyelvhez fűződő társadalmi, kulturális és pszichológiai attitűdök vizsgálatát jelenti, amelyek alapvető hatást gyakorolnak a nyelvtanulási hajlandóságra is (Baker 1992).

2.4.1. Nyelvi hátrány az iskolában

A gyermekek elsődleges szocializációs közege a család, amelynek szociokulturális helyzete döntően meghatározza, hogy milyen lesz a gyermek iskolai teljesítménye. Az iskolai egyenlőtlenségeket általában a szülők iskolai végzettségére, foglalkozására, jövedelmére vezetik vissza, azonban a nyelvhasználatuk és a tőlük elsajátított nyelvváltozat szintén nagy szerepet tölt be abban, hogy milyen nehézségekkel kell szembenéznie a gyermekeknek az iskolában és a társadalomban. A nyelvi szocializáció eltérően zajlik le a kisebbségi és többségi családokban, amit a gyerekek magukkal visznek az iskolába is (Derdák-Varga 1996; Réger 1990).

A kutatások leginkább csak érintőlegesen foglalkoznak azzal, hogy az eltérő nyelvi háttérrel rendelkező gyermekek iskolai értékelése mennyire függ az általuk használt nyelvváltozattól, valamint a pedagógusok nyelvjárási attitűdjeitől. A nyelvészkutatók

egyértelműen abban, hogy az iskolai kudarcok egy része az otthoni és az iskolában használt vagy elvárt sztenderd nyelvváltozat különbségeire vezethető vissza. Az oktatók körében ugyanis előfordulhat a nyelvi alapú diszkrimináció (lingvicizmus), amikor hátrányos megkülönböztetésben részesítenek egyes diákokat a nyelvhasználatuk miatt (Jánk 2017: 28).

Minden nyelv eltérő társadalmi és területi változatokban létezik, amelyek együttesen alkotják egy beszélő vagy egy egész közösség nyelvi repertoárját (Trudgill 1997: 36–37). A nyelvi repertoárhoz tartozó egyes nyelvváltozatok a leíró nyelvészet szemléletmódja alapján egyenrangúak, azonban a különböző regiszterekhez eltérő presztízs kapcsolódik a beszélők megítélései és nyelvi attitűdjei miatt. A nyelvnek a kommunikációs és esztétikai funkciói mellett identitásjelölő szerepe is van. A magyar gyermekek jelentős része nem a sztenderd nyelvváltozat birtokában kerül az iskolába, ami kisebbségi helyzetben élők esetében halmozottan érvényes (Jánk 2017).

Amennyiben a tanárok nem fordítanak figyelmet a tanulók nyelvhasználati jellegzetességeire, azzal hozzájárulnak a diákok közötti különbségek elmélyítéséhez. Az otthon elsajátított alapnyelv (esetünkben a kárpátaljai nyelvváltozat) szókészletében és bizonyos esetekben egyes hangok kiejtésében is eltér a pedagógus által elvárt nyelvváltozattól. Az egyes feladatok megoldásához szükséges nyelvi ismereteknek nincs minden gyermek a birtokában, ez akár megértési problémákhoz is vezethet, és gátolhatja a személyiségfejlődést, valamint a társadalmi érvényesülést (Hatos 2012; Réger 1990).

A nyelvi hátrány azonban nem feltétlen formálódik át nyelvi alapú diszkriminációvá, csupán egyfajta előfeltétele a lingvicizmusnak. Csak abban az esetben értelmezhetjük hátrányos megkülönböztetésként, ha szerepet kap a beszélő megítélésében, értékelésében, tehát előítéletek és sztereotípiák kialakulásához vezet (mint a nyelvi standardizmus). Akkor beszélhetünk nyelvi alapú diszkriminációról az iskolában, ha a pedagógus viselkedésében, értékelésében, visszajelzéseiben hátrányosan különbözteti meg a nemsztenderd változatot beszélő gyermekeket (Giddens 2008: 380–385; Jánk 2017: 33).

A hátrányos nyelvi helyzet tehát eredhet nyelvjárásból, különböző nyelvváltozatokhoz köthető eltérésekből, vagy éppen társadalmi osztályból származó nyelvhasználati jellegzetességekből. Az eltérések megjelenhetnek fonológiai, morfológiai és lexikai szinten, amikre a pedagógus reflektálhat szóbeli vagy írásbeli visszajelzések, illetve a szummatív értékelés (osztályozás) formájában is (Jánk 2017: 33–34).

2.4.2. Additív szemléletben végzett nyelvtanítás

A magyar anyanyelvi nevelés évtizedeken át a nemsztenderd nyelvváltozatok és nyelvjárási jellegzetességek kiirtására fókuszált, ami a gyakorlatban a szubtraktív (felcserélő) anyanyelvoktatás képében jelent meg az iskolában. Ennek lényege, hogy a sztenderdtől eltérő nyelvi jegyeket hátránynak bélyegezték és arra ösztönözték a nyelvjárási háttérű tanulókat, hogy cseréljék le alapnyelvi változatukat a köznyelvre. Korábban a kárpátaljai magyar iskolák is ezt a szemléletet követték (Beregszászi–Csernicskó 1996), azonban hamar kiderült, hogy ez a módszer nem vezet eredményekhez. A pedagógusoknak meg kell érteniük, hogy a nemsztenderd nyelvváltozatok ugyanúgy lehetnek helyesek és szabályosak, csak tudatosítani kell a tanulóknak a köznyelvtől való eltéréseket és azok használati körét. Ami a legfontosabb, hogy a felcserélő szemlélet helyett a hozzáadó (additív) anyanyelvoktatást kell alkalmazni a nyelvi hátrány megoldása és a nyelvi alapú megbélyegzés elkerülése végett (Beregszászi–Csernicskó 2007).

Az ezzel ellentétes felcserélő szemlélet értéktelennek tartja a nyelvjárási jegyeket mutató nyelvhasználatot. Három fő kategóriába sorolhatjuk a szubtraktív nyelv szemlélettel kapcsolatos ellenérveket:

1. **Nyelvtudományi ellenérvek:** a nyelvjárásoknak ugyanúgy megvan a saját szabályrendszere, mint a standard nyelvváltozatnak. Nem értékesebb vagy logikusabb a köznyelv, viszont az egyes nyelvi jelenségek társadalmi presztízse már szignifikánsan eltérhet egymástól.
2. **Nyelvpedagógiai ellenérvek:** a magyar gyermekek nagy része magával viszi nyelvjárási háttérét az iskolába, amivel egyúttal identitását, lokális azonosságtudatát is kifejezi. Ha a pedagógus negatívan viszonyul a nem-standard nyelvi jegyeket használó gyerekekhez, akkor megbélyegzi azt a kultúrát és közösséget, amelyből a gyermek származik. Nem alakíthatunk ki bizalmatlanságot a saját anyanyelvükkel szemben azáltal, hogy megpróbáljuk kigyomlálni a tájszavakat a gyermekek szókincséből.
3. **Nyelvi emberi jogi ellenérvek:** az anyanyelv(változat) használatának joga az alapvető emberi jogok közé tartozik a magánszférában. Ha tehát egy tanuló sérelem, megbélyegzés ér a nyelvhasználatáért, akkor a nyelvi emberi jogai sérülnek valójában (Beregszászi–Csernicskó 2007: 46–47).

A kárpátaljai magyar közösség oktatástervezési célja az anyanyelvdomináns kétnyelvűség kialakítása, amihez az államnyelv és egy idegen nyelv megfelelő szintű

ismerete is kapcsolódik. Ezzel kívánják megőrizni az anyanyelvű iskolahálózatot, valamint a magyar nyelv és kultúra értékeit, presztízst, helyi jellegzetességeit. A célok elérése érdekében szemléletváltásra volt szükség, ezért a felcserélő helyett a hozzáadó szemléletben végzett nyelvoktatást kezdték el szorgalmazni, ami támogatja a nyelvi változatosságot, figyelembe veszi a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellemzőit, elfogadja a kétnyelvűség megjelenését az oktatásban, és valós élethelyzetekben hasznosítható nyelvi tudást ad át a kommunikációközpontú oktatás által. Ennek eredményeként a tanulók tisztában lesznek a standard nyelvváltozat mellett a helyi nyelvjárási jellegzetességek használati körével is – ezt nevezzük *kommunikatív kompetenciának*, vagyis helyzethez igazodó nyelvhasználatnak (Beregszászi 2012: 11–16).

Az anyanyelvoktatás ilyen irányú reformja szorosan kapcsolódik az additív (hozzáadó) kétnyelvűség fogalmához, ami a kétnyelvű közösségek nyelveihez fűződő társadalmi viszonyok szerint különül el a szubtraktív (felcserélő) kétnyelvűségtől. Hozzáadó szemléletben a kétnyelvűséget értéként kezelik, ami elősegíti a kisebbségi nyelv megtartását. A Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar kisebbségek sajnos többnyire a felcserélő szemlélettel ismerkedhettek meg, valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy az itteni kisebbségek negatívan viszonyulnak a kétnyelvűséghez. Más országokban viszont a hozzáadó szemléletet alkalmazzák, például Finnországban, ahol a finn és a svéd nyelv egyaránt hivatalos nyelvnek számít még akkor is, ha a finn lakosságnak mindössze csak 5,5%-a beszéli a svéd nyelvet anyanyelvként. Ehhez a két nyelvhez társul még az angol, ami stabil többnyelvűségi helyzetet eredményez, mivel mindhárom nyelvet egyformán értékesnek, hasznosnak tekintetik (Csernicskó szerk. 2010: 49–52).

2.4.3. Nyelvi presztízsz

A *nyelvi presztízsz* és a *stigmatizáció* két ellentétes fogalom, ami szorosan kapcsolódik a társadalmi eredetű nyelvi attitűdökhöz. A presztízsz valamilyen pozitív tulajdonságot jelöl, aminek alapján egy egyén, csoport vagy nyelv társadalmi elismertségre tesz szert. A stigma ennek az ellentétét jelenti. Minél magasabb egy nyelv presztízse és minél alacsonyabb a stigmatizáltsága, annál szélesebb lesz a felhasználói köre, ami magából eredendően a nyelv fennmaradásának esélyét is növeli. Többnyelvű környezetben ez még inkább fontos, hiszen a nyelvi kisebbségek nyelvválasztását és az anyanyelvük megmaradását döntően befolyásolja az adott nyelv presztízse a társadalmon belül (Bene 2001: 30).

Kárpátalja számos államhoz tartozott az elmúlt évszázadok során (Osztrák–Magyar Monarchia, Magyar Népköztársaság, Csehszlovák Köztársaság, Magyar Királyság, Kárpátontúli Ukrajna, Szovjetunió), 1991-től pedig Ukrajna részeként jegyzik. Minden egyes ilyen államfordulat változásokat hozott a régió nyelvi tájképében, a nyelvek közötti viszonyokban és a hivatalos nyelv státusában. A nyelvek hierarchiáját a legtöbbször a helységnevek és a közterületeken megjelenő feliratok vizsgálatával igyekeznek kutatni, ami az aktuális nyelvpolitikai irányvonalakat is jól tükrözi (Csernicskó 2015).

Trianont követően a magyar nemzetiségű tömegek kisebbségi csoportokká váltak az újonnan alakult nemzetállamokban, ezzel a magyar nyelv a határon túli régiókban alárendelt helyzetbe került az államnyelvekkel szemben. Az őshonos kisebbségek körében azonban továbbra is megmaradt az anyanyelvi dominancia még az anyanyelv használatának korlátozása és presztízsvesztesége mellett is (Gazdag 2013: 67).

Emellett azt is érdemes fejben tartanunk, hogy a korábban ismertetett felcserélő szemlélet miatt a kárpátaljai magyar iskolákban sokáig nem volt magas a nyelvjárások presztízse. Ehelyett a nyelvjárásoknak inkább rejtett presztízse van, mivel a beszélők (de még a pedagógusok) körében sincs nyíltan negatív attitűd a nemstandard nyelvi formákkal szemben, sőt sokan sajnálnák, ha ezek a változatok eltűnnének (Dudics Lakatos 2021).

A magyar nyelv presztízst emelték az utóbbi években az ukrán anyanyelvű lakosság körében az alábbi tényezők: magyarországi munkavállalás, magyar állampolgárság megszerzése és az ezzel járó schengeni vízum nyújtotta előnyök, valamint az anyagi támogatások Magyarországról. Ezen okok miatt megnőtt az igény a magyar mint idegen nyelv tanulására (Beregszászi 2016: 65).

Az ukrán lakosság számára a magyar nyelv megtanulása által megnyílik az út a gazdasági migrációra, ezért a nyelvtanfolyamokra beiratkozó tanulók száma éves szinten több ezer fő. Kárpátalja egy soknyelvű és -kulturájú közeg, ahol a nyelvtanulás kiemelt értékkel bír. Egy nyelv azonban csak akkor tehet szert presztízsrre egy közösségen belül, ha gyakorlati haszna van gazdasági és kulturális szempontból, ezért megfelelő oktatáspolitikai és oktatástervezési döntésekre van szükség az ukrán állam részéről, ami biztosítja a magyar nyelvű oktatást mind a kisebbségek, mind az ukrán anyanyelvű lakosság számára (Beregszászi et al. 2022).

III. A KUTATÁSI MÓDSZEREK BEMUTATÁSA

A filológus hallgatók két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdjait két kutatási módszer segítségével mértük fel. Először egy kérdőíves attitűdvizsgálat keretében vizsgáltuk az angol, magyar, ukrán és német filológus hallgatók nyelvtanulási motivációját, valamint a többnyelvűségi helyzethez és a kárpátaljai nyelvhasználathoz kapcsolódó attitűdjait. Ezt követően pedig fókuszcsoportos interjúbeszélgetések formájában bővítettük ismereteinket a vizsgált hipotézisekkel és kutatási kérdésekkel kapcsolatban.

3.1. Kérdőíves attitűdvizsgálat

A kérdőíves attitűdvizsgálat célközönsége a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola filológia szakos hallgatói voltak. A lehető legnagyobb részarányban szeretnénk elérni a magyar, angol, ukrán és német nyelv és irodalom szakos hallgatókat, hogy minél átfogóbb és hitelesebb eredményeket kapjunk. Az alábbiakban olvasható részletesebb információ a kérdőív felépítéséről, a gyűjtés körülményeiről, valamint az adatközlőkkel kapcsolatos legfontosabb szociológiai változókról.

3.1.1. A kérdőív felépítéséről

Az online kérdőíves attitűdvizsgálat összesen 49 kérdést tartalmazott (1. számú melléklet), és 4 nagyobb részre/témakörre volt bontva. Az alkalmazott kérdéstípusok között egyaránt megtalálhatók zárt és nyitott kérdések, ezzel teret engedve a statisztikailag könnyen elemezhető, korlátozott számú opciók közötti választás mellett a szabad véleménynyilvánításnak is. Néhány kérdésnél numerikus értékelőskálák is a segítségünkre voltak, valamint a válaszadók az *Egyéb* opciót használva saját gondolataikat is kifejezheték a legtöbb zárt típusú kérdés esetében. A kérdések az alábbi témaköröket foglalták magukban:

1. **Általános kérdések:** nem, életkor, lakhely típusa, nemzetiség, anyanyelv, eddigi oktatási intézmények nyelvezete, szak, évfolyam, tagozat.
2. **Nyelvismeret és nyelvhasználat:** melyik nyelvet (angol, magyar, német, orosz, ukrán) milyen szinten beszéli, mikor és milyen célokkal használja, milyen gyakorisággal, előfordulnak-e nyelvhasználatában kódváltáshoz vagy nyelvi kölcsönzéshez kapcsolódó jelenségek.

3. **Nyelvtanulási és pályaválasztási motiváció:** tanult-e már az anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben, mik ennek az előnyei és hátrányai, miért döntött a filológia szakirány mellett, miért nem egynyelvű környezetben folytatta tanulmányait (magyarországi vagy ukrainai egyetem), melyik nyelvet szeretné magasabb szinten elsajátítani, nyelvtanulás célja, motivációja, hogyan hatnak az állami rendeletek a kisebbségek anyanyelvi oktatására, a nyelvtanulás népszerűsítése a gyerekek körében, az ukrán nyelv ismeretének fontossága, a kárpátaljai ukrán és magyar nyelvtanárok feladatai.
4. **Két- és többnyelvűséghez fűződő viszony:** kit tekinthetünk kétnyelvűnek, az egy- vagy kétnyelvűek beszélnek szebben egy adott nyelvet, mennyire jellemző családjában és barátaik körében a kétnyelvűség, hogyan lesz valakiből kétnyelvű ember, nyelvi alapú hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos tapasztalatok, melyik nyelvnek van nagyobb presztízse Kárpátalján, mennyire szükséges több nyelvet ismernünk a szülőföldön való boldogulás érdekében, a kétnyelvűség hátrányai és jellegzetességei, additív kétnyelvűség fogalma.

Mivel a Rákóczi-főiskola diákjai között egyaránt nagy számban jelen vannak magyar és ukrán anyanyelvű hallgatók, ezért a kérdőívet is ezen a két nyelven állítottuk össze, hogy az adatközlők közül mindenki a saját anyanyelvén tudja kifejezni gondolatait és véleményét.

3.1.2. A gyűjtés körülményeiről

Az adatgyűjtés 2022 szeptemberében kezdődött és 2023 februárjában ért véget. Az online kérdőívet az ingyenesen elérhető Google Űrlapok szolgáltatás segítségével hoztam létre.

A kérdőív kiküldése a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola belső levelezési rendszerén keresztül valósult meg, ahol a magyar, ukrán, angol és német filológia szakos hallgatók (nappali és levelező tagozaton egyaránt) intézményi e-mail címekre továbbítottuk a kitölthető űrlapok hivatkozását két alkalommal. Összesen 425 e-mail címre küldtük el a kérdőívet, ebből 126 magyar, 203 angol, 79 ukrán, valamint 17 német nyelv és irodalom szakos hallgatóé volt. Végeredményként 185 kitöltött kérdőívet sikerült visszakapnunk, ami 43,5%-os kitöltési arányt jelent.

Egy kitöltés átlagosan 10-15 percet vett igénybe. A kérdőívek a fent ismertetett négy szakaszra voltak bontva, amiről az adatközlőket előzetesen tájékoztattam. A kitöltés teljesen anonim módon történt, az adatközlőknek sem a neve, sem az e-mail címe nem került rögzítésre. A kutatásban segítő hallgatók választhattak, hogy magyar vagy ukrán nyelven

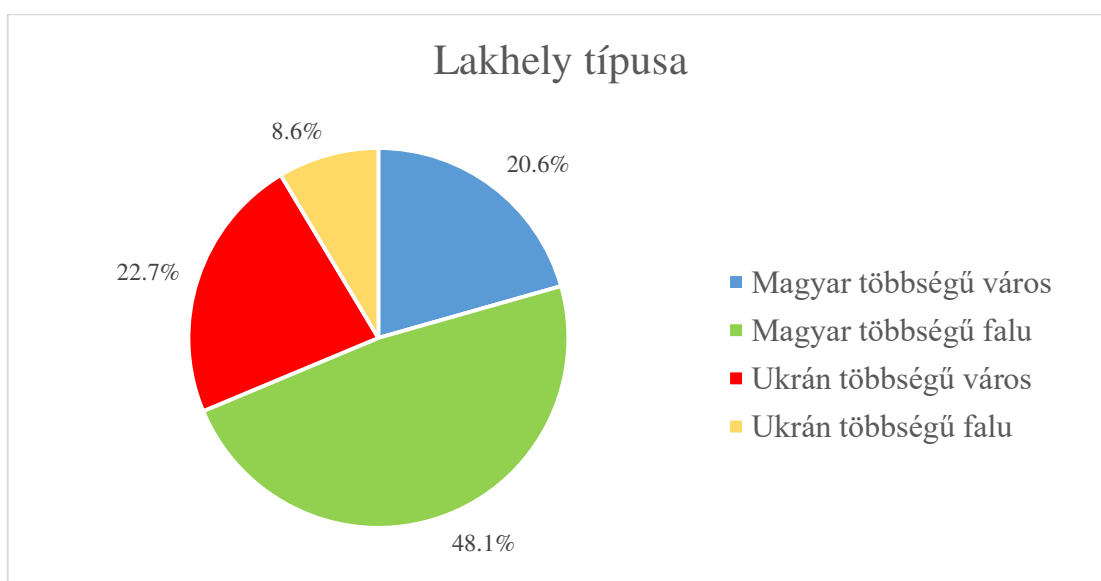
szeretnének válaszolni a kérdésekre, így biztosítva volt, hogy mindenki ki tudja fejezni a saját véleményét mindenféle nyelvi akadály nélkül.

A magyar és az ukrán kérdőív két helyen tért el egymástól. Egyrészt a magyar anyanyelvűektől azt kérdeztük, hogy miért nem egynyelvű környezetben, Magyarországon folytatták tanulmányaikat a Rákóczi-főiskola helyett, míg az ukrán anyanyelvűek esetében az Ungvári Nemzeti Egyetem és egyéb ukrain felsőoktatási intézmények képezték az összehasonlítás alapját. Másrészt a magyar anyanyelvűeket arról kérdeztük, hogy milyen ukrán/orosz eredetű kölcsönszavakat ismernek és használnak a magyar mondataikban, míg az ukrán anyanyelvűeknél a magyar/angol eredetű kölcsönszavak ismeretét és használatát vizsgáltuk. Ezeken a változókon kívül a két kérdőív teljes mértékben megegyezett.

3.1.3. Az adatközlők jellemzése

A két- és többnyelvűséggel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló kérdőív célközönsége a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol, magyar, ukrán, és német nyelv és irodalom szakos hallgatói voltak, mint leendő nyelvtanárok és filológusok. A kutatási minta összesen 185 főből áll, akik közül 121 fő a magyar nyelvű kérdőívet, 64 fő pedig az ukrán nyelvű változatot töltötte ki.

A nemek szerinti megoszlás alapján a kitöltők között 151 nő (81,6%) és 34 férfi (18,4%) volt. Életkor tekintetében a legfiatalabb adatközlő 16, míg a legidősebb 45 éves, viszont a leggyakoribb kategória a 17-22 éves korosztály volt. A lakhely típusa alapján négy opció közül választhattak a filológus hallgatók, ami az 1. számú diagramon van ábrázolva.

1. számú diagram: A válaszadók lakhelytípus szerinti megoszlása

Az eredményekből kiderül, hogy a legtöbb adatközlő Kárpátalja valamelyik magyar többségű faluközösségének a lakosa (89 fő; 48,1%). Nemzetiség alapján várható eredmény volt, hogy a magyar nyelvű kérdőív kitöltői döntő többségben magyarnak, az ukrán nyelvű űrlap válaszadói pedig ukránnak vallják majd magukat. Az összesített eredmények alapján 118 fő (63,8%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek, 59 fő (31,9%) pedig ukránnak. A fennmaradó 8 fő (4,3%) saját válaszként úgy nyilatkozott, hogy magyar–ukrán vagy ukrán–magyar kettős nemzetiségű. Volt olyan is, aki külön kiemelte, hogy ő *kárpátaljai* magyar.

A válaszadók közül 133 fő (71,9%) anyanyelve a magyar, 47 fő (25,4%) pedig ukrán anyanyelvű. Hárman úgy nyilatkoztak, hogy a magyar mellett az ukrán nyelvre második anyanyelvként tekintenek, egy-egy fő pedig az orosz és a ruszint tekinti anyanyelveként az ukrán kérdőív kitöltőiből.

Az eddigi tanulmányok nyelvezetét illetően azt mondhatjuk el, hogy az elemi, általános és középiskolát vagy szakgimnáziumot a magyar nyelvű kérdőív esetében döntő többségben magyar nyelven végezték el a hallgatók, míg az ukrán kérdőívénél értelemszerűen ukrán nyelvű tanintézményt választottak, de mindkét esetben megfigyelhető volt az anyanyelvtől eltérő tannyelvű oktatási intézmény a válaszadók kisebb hányadánál. A felsőfokú tanulmányok (főiskola/egyetem) esetén születtek érdekesebb eredmények, mivel a magyar és az ukrán nyelvek mellett az *Egyéb* kategóriát is többen választották (22 fő; 11,9%), ezzel arra utalva, hogy az angol és német szakos hallgatók egy része az általuk választott szak elsődleges nyelvét tekinti az oktatási intézmény tannyelvének is.

Az adatközlők a Rákóczi-főiskola filológia szakos hallgatói voltak. Jelenleg négy szakirány tartozik a Filológia Tanszék kötelékébe, ami szerint az alábbi egységekre bonthatjuk a válaszadó hallgatókat:

- Angol nyelv és irodalom: 78 fő; 42,2%.
- Magyar nyelv és irodalom: 60 fő; 32,4%.
- Ukrán nyelv és irodalom: 40 fő; 21,6%.
- Német nyelv és irodalom: 7 fő; 3,8%.

A 185 válaszadó közül 118 fő (63,8%) tanul nappali tagozaton, 67 fő (36,2%) pedig levelező tagozatos hallgató. Fontos megjegyezni, hogy összesen hat évfolyamon folyik oktatás az angol, magyar, és ukrán nyelv és irodalom szakokon, viszont a német filológia szak csak 2022 szeptemberében indult, ezért ott a kutatás ideje alatt csak egy évfolyam működött. Az alábbi összegző adatokat jegyezhetjük fel ezzel kapcsolatban:

- I. évfolyam: 54 fő; 29,2%.
- II. évfolyam: 42 fő; 22,7%.
- III. évfolyam: 22 fő; 11,9%.
- IV. évfolyam: 23 fő; 12,4%.
- V. évfolyam: 18 fő; 9,7%.
- VI. évfolyam: 26 fő; 14,1%.

Minden évfolyamról sikerült megfelelő számú adatközlőt elérnünk, viszont a legnagyobb arányban egyértelműen az I. és II. évfolyamos hallgatók képezik a kutatási minta alapját. Szakirány szerinti megoszlás alapján pedig az angol és a magyar filológus képzés hallgatói képviseltették magukat a legtöbben.

3.2. Fókuszcsoportos interjúbeszélgetések

Miután az online kérdőíves attitűdvizsgálat elkészült, a kutatás második részét a fókuszcsoportos interjúbeszélgetések képezték. A csoportos interjúk célja az volt, hogy mélyebb betekintést nyújtsanak a filológia szakos főiskolás hallgatók nyelvhasználati attitűdjeibe és személyes tapasztalataiba a kárpátaljai nyelvi helyzettel kapcsolatban. Emellett azokat a kérdéseket és hiányosságokat kívántuk behatóbban megvizsgálni, amelyek a kérdőív alapján felmerültek az eredmények elemzése során.

3.2.1. A fókuszcsoportok összeállításáról

Az interjúbeszélgetések három fókuszcsoportban zajlottak, mindegyik esetben négy filológia szakos hallgatóval. A csoportok összetétele alapján arra törekedtem, hogy főként a magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdjeit, valamint a kárpátaljai nyelvi helyzettel kapcsolatos véleményét hasonlítsam össze más filológia szakos hallgatók tapasztalataival.

Az első fókuszcsoportba alapképzésen tanuló magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók, a második fókuszcsoportba mesterképzésen tanuló magyar nyelv és irodalom szakos filológusok, a harmadik csoportba pedig angol és ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók kerültek vegyesen. Az interjúalanyok kiválasztása e szempontok szerint történt, valamint a kényelmi alapon történő mintavételi eljárás volt a segítségemre. Az interjúbeszélgetések csoportonként 35-45 percnyi időintervallumot öleltek fel.

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúbeszélgetések témakörei közé az alábbiak tartoztak:

- Az ukrán nyelv elsajátításának nehézségei a kárpátaljai magyarok körében;
- A külföldi és szülőföldi boldogulás érdekében szükséges nyelvismeret fontossága;
- Az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskola választásának filológus hallgatók általi megítélése;
- A kárpátaljai többnyelvű környezet hatásai az egyéni nyelvhasználatra;
- Az iskolai nyelvhasználattal kapcsolatos attitűdök, különös tekintettel a nyelvjárások és a standard nyelvváltozat kapcsolatára;
- Az államnyelv oktatásának módszertani problémái a kisebbségek körében;
- A kétnyelvűség meghatározása egyéni vélemények alapján;
- Az additív szemléletű anyanyelvoktatás fogalmának ismerete.

3.2.2. Az interjúbeszélgetések körülményeiről

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúvizsgálat az online kérdőív kielemezését követően került előtérbe. A csoportos interjúbeszélgetések 2023 áprilisában zajlottak. Az első és harmadik csoportba a magyar szakos alapképzésen, illetve ukrán és angol szakos alap- és mesterképzésen tanuló hallgatók tartoztak, akikkel személyes formában zajlott az interjúbeszélgetés. A második csoportba a magyar nyelv és irodalom mesterképzés diákjai kerültek, akikkel online formában valósult meg a fókuszcsoporthoz tartozó interjú a Google Meet felületén.

Az interjúbeszélgetések megkezdése előtt tájékoztattam a résztvevőket a kutatás céljáról, a kérdések témaköreiről, valamint az anonimitásuk biztosításáról. Előzetes engedélykérést követően rögzítettem hangfelvételeket a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésekről, amit aztán kérdések szerint lejegyeztem. Az interjúbeszélgetések hossza átlagosan 35 és 45 perc közé volt tehető.

A hangfelvételek lejegyzésének eredményeként 19 oldalnyi adatot kaptam, amit az online kérdőív eredményeinek elemzéséhez csatolva mutatok be a következő fejezetben. A kapott adatokat igyekeztem tematikus elemzés segítségével rendszerezni, mivel a kérdések úgy lettek összeállítva, hogy egy-egy témakört több interjúkérdés is lefedjen. Mindazonáltal a megadott kérdésektől nem térünk el, ezért strukturált fókuszcsoporthoz tartozó interjúvizsgálatról beszélhetünk. A kutatás során alkalmazott 20 darab interjúkérdést a diplomadolgozat 2. számú mellékleteként lehet megtekinteni.

3.2.3. Az adatközlők jellemzése

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúbeszélgetések lebonyolításához a kutatási minta összeállítását elsősorban a csoportalakító tényezők figyelembe vétele vezérelte. Összesen három fókuszcsoporthoz állítottam össze. Minden fókuszcsoport négy filológia szakos főiskolás hallgatóból állt az alábbi megoszlásban:

1. csoport: magyar nyelv és irodalom alapképzésen tanuló hallgatók;
2. csoport: magyar nyelv és irodalom mesterképzésen tanuló hallgatók;
3. csoport: angol, valamint ukrán nyelv és irodalom szakos hallgatók.

Az adatközlőket a kényelmi mintavételi eljárás alapján választottam ki véletlenszerűen, mindezt a strukturált mintavételi eljárást szem előtt tartva, mivel szakirányuknak és képzési szintjüknek megfelelően kerültek kiválasztásra a kutatási alanyok. Az interjúalanyokról személyes adatokat (név, életkor, lakhely) nem rögzítettem, mivel csoportalakító tényezőként csak az volt lényeges, hogy melyik filológia szakos tanszéki csoporthoz tartoznak. Azt azonban elmondhatjuk, hogy a 12 résztvevő közül mindenki nő volt, és voltak adatközlők az alapképzés első évfolyamától kezdve egészen a mesterképzés második évfolyamáig.

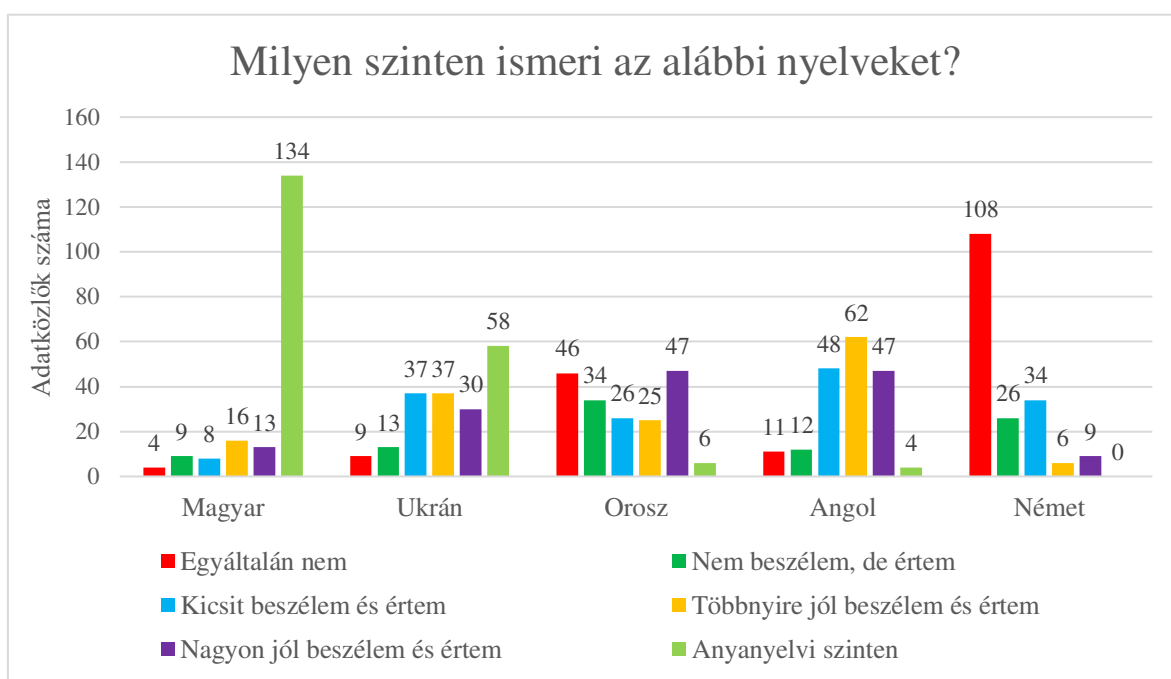
Az 1. csoportban egy hallgató első évfolyamos, két hallgató második évfolyamos, egy hallgató pedig negyedik évfolyamos magyar nyelv és irodalom szakos filológus volt. A 2. csoportban egy hallgató a magyar nyelv és irodalom mesterképzés első évén, három hallgató pedig a mesterképzés második évén tanult. A 3. csoportban angol, valamint ukrán nyelv és irodalom szakon tanuló filológus hallgatók szerepeltek (2-2 fő), egyaránt az alapképzés és a mesterképzés különböző évfolyamairól.

IV. AZ EREDMÉNYEK ELEMZÉSE

Az alábbiakban az online attitűdfelmérő kérdőív és a fókuszcsoportos interjúbeszélgetések eredményei kerülnek részletes bemutatásra a tematikus elemzés módszerével. Olyan témaköröket érintünk, mint a filológus hallgatók nyelvismerete és nyelvhasználati szokásai, a nyelvtanulási motiváció és pályaválasztást befolyásoló tényezők, a két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdök a leendő nyelvtanárok körében, valamint a kétnyelvűség megjelenése a kárpátaljai tanintézményekben.

4.1. Az adatközlők nyelvismerete és nyelvhasználati szokásai

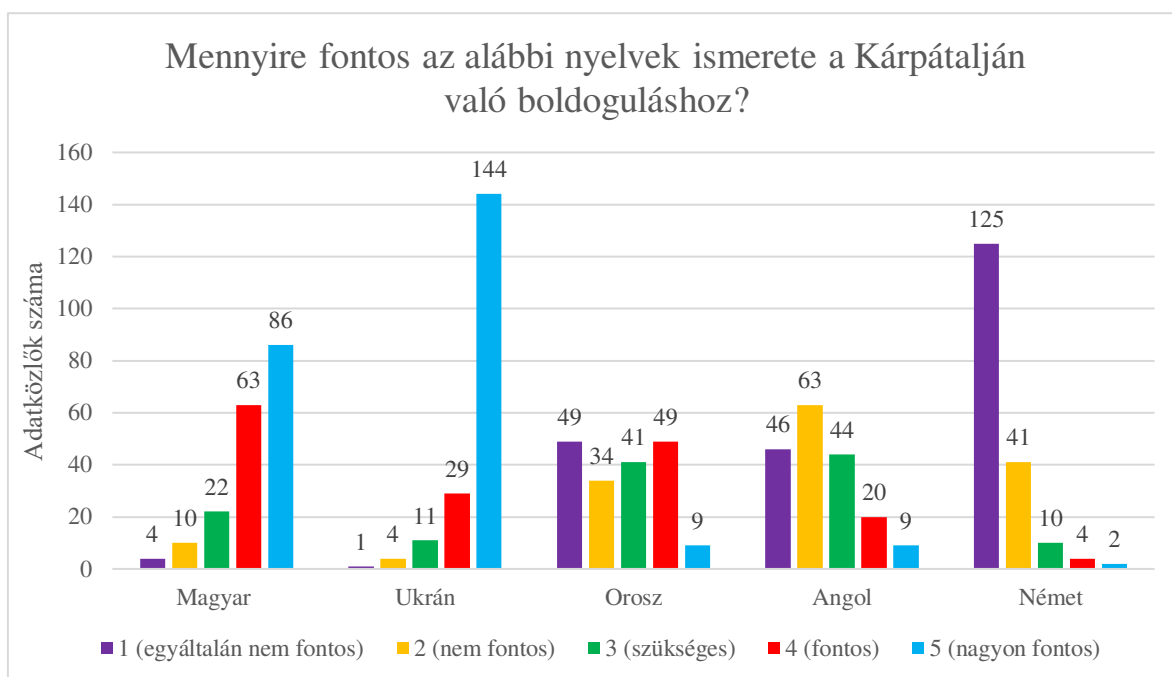
A kérdőívet kitöltő főiskolai hallgatóknak meg kellett válaszolniuk azt a kérdést, hogy saját bevallásuk szerint milyen szinten ismerik a magyar, ukrán, orosz, angol és német nyelveket. Az eredményekből az a következtetés szűrhető le, hogy a magyar nyelvet még az ukrán kérdőív válaszadói közül is a legtöbben jól értik és beszélik, még akár anyanyelvi szinten is az ukrán nyelv mellett. Az ukrán nyelv ismerete azonban nem olyan széleskörű az adatközlők körében, az orosz és az angol nyelv pedig nagyjából megegyező mértékben ismert, azonban a németet meglehetősen sokan egyáltalán nem beszélik, mivel e nyelveket csak az angol és német szakos hallgatók számára oktatják. Az eredményeket a 2. számú diagram összesíti részletesebben.

2. számú diagram: A filológus hallgatók nyelvismerete

A válaszadókat arról is megkérdeztük, hogy milyen gyakran használják az adott nyelveket. A magyart szinte mindenki napi szinten használja még az ukrán kérdőív kitöltői közül is (összesen 157 fő; 84,9%). Az ukránt a magyar anyanyelvűek hetente többször használják leginkább, míg az ukrán anyanyelvűek kivétel nélkül napi szinten. Az oroszzt a válaszadó filológusok nagyrészt soha nem alkalmazzák (összesen 81 fő; 43,8%), hasonlóan a német nyelvhez (összesen 118 fő; 63,8%). Az angolt pedig a legnagyobb arányban legalább hetente többször használják mindkét kérdőív válaszadói közül.

Kutatásunk szempontjából fontos volt annak a vizsgálata, hogy mely nyelvek ismeretét tekintik a legfontosabbnak a filológus hallgatók a szülőföldön való boldoguláshoz. Egy 1-től (egyáltalán nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedő skálán kellett értékelniük az egyes nyelveket, amit az alább látható 3. számú diagram foglal össze. Az eredményekből világosan látszik, hogy az ukrán és a magyar nyelvek ismeretét tartják a leginkább fontosnak a válaszadók, míg az orosz nyelv többnyire szükséges vagy fontos, az angol és a német pedig nem fontos a szülőföldi boldogulás érdekében.

3. számú diagram: A nyelvismeret fontossága Kárpátalján

A valós nyelvhasználat vizsgálata céljából a válaszadóknak jelölniük kellett, hogy milyen nyelveken kommunikálnak a családtagjaikkal, barátaikkal és egyéb személyekkel. A magyar kérdőív kitöltőiről azt mondhatjuk el, hogy szinte mindenki magyarul kommunikál az édesanyjával, édesapjával, az egyéb rokonaival, barátaival a főiskoláról és a szülőhelyéről, csoporttársaival. Számottevő eltérés a főiskolai tanárok esetében volt, mivel velük többen is angolul (34 fő), ukránul (30 fő) vagy németül (9 fő) beszélnek. A bolti

eladókkal a legtöbben magyarul beszélnek mind a válaszadók szülőhelyén (111 fő), mind Beregszászban (110 fő). Eltérés mutatkozik viszont az ukrán nyelv használatában a bolti eladókkal a szülőhelyen (38 fő) és Beregszász városában (88 fő). Az ukrán anyanyelvűek közül azonban meglehetősen sokan használják mind a magyart, mind az ukránt a szüleikkel, rokonaikkal, bolti eladókkal és barátaikkal, de az ukrán nyelv volt többségben minden alkalommal. Ezen két nyelv mellett azonban többen jelölték, hogy a főiskolai oktatókkal és a csoporttársaikkal angol (46 fő) és német (21 fő) nyelven is kommunikálnak.

Külön érdekesség volt annak vizsgálata, hogy mennyire vannak tisztában a leendő nyelvtanárok a *kódváltás* fogalmával. Több választ is jelölhettek az adatközlők. A legtöbben helyesen tudták, hogy kódváltás során nyelveket (131 fő; 70,8%) vagy nyelvváltozatokat (70 fő; 37,8%) váltogatunk, viszont elég sokan választották azt is, hogy közlésformákat (42 fő; 22,7%) vagy kommunikációs célokat (29 fő; 15,7%). A beszédgyorsaság váltogatása csak 14 fő (7,6%) szerint játszik szerepet kódváltás során.

A kutatásban részt vevő összes filológus hallgató közül 149 fő (80,5%) szokott használni kölcsönszavakat a mindennapi nyelvhasználatában. A magyar kérdőív kitöltői közül 99-en (81,8%) nyilatkoztak úgy, hogy használnak szláv kölcsönszavakat (ukrán és orosz nyelvből átvett elemek), és fel is soroltak összesen 76 darabot, amit a 3. számú mellékletben látható táblázat tartalmaz a dolgozat végén. Az ukrán nyelvű űrlap válaszadói közül 50 fő (78,1%) használ magyar és/vagy angol kölcsönszavakat az ukrán mondataiban. Az általuk felsorolt kifejezéseket a 4. számú melléklet foglalja össze táblázatos formában, összesen 39 darabot.

A fenti eredményeket megerősíti a következő kérdésre adott válaszok elemzése is. A magyar kérdőív kitöltői közül 81 fő (66,9%) szokott ukrán szavakat használni a magyar mondataiban, 44 fő (36,4%) pedig magyar szavakat használ az ukrán mondataiban. Az ukrán kérdőív válaszadóira szintén jellemző a kódváltás, mert 42 fő (65,6%) használ magyar szavakat az ukrán mondataiban, és 27 fő (42,2%) alkalmaz ukrán szavakat a magyar mondataiban. Az összes válaszadó közül mindössze 44 fő (23,8%) nyilatkozott úgy, hogy nem jellemző nyelvhasználatára az, hogy különböző nyelvekből eredő kifejezéseket használ egy beszélgetésen belül.

A fókuszcsoportos interjúbeszélgetések alapján az derült ki, hogy minden résztvevő alkalmaz kódváltást és szláv kölcsönszavakat a mindennapok során:

„Ha szabad környezetben vagyok, például ismerősökkel vagy barátokkal, akkor szelengesebben beszélünk, egy-két kölcsönszót használunk. Az iskolában azonban azért vagyunk ott, hogy tanítsunk és neveljünk, ezért ha egy diák használna valamilyen szláv

kölcsönszót, akkor megmutatnám neki, hogy melyik magyar szóval tudja helyettesíteni” (magyar szak, 4. évfolyam).

„Számomra a kölcsönszavak használata csak gazdagítja a nyelvhasználatot, az én szememben ez egyáltalán nem negatív tényező” (magyar szak, MA 2. évfolyam).

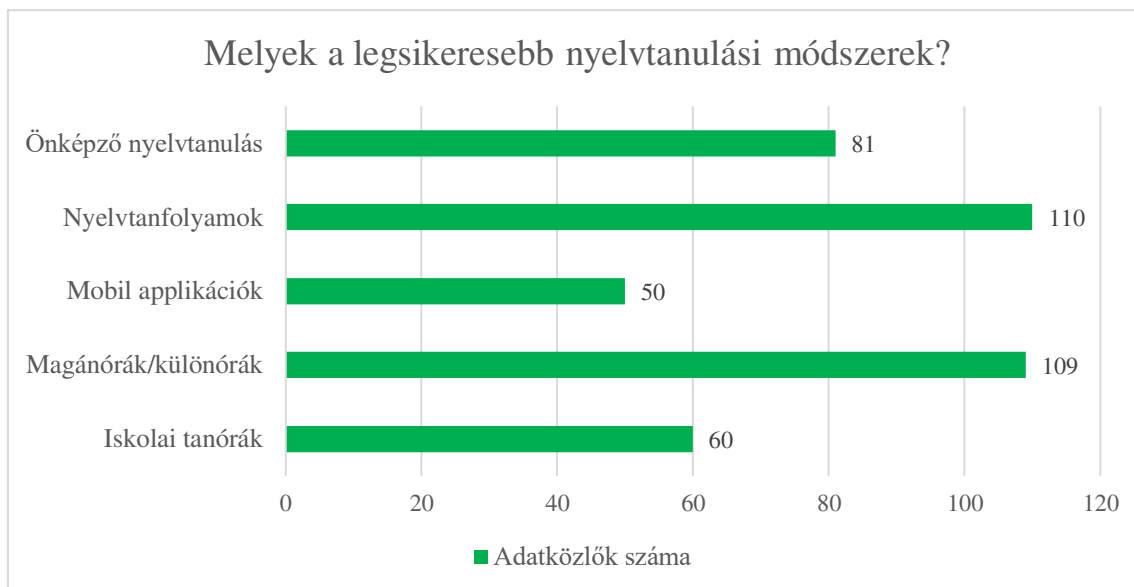
A hallgatók tehát pozitívan viszonyulnak a kárpátaljai nyelvváltozat egyik jellegzetességéhez, az ukrán/orosz kölcsönszavak használatához, azonban tisztában vannak azzal is, hogy nem minden esetben ajánlott a szlavizmusok használata (például tanári szerepkörben, az iskola falain belül). Erről külön kérdés keretében is kifejtették véleményüket az adatközlők az interjúbeszélgetések során. A válaszok alapján az iskolában elfogadható a nyelvjárások használata mind a tanulók, mind a tanár részéről, azonban ha egy magyarnyelv-óráról van szó, akkor meg kell értetni a gyerekekkel, hogy melyik beszédhelyzetekben ideális a köznyelv vagy a nyelvjárási formák használata.

„Száz százalékban elfogadható a nyelvjárás, mert abban a közegben van az iskola, és teljesen logikus, hogy a gyerek is úgy fog beszélni, ahogy azt a közegében megtapasztalta. El lehet mondani a tanulóknak, hogy a mi közegünk így használja, a köznyelvi pedig úgy, de teljesen felesleges és káros „átnevelni”, mint amikor a balkezeseket akarták átszoktatni a jobb kezük használatára hosszú éveken át. Miért kell nehezíteni az emberek életét?” (magyar szak, MA 2. évfolyam).

A 3. csoportban azonban némiképp másképp vélekedtek a nem magyar szakos adatközlők: *„Véleményem szerint a tanároktól nem elfogadható az iskolában a „nyelvjárásias” szavak használata, a diákok esetében viszont igen, mert a nyelvjárás érték, mely csak színesebbé teszi a nyelvi repertoárjukat. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy ismerniük kell a szavak standard változatát is, és írásban nem használni csak az utóbbi formát”* (angol szak, MA 1. évfolyam).

4.2. Nyelvtanulási és pályaválasztási motiváció

A filológus hallgatók – mint leendő nyelvtanárok – nyilatkoztak arról, hogy mely nyelvtanulási módszereket tartják a legsikeresebbnek. Az eredmények alapján a három legjobb módszer a magánórák/különórák, a nyelvtanfolyamok, és az önképző nyelvtanulás. Emellett olyan további válaszok is felmerültek, mint a zenehallgatás, sorozat-, videó- és filmnézés idegen nyelven (felirattal), közösségi média használata, videojátékok, a célnyelvi országban való időtöltés, és ismerkedés a célnyelvi kultúrával.

4. számú diagram: A legeredményesebb nyelvtanulási módszerek

70 fő (37,8%) nyilatkozott úgy, hogy tanult már anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben. Ennek a leggyakoribb oka az volt, hogy a szülei jó ötletnek tartották (36 fő), illetve el akartak sajátítani egy másik nyelvet (24 fő). Csak 10 fő indokolta meg az eltérő tannyelvű iskolát azzal, hogy szülőhelye közelében nem működött az anyanyelvével megegyező tannyelvű intézmény, vagy egy adott képzés nem volt elérhető az anyanyelvén.

A következő kérdés konkrétan arra irányult, hogy miért pont a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát választották a filológus hallgatók valamelyik másik ukrainai vagy magyarországi felsőfokú tanintézmény helyett. A leggyakoribb indokok a következők voltak:

- Szülőföldön maradás;
- A főiskolán ingyenes és magas minőségű az oktatás;
- Anyanyelvű oktatásban való részvétel Kárpátalján a magyarság számára;
- Kényelem, kisebb távolság az otthontól;
- Teljesen idegen környezettől való félelem;
- Közvetlenebbek és rugalmasabbak az oktatók;
- A magyar nyelv és nemzeti kultúra megőrzése;
- Pozitív visszajelzések a barátoktól a főiskolával kapcsolatban;
- Kárpátaljai jövőkép és munkavállalás;
- A család közelsége;
- A kárpátaljai magyar diákok közössége sokszínű és barátságos;
- A főiskola ugyanolyan tudást nyújt, mint bármelyik magyarországi intézmény;

- Az ukrán anyanyelvűek könnyebben megtanulhatnak magyarul;
- Kétnyelvű oktatás, nyelvi készségek fejlesztése több nyelven.

Megvizsgáltuk azt is, hogy az adatközlők szívesebben élnének-e egynyelvű környezetben, ahol a mindennapi boldoguláshoz nem szükséges két vagy több nyelv ismerete. Egy érdekes különbség figyelhető meg a magyar kérdőívre érkezett válaszok és az ukrán kérdőív kitöltői között. Előbbiek közül 78 fő (64,5%) nyilatkozott úgy, hogy szívesebben élne egynyelvű környezetben, 43 fő (35,5%) pedig nem szeretné ezt az opciót választani. A válaszadók szerint sokak számára okoz gondot a nyelvtanulás Kárpátalján, mert nem szabad akaratból történik a legtöbb esetben, hanem kötelezik az ukrán nyelv oktatását. Emellett az egynyelvű környezetben nem okozna gondot az, hogy a hivatalos helyeken mely nyelvet használják éppen, és nem lenne az egyik nyelv magasabb presztízssű, mint a másik. Viszont többen kiemelték, hogy fontos minél több nyelvet ismerni, mert *„ahány nyelv, annyi ember”*.

Ezzel szemben az ukrán kérdőív kitöltői közül többen nem szeretnék egynyelvű környezetben élni (36 fő; 56,3%). Ennek indokai a következők voltak: szeretnek nyelveket tanulni, hozzászoktak a többnyelvű környezethez, unalmas volna csak egy nyelvet használni, a nyelvek közötti váltogatás serkenti az agyműködést, és az eltérő nyelvek ismerete olyan, mint *„egy híd az eltérő nemzetiségű emberek között”*. Ezzel ellentétesen 28 fő (43,7%) nyilatkozott, akik szerint nagyban megkönnyítené a mindennapokat, ha csak egy nyelvet kellene használniuk.

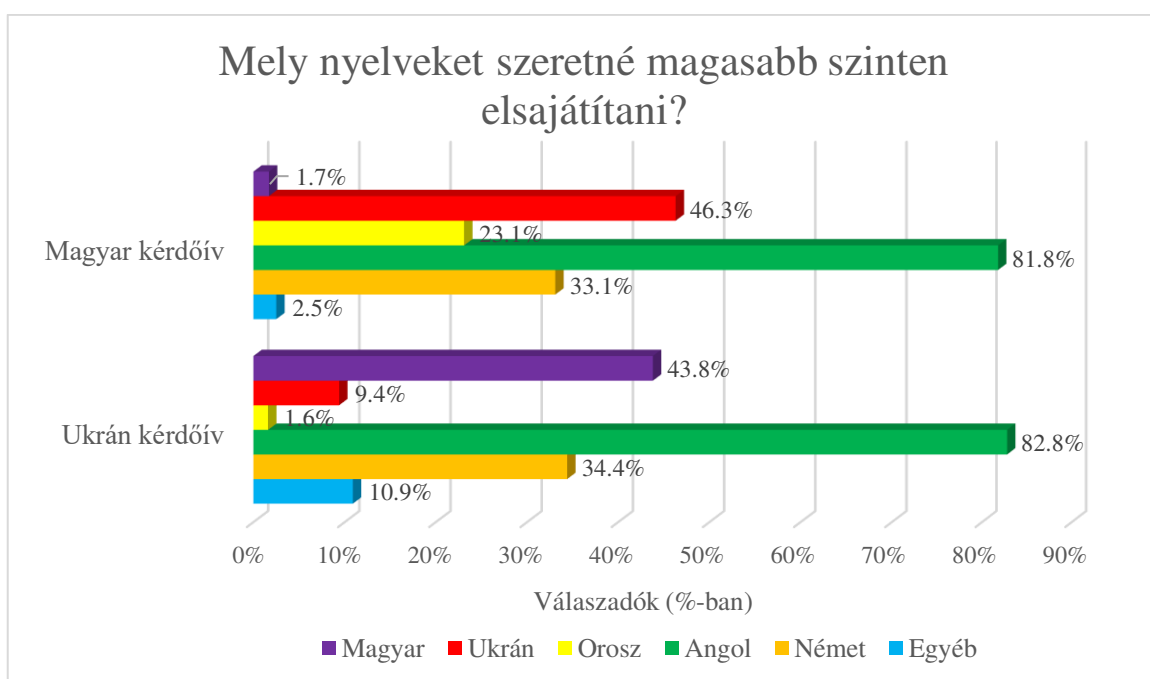
A fókuszcsoportos beszélgetések során a kárpátaljai többnyelvű környezetre a legtöbben előnyként tekintettek, mivel ez gazdagítja a szókincsünket és elfogadóbbá tesz más kultúrákkal szemben. *„Ahány nyelvet beszélsz, annyi embert érsz. De a kárpátaljai nyelv olyan, mintha több ember lenne egyszerre”* (magyar szak, 2. évfolyam).

Néhányan azonban azon az állásponton voltak, hogy a kárpátaljai multikulturális környezet tökéletesen előnyös lenne, ha a nemzeti kisebbségeket nem érné elnyomás a különböző nyelvtörvények formájában. Az állam részéről egy sokkal liberálisabb hozzáállásra lenne szükség annak érdekében, hogy csökkenjen a kivándorlás és a nemzetiségek közötti ellentét, valamint megoldódjon az ukrán nyelv elsajátításának problémája a kisebbségek körében.

Emellett a filológus hallgatók úgy nyilatkoztak az interjúbeszélgetések során, hogy a kárpátaljai többnyelvűségi helyzet egyáltalán nem volt hatással a szakválasztásukra. A legtöbben egyszerűen megszerették a magyar nyelvet és irodalmat a középiskolában, ezért akartak nyelvtanárok lenni. Az angol és ukrán szakos filológusok szintén érdeklődést

mutattak a nyelvek iránt, amire egy többenemzetiségű régióban kiemelten szükség van. De volt olyan is, aki egyszerűen nem talált jobb opciót a képzések között, vagy kifejezetten az irodalmi ismereteit szeretne bővíteni.

Eltérés figyelhető meg abban is, hogy a magyar és az ukrán kérdőív válaszadói mely nyelveket szeretnék magasabb szinten elsajátítani. Mindkét esetben egyértelműen az angol nyelv tanulása a leginkább vágyott opció, amit a magyar anyanyelvűeknél az ukrán nyelv követ, az ukránoknál pedig a magyar nyelv. A német nyelvet is viszonylag sokan szeretnék megtanulni, viszont az orosz nyelvvel szemben a magyar kérdőívet kitöltő filológus hallgatók sokkal pozitívabb attitűdöt tanúsítottak, mint az ukrán kérdőívet kitöltő hallgatók. Emellett olyan egyéb nyelveket is felsoroltak, mint a spanyol (5 fő), koreai, olasz, török, és japán. A részletes összehasonlítást az 5. számú diagram tartalmazza.

5. számú diagram: A filológus hallgatók nyelvtanulási attitűdjei

A nyelvtanulás motivációi a különböző nyelvek esetében az alábbiak voltak:

- **Magyar nyelv:** könnyebb kommunikáció Kárpátalján az ukrán anyanyelvűek számára; munkavállalás magyar iskolákban vagy fordítóként; érdekes nyelv; önfejlesztés.
- **Ukrán nyelv:** államnyelvi státusz; ukrainai hivatalokban való ügyintézés; magyarországi fordítói munka; szülőföldi boldogulás; kárpátaljai munkavállalás; akcentus eltüntetése.

- **Orosz nyelv:** több emberrel való kommunikáció; minél több nyelvet beszél az ember, annál könnyebb érvényesülni.
- **Angol nyelv:** nyelvvizsga; külföldi boldogulás; munkahelykeresés; érdeklődés; világnyelv; kommunikáció megkönnyítése külföldi utazás során; továbbtanulás; a leghasznosabb nyelv a világon jelenleg.
- **Német nyelv:** nyelvvizsga; külföldi munkavállalás; több emberrel való kommunikáció; érdeklődés a nyelv iránt; önfejlesztés.

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúkban nyilatkozók szerint nincs nagy szükség az orosz és német nyelvek tanulására Kárpátalján. Bár van egy orosz kisebbség a területen, akik a szurzsikot beszélik többnyire, valamint az idősebb generációból is többen értik az oroszot, mint az ukránt, a jelenlegi politikai helyzetben azonban az orosz nyelv tanulása nehezen megoldható. A német nyelvre pedig maximum egy nyelvvizsga miatt, vagy önfejlesztési céllal lehet szüksége valakinek, mert a néhány ezer fős kárpátaljai németiség már asszimilálódott a többségi nemzethez.

A következő kérdés a kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználatát korlátozó ukrán törvények hatásaira fókuszált a nyelvtanárok szempontjából. A legtöbb válaszadó szerint a törvények miatt a tanároknak elengedhetetlenül tudniuk kell ukránul (93 fő; 50,3%), valamint az ukrain kisebbségek anyanyelvi oktatása meg fog szűnni (50 fő; 27%). Az alábbi két opció kevés válaszadó szerint releváns: egyre kevesebb gyerek szeretne megtanulni magyarul (23 fő; 12,4%); minden változatlan marad (29 fő; 15,7%). A további vélemények szerint a kisebbségi nyelvek használatának korlátozása miatt romlik a nyelvismeret, a magyar anyanyelvű diákokat rákényszerítik az ukrán nyelv felsőfokú tanulására, elégedetlenség és ellentét alakul ki az emberek között. Sőt, az egyik válaszadó úgy érzi, hogy *„a magyar barátai is ukrán nyelven szólnak meg mostanában bizonyos szituációkban, ami nagyon szokatlan”*. A diákok frusztrációnak érzik, hogy ennyire rájuk erőltetik az ukrán nyelv tanulását, ezért nem lesznek pozitív attitűdök az államnyelvvél kapcsolatban. A tanárok munkáját is hátráltatja, ha nem az anyanyelvükön tudják átadni a tananyagot az iskolában.

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúvizsgálat során is abban értettek egyet az interjúalanyok, hogy az ukrán állam kisebbségi nyelvpolitikája *„...csak nagyobb ellenségeskedéshez fog vezetni a nemzetek között. Semmi motiválót nem látok benne, hogy emiatt bárki is meg szeretne tanulni ukránul. Aki el akarja sajátítani a nyelvet, az nem emiatt fogja, hanem saját maga miatt, mert szükségesnek érzi”* (angol szak, 4. évfolyam).

„Gondolkodjunk egy kisdíák fejével, aki csak kizárólag magyar családból vagy faluból jön, nem hallja sehol az ukrán nyelvet, mert otthon és a faluban is magyarul beszélnek. Elmegy az iskolába, és elkezdenek rákényszeríteni egy olyan nyelvet, amivel eddig nem sokat érintkezett. Eleve itt az oktatási rendszerrel vannak gondok, amiket ki kellene küszöbölni. Ezek a kényszerítő intézkedések elsősorban csak arra sarkallják a gyerekeket és a szüleiket, hogy ne itthon képzeljék el a jövőjüket. Ha nyelvtanulásról van szó, akkor inkább egy ismertebb nyelvet (például az angolt) tartják fontosnak, hogy külföldön tudjon érvényesülni a gyerek” (magyar szak, MA 2. évfolyam)

Arra a kérdésre, hogy mi motiválhatja a gyerekeket az ukrán nyelv megtanulására, számos válasz érkezett:

- Az ukrán anyanyelvűekkel való kommunikáció képessége;
- Az ukrán nyelv államnyelvi státusza és szerepe a mindennapi boldogulásban;
- Könnyebb elhelyezkedés hivatali pozíciókban;
- Az államnyelv ismerete különösen fontos orvosi vizsgálatok, rendőri intézkedések, hivatali ügyintézés és állásinterjúk során;
- Ha idegen nyelvként tanítanák, több gyerek lenne motivált a nyelv elsajátítására;
- Más szláv nyelveket is könnyebben megért ezáltal;
- Kevésbé érzi magát kívülállónak, lehetősége nyílik a kapcsolatteremtésre más nemzetiségű emberekkel;
- A gyermekben tudatosítani kell, hogy a jövőben szüksége lesz az ukrán nyelvre (érettségi vizsga, továbbtanulás, munkavállalás);
- Barátok szerzése, érvényesülés egy ukrán közösségben;
- A szülők is motiválhatják gyerekeiket a nyelvtanulásra;
- Több válaszadó szerint semmi nem tudja rávenni a magyar anyanyelvű gyermekeket jelenleg az ukrán nyelv tanulására, mert az államnyelv „*rájuk van erőszakolva*”, pedig önszántukból kellene megtanulniuk;
- Játékosan kell tanítani a nyelvet (akár mesékkel), ez pozitívan hat a gyerekek nyelvtanulási motivációjára;
- Nem lesznek ráutalva senkire, ha Ukrajnán belül utaznak vagy ügyintéztést végeznek;
- Ha megfelelő létfeltételeket teremtenek a nemzeti kisebbségek számára, akkor a gyerekeknek is több kedve lesz a nyelvtanuláshoz az országban;
- Önfejlesztési célból is el lehet sajátítani az ukrán nyelvet;

- Nagyon fontos az ukrán tanárok hozzáállása és szakértelme, hiszen szerethetővé kell tenniük a nyelvtanulási folyamatot, különösen a magyar tannyelvű iskolákban;
- Az ukrainai felsőoktatási intézményekben való továbbtanulás lehetősége.

A fókuszcsoporthoz tartozó válaszok is azt tükrözik, hogy az ukrán nyelv tanulásának kötelezővé tétele nem motiválja a tanulókat az államnyelv elsajátítására. Az egyedüli dolog, ami motiváló erővel bír, az annak a felismerése, hogy ha a szülőföldjükön akarnak maradni, akkor szükségük lesz az ukrán nyelvre a mindennapi boldoguláshoz.

„Ezek a törvények abszolút nem motiválnak szerintem senkit. De nemcsak a kárpátaljai magyarokat, hanem a kárpátaljai románokat, szlovákokat, a bukovinai románokat, a belorusz határnál élő beloruszokat, az Ukrajnában élő lengyeleket sem. Csak stigmatizálják az embereket, akiknek elegendő lesz a folyamatos korlátozásokból, és elvándorolnak oda, ahol tárt karokkal várják őket, és jobb a gazdasági helyzet is” (magyar szak, 4. évfolyam).

A hallgatók kifejtették véleményüket azzal kapcsolatban, hogy miben kellene, hogy eltérjen az ukrán nyelv tanítása az ukrán anyanyelvűek, valamint a nemzeti kisebbségek számára. Eszerint az államnyelv oktatását célzó tantervek olyan tanulóknak lettek összeállítva, akiknek az ukrán az anyanyelvük, vagy már tudnak ukránul beszélni. A kisebbségek számára pedig idegen nyelvként kell oktatni az államnyelvet, és a grammatika helyett a valós nyelvhasználatra helyezni a hangsúlyt. Nincs értelme megtanítani a gyerekeknek azt, hogy mi az alany és az állítmány, ha nem tudják értelmezni a mondatot, amiben szerepelnek ezek a mondatrészek.

„A cél az ukrán mint idegen nyelv oktatása, mert az egész iskolai ukránnyelv-oktatás úgy van felépítve, hogy a nem ukrán anyanyelvű gyerekek ne szeressék ezt a tantárgyat. De szerintem lehet, hogy egy ukrán anyanyelvű gyereknek sem a kedvére valók a jelenlegi oktatási módszerek. Ezért szerintem az alapoktól kellene oktatni az ukránt a nemzeti kisebbségek számára, vagy magántanárhoz járatni a gyerekeket” (angol szak, 3. évfolyam).

A nyelvtanulás iránti pozitív attitűdök tükröződnek azokban a válaszokban, hogy a válaszadók döntő többsége szerint (153 fő; 82,7%) a gyerekeknek minél több idegen nyelvet kell megtanulniuk. Összesen 33 fő (17,8%) nyilatkozott úgy, hogy elég az angolt elsajátítani az iskolában. Azt viszont, hogy csak ukránul és/vagy magyarul kell tanulniuk, mindössze 5 fő választotta (2,7%).

4.3. A filológus hallgatók két- és többnyelvűséghez fűződő attitűdjei

A kétnyelvűség kialakulásának egyik lehetséges indítéka lehet az, ha az anyanyelvétől eltérő tannyelvű iskolába jár egy gyermek, ami gyakran megeshet a magyar kisebbséghez tartozó fiatalokkal Kárpátalján. Az adatközlőknek ki kellett fejteni a véleményüket azzal kapcsolatban, hogy milyen előnyei és hátrányai vannak annak, ha ukrán tannyelvű oktatási intézménybe jár egy magyar anyanyelvű gyerek. A válaszok a 2. számú táblázatban kerülnek összegzésre a magyar kérdőív válaszadóinak attitűdjei alapján.

2. számú táblázat: A magyar gyermekek ukrán tannyelvű beiskolázásának megítélése a magyar nyelvű kérdőív kitöltőinek körében

Előnyök	Hátrányok
Az ukrán államnyelv gyorsabb elsajátítása	Magyarságtudat gyengülése
Hivatali ügyintézésnél és munkakeresésnél könnyebb dolga lesz Ukrajnában	Anyanyelvi ismeretek hanyatlása, ukrán akcentus megjelenése az anyanyelvben
A standard ukrán nyelvváltozat elsajátítása	Az anyanyelvtől való elidegenedés
Könnyebb boldogulás a szülőföldön	A magyar kultúrát kevésbé ismeri meg
Nagyobb lesz a szókinccse, mint a magyar tannyelvű iskolákba járó diákoké	A beilleszkedés problematikája miatt akár kiközösítés áldozatává is válhat
Kétnyelvűség kialakulása	Tanulmányi eredmények romlása
Az ukrán kultúra megismerése	Asszimiláció a többségi kultúrába
Jobban tud érvényesülni Kárpátalján	Anyanyelve másodnyelvvé alakulhat
Többségi kultúrához való alkalmazkodás	Nehezen kommunikál az osztálytársaival
Minél több nyelvet tud az ember, annál jobb	Kisebbségérzet, szorongás, tanulási zavarok
Fontos az államnyelv minimális ismerete	Egyik nyelvet sem tanulja meg rendesen
	A kárpátaljai magyarság veszélybe kerülhet
	Lemarad társaitól a tananyag elsajátításában
	Saját gyerekeit is ukrán iskolába járattja majd
	Zavaros öntudat, hiányos ismeretek

Érdekes összevetni ezeket az előnyöket és hátrányokat az ukrán anyanyelvű kitöltők válaszaival. Így megvizsgálhatjuk, hogy van-e valamilyen eltérés a filológus hallgatók körében az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskoláztatás felé tanúsított attitűdöket illetően. A 3. számú táblázat összefoglalja az ukrán kérdőívet kitöltő adatközlők válaszait.

3. számú táblázat: A magyar gyermekek ukrán tannyelvű beiskolázásának megítélése az ukrán nyelvű kérdőív kitöltőinek körében

Előnyök	Hátrányok
Az ukrán nyelv ismerete szükséges a mindennapi boldoguláshoz Kárpátalján	A magyar nyelvet több európai országban beszélik, míg az ukránt csak Ukrajnában
Minden ukrán állampolgárnak kötelessége ismerni az ukrán nyelvet	Egyre többen szeretnének külföldön élni a fiatalok közül, ahol nem kell az ukrán nyelv
Több információhoz férhet majd hozzá	Az anyanyelv alacsony szintű elsajátítása
Két nyelv ismerete megkönnyíti a gyerek jövőjét Ukrajnában	Nehéz a gyermeknek a nyelvek közötti váltogatás, ami megnehezíti a tanulást is
Az ukrainai törvények és államszabályok megértése fontos	A csak ukrán nyelven beszélő tanárokkal nem tudnak szót érteni kezdetben
Több opció közül választhat, ha ukrainai egyetemen szeretne továbbtanulni	Dialektus alakul ki mind a magyar, mind az ukrán nyelven belül
Aki Ukrajnában él, annak tudnia kell az államnyelven kommunikálni, mivel így könnyebb lesz a munkakeresés, valamint megismer egy új népet és kultúrát	Ha már első osztálytól ukránul tanul, akkor könnyen alkalmazkodik. Viszont ha csak később íratják át ukrán iskolába, akkor lemarad a társaitól és romlanak a jegyei
Az ukránt anyanyelvi szinten sajátítják el	Nehéz alkalmazkodni az új helyzethez
	A gyermek nemzeti öntudata sérül

Mint az látható, van egy kisebb eltérés a magyar és az ukrán anyanyelvű filológus hallgatók körében az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskola választásának ügyében. A magyar kitöltők az ukrán nyelv gyorsabb és könnyebb elsajátítását emelték ki legnagyobb előnyként, viszont aggodalmukat fejezték ki a magyar gyermekek nemzeti öntudatának és anyanyelvi ismereteinek hanyatlása, valamint a kárpátaljai magyarság eltűnésének veszélye miatt. Az ukrán válaszadók pedig sokkal jobban kiemelték azt, hogy minden ukrán állampolgárnak ismernie kell az államnyelvet, viszont akik külföldön szeretnének élni, azoknak úgysem lesz szükségük az ukrán nyelvre, így nincs értelme rájuk erőltetni annak elsajátítását. Abban viszont mindenki egyetértett, hogy tanulási nehézségek adódhatnak, ha a gyermek nem első osztálytól fogva jár ukrán iskolába, ezért lemarad az osztálytársaitól, nehezen tud kommunikálni másokkal, és kiközösítés áldozatává válhat.

A magyar anyanyelvű gyerekek ukrán tannyelvű iskolába történő beíratását a fókuszcsoporthoz tartozó interjúvizsgálat során is vizsgáltam. A magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók közül senki nem támogatta ezt a lehetőséget, mert nyelvi identitásvesztéshez, illetve különböző diszkriminatív nyelvi szituációkhoz vezethet, ami csak árt a fiataloknak.

„Úgy gondolom, hogy minden gyereknek az anyanyelvén kell elsajátítania az alapvető információkat, mivel ezen a nyelven gondolkodnak. Ahhoz, hogy nyelveket tanuljanak, először a saját nyelvüket kell elsajátítaniuk megfelelő szinten. Hogy fogja lefordítani önmagában a dolgokat, ha fogalma sincs róla, hogy miről beszél a tanár? Ha ukrán iskolába íratják a magyar gyerekeket, az csak egyfajta akadálypályát állít eléjük, ami akár egy egész életen át kihathat rájuk, mert kudarcként fogják megélni, hogy nem tudnak megfelelően fejlődni egy idegen tannyelvű iskolában. Legalább az első négy osztályt mindenképpen érdemes anyanyelvi iskolában elvégezni, utána lehet szakosodni, ha például tolmács szeretne lenni, vagy megtanulná az államnyelvet” (magyar szak, MA 2. évfolyam).

Ugyanakkor voltak olyanok is, akik látták az államnyelvi iskolák előnyeit. Ezek szerint akkor érdemes ukrán tannyelvű iskola mellett dönteni, ha a gyerek Kárpátalján (vagy valahol máshol Ukrajnán belül) tervezi a jövőjét. Emellett volt olyan angol szakos hallgató, aki magyar iskolába járt első osztálytól kezdve, és erre vezette vissza, hogy nem tud megfelelően ukránul. Mivel érzi ennek a nyelvi hiánynak a hátrányát, ezért a saját gyereket előszeretettel íratná ukrán tannyelvű iskolába. *„Ettől függetlenül a gyermekem ugyanúgy magyar nemzetiségű maradna, nem ukrán, csak beszélne az államnyelvet is”* (angol szak, 4. évfolyam).

Megtudhattuk azt is a következő kérdésre érkezett válaszokból, hogy a magyar kérdőívet kitöltő filológusok vagy a nemzetiségük (61 főnél ritkán; 22 főnél sokszor), vagy az anyanyelvük (58 főnél ritkán; 31 főnél sokszor) miatt részesülnek hátrányos megkülönböztetésben. Szintén megosztónak bizonyult a politikai nézet miatti megkülönböztetés (41 főnél ritkán; 20 főnél sokszor). Ezzel szemben az ukrán kérdőív válaszadói sem nemzetiségük, sem anyanyelvük, sem politikai nézetük miatt nem részesültek döntő többségben hátrányos megkülönböztetésben. A vallás, az életkor és a lakhely miatti diszkrimináció egyik csoportnál sem volt szignifikánsan jelen.

A filológus hallgatókat megkérdeztük arról is, hogy kit tekintenek kétnyelvűnek. A szakirodalom alapján láthattuk, hogy a kétnyelvűség definiálása még a kutatók körében is ellentmondásokba ütközik, ezért érdekes eredményekkel szolgál a leendő nyelvtanárok véleményének elemzése:

- Aki legalább két nyelven beszél anyanyelvi szinten (74 fő; 40%);
- Aki legalább két nyelven tud értelmezni közléseket és szövegeket (56 fő; 30,3%);
- Aki legalább két nyelven beszél minimális szinten (50 fő; 27%).

Néhányan az alábbi meghatározásokat adták arra a kérdésre, hogy kit nevezhetünk kétnyelvűnek: aki két nyelven beszél azonos szinten; aki kétnyelvűnek tekinti magát; mindegyik meghatározás helyes; aki bizonyos helyzetekben rá van kényszerülve egy második nyelv használatára. Viszonylag meglepő azonban, hogy a válaszadók 40%-a szerint csak azt tekinthetjük kétnyelvűnek, aki anyanyelvi szinten beszéli mindkét nyelvet.

Az eredményekre alapozva a fókuszcsoportos beszélgetések során is feltettem azt a kérdést, hogy milyen szinten kell ismerni két nyelvet ahhoz, hogy valakit kétnyelvűnek tekintsünk. Az ukrán és angol szakos hallgatók szerint fontos, hogy az illető magabiztosan ki tudja magát fejezni mindkét nyelven. *„Nem kell, hogy felsőfokú nyelvvizsgával rendelkezzen meg szakszavakat használjon, de azért tudjon boldogulni az adott nyelven”* (ukrán szak, MA 1. évfolyam).

A magyar szakos hallgatók is hasonlóan gondolkodtak, mivel ők is a mindennapi boldoguláshoz kötötték a kétnyelvűség meglétét. *„Szerintem azt az embert nevezhetjük kétnyelvűnek, aki a hétköznapiak során az anyanyelve mellett (amit a legmagasabb szinten ismer és használ) egy másik nyelven is kommunikál. Nem feltétlenül úgy, hogy nem hibázik, vagy nem mond félre dolgokat, hanem tudja használni, és nem kerül negatív nyelvi szituációkba”* (magyar szak, MA 2. évfolyam).

Emellett egy filológus hallgató szerint *„...csak az az ember kétnyelvű, aki annak vallja magát, és ezt el kell fogadnunk”* (magyar szak, 1. évfolyam). Ez tehát egy sajátos megközelítés, amit a kérdőíves felmérés következő kérdésének kielemezése során jobban megérthetünk, hiszen maguk a kitöltők nyilatkoztak arról, hogy kétnyelvűnek tekintik-e magukat vagy sem.

A válaszadók közül 129 fő (69,7%) tartja magát kétnyelvűnek, 56 fő (30,3%) pedig nem. Ezt azzal indokolták meg azok, akik kétnyelvűnek tekintik magukat, hogy haladó szinten beszélnek legalább két nyelven, kétnyelvű környezetben élnek, képesek több nyelven is kommunikálni másokkal szóban és írásban egyaránt, valamint legalább két nyelven tudnak értelmezni közléseket. Voltak olyan indoklások is, hogy az a személy kétnyelvű, aki anyanyelve mellett a mindennapi életben képes vagy képes lenne még egy nyelvet használni. Többen is felismerték, hogy ha már két nyelven képesek boldogulni és megérteni magukat, akkor kétnyelvűek. Egyesek az egyéni kétnyelvűségüket a kárpátaljai nyelvi helyzetre vezették vissza, mert *„ezen a területen nem lehet nem kétnyelvűnek lenni”*. Voltak

adatközlők, akik azért vallják magukat kétnyelvűnek, mert napi szinten használják a magyar és az ukrán nyelveket is, vagy pedig amiatt, mert gyermekkorukban párhuzamosan sajátították el a két nyelvet az eltérő anyanyelvű szüleiktől.

Ezzel szemben azok, akik nem tekintik magukat kétnyelvűnek, általában azért gondolják így, mert nem beszélnek két nyelvet anyanyelvi szinten:

- *„Csak egy nyelven beszélek magabiztosan”*;
- *„Magyarul gondolkodom, álmodom, ezen a nyelven továbbítom az érzéseimet, csupán a nyelvismeret nem tesz kétnyelvűvé”*;
- *„Nem beszélem anyanyelvi szinten az ukránt, kizárólag a magyart”*;
- *„Ha megtanulok egy másik nyelvet, amin képes leszek gondolkodni, akkor fogom azt mondani, hogy kétnyelvű vagyok”*.

A kétnyelvűséghez fűződő attitűdöket az is jól mutatja, hogy a válaszadók döntő többsége (101 fő; 54,6%) szerint nem lehet különbséget tenni aközött, hogy az egy- vagy kétnyelvű beszélők tudnak szebben magyarul vagy ukránul. Viszont az egynyelvű beszélők nyelvhasználatát is elég sokan preferálják (54 fő; 29,2%), míg a kétnyelvűekét lényegesen kevesebben tekintik szebbnek (19 fő; 10,3%). Emellett olyan válaszok is érkeztek, hogy *„szép magyar vagy ukrán beszéd nem létezik, ahogy helyes és helytelen sincs”,* vagy *„a nyelvjárás épp annyira szép, mint az irodalmi nyelv”*. A legtöbb ember szerint tehát a nyelv szépségét nem befolyásolják a kétnyelvűségi hatások, mindenki egyformán „szépen” beszél.

Kárpátalján az eltérő nyelvek ismerete kiemelt fontossággal bír, amit igazolnak az alábbi adatok is, hiszen bár az ukrán nyelv ismerete némileg megkönnyíti a szülőföldön való boldogulást, azonban a magyar és az orosz nyelvek ismeretére is szükség van:

- Aki csak magyarul tud, az gondokkal nézhet szembe (117 fő), vagy nehezen boldogul (59 fő);
- Aki csak ukránul tud, az könnyen boldogul (116 fő), vagy gondokkal nézhet szembe (61 fő);
- Aki csak oroszul tud, az gondokkal nézhet szembe (90 fő), vagy nehezen boldogul (54 fő).

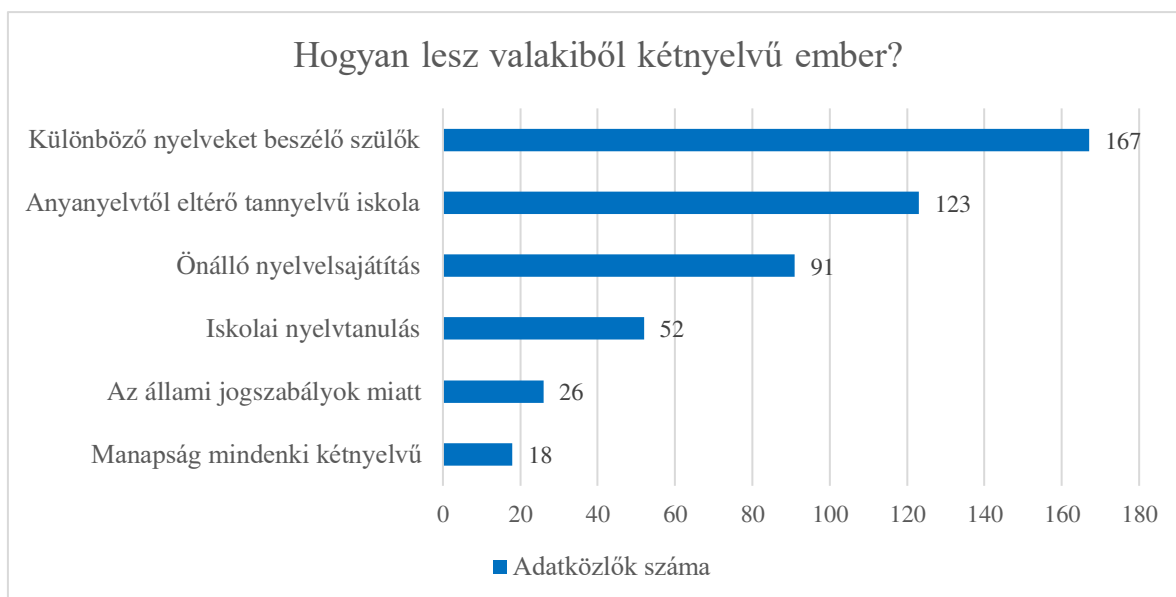
Ez tükröződik abban is, hogy a fókuszcsoporthoz tartozó interjú válaszadói szerint egynyelvűként nagyon nehéz boldogulni Kárpátalján. Többen panaszkodtak arra, hogy ha hivatalos ügyeket akarnak intézni, és nem beszélnek megfelelően ukránul, akkor egy ismerős segítségére vannak szorulva, aki segíti a kommunikációt az államnyelven. Bár az egyik magyar szakos hallgató szerint lehet boldogulni csak magyar nyelvtudással is, főleg

Beregszászban és a környező falvakban, de összességében már egyre több helyen csak az államnyelven lehet érvényesülni.

„Egy ilyen multikulturális közegben sok falba fog ütközni még az is, aki csak ukránul tud, hiába ez a hivatalos nyelv” (magyar szak, MA 1. évfolyam).

Érdekes eredmények születtek azt illetően is, hogy miként lesz valakiből kétnyelvű ember. Több választ is jelölhettek az adatközlők, a legtöbben azonban az etnikailag vegyes házasságokat nevezték meg a kétnyelvűség leggyakoribb okának. Két adatközlő szerint a kétnyelvűség leggyakoribb oka az, ha „kevert lakosságú településen” vagy „kétnyelvű közegben” nő fel az egyén. A részletes eredmények a 6. számú diagramon olvashatók.

6. számú diagram: A kétnyelvűség kialakulásának okai

A következő kérdések a kétnyelvűek beszédmódjára vonatkoztak. A legtöbb ember szerint személyenként változó, hogy a kétnyelvűek melyik nyelvükön tudják jobban kifejezni magukat (77 fő; 41,6%). Emellett sokan érzik úgy, hogy az anyanyelvüket mindig jobban beszélik (69 fő; 37,3%), és viszonylag kevesen gondolják azt, hogy mindkét nyelvet ugyanazon a szinten beszélik (39 fő; 21,1%). Az attitűdök tehát vegyesek a kétnyelvű beszélők nyelvismereti fokát illetően.

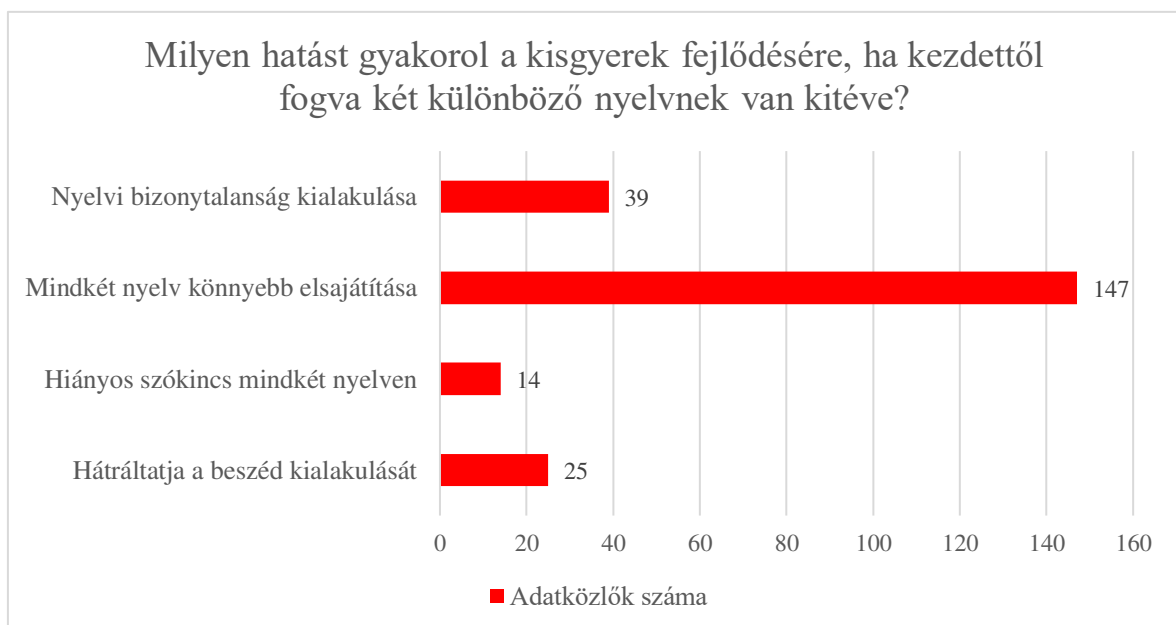
140 fő (75,7%) szerint észrevehető valaki beszédén, hogy kétnyelvű az illető személy. Erre az alábbi jelek utalhatnak:

- Akcentus, egyes hangok köznyelvtől eltérő kiejtése;
- Kódváltás, különösen érzelmi impulzusok hatására;
- Kölcsönszavak használata;
- Nehezebben találja a szavakat a mentális lexikonjában;

- Az egyik nyelv mondatalkotó struktúráját alkalmazza a másik nyelvben (helytelen szórend a mondatokban);
- Csak az egyik nyelven jutnak eszébe bizonyos szavak, ezért gyakran használ körülírást;
- Mindkét nyelven álmodik vagy gondolkodik;
- Szavak helytelen hangsúlyozása, ragozása;
- Egyes kifejezéseket tükörfordítás útján ismer és használ;
- Gyors kódváltogatások egyazon mondaton belül.

A fókuszcsoportos vizsgálat eredményeként is azt a következtetést vonhatjuk le, hogy érezhető lesz a két nyelv egymásra gyakorolt hatása a kölcsönszavak megjelenése és a mondaton belüli kódváltások révén. Azonban az egyik interjúalany szerint lehetséges határt húzni a nyelvek között, és a helyzetnek megfelelően csak az egyik nyelvet használni, kódváltások nélkül.

Abban az esetben, ha a kisgyerek kezdettől fogva két különböző nyelvnek van kitéve, a legtöbb válaszadó szerint könnyebben el fogja sajátítani mindkét nyelvet (147 fő; 79,5%). Az etnikailag heterogén családok, ahol eltérő nyelveket beszélnek a szülők, tehát hozzájárulnak a kétnyelvűség kialakításához. A további válaszlehetőségek sokkal kevesebb szavazatot kaptak, ahogy az a 7. számú diagramon is látható.

7. számú diagram: Az eltérő nyelvet beszélő szülők hatása a kisgyerekekre

Az egyéb válaszok alapján egy harmadik nyelvet könnyebben elsajátít az ilyen beszélő. Egy másik vélemény szerint a szülők két nyelvét ugyanabban a tempóban tanulja

meg, mintha egynyelvű családban nőne fel, viszont az személyenként eltérő, hogy ki melyik nyelven szólal meg nagyobb magabiztossággal.

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúbeszélgetésekben is kitértünk arra, hogy milyen következményekhez vezethet az, ha valaki kétnyelvű környezetben nő fel (etnikailag vegyes házasság, vagy anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskola révén). A filológus hallgatók szerint nagyon egyénfüggő, hogy kinél okoz problémát a nyelvek keveredése, és kinél nem. Egyesek szerint semmilyen problémához nem vezet a kétnyelvű neveltetés: *„Ezt tapasztaltam az iskolában is, amikor gyakorlaton voltam, hogy az édesapa magyar, az édesanya ukrán, és akkor a gyerek már kisiskolásként tud mindkét nyelven. Az iskolában magyarul beszél, de amikor az édesanyja jött érte, akkor átváltottak ukránra, úgyhogy ez csak az előnyére válhat egy gyermeknek”* (angol szak, MA 1. évfolyam).

Mások szerint az egész attól függ, hogy milyen arányban használják az adott nyelveket otthon. Az egyik ruszin–magyar vegyes házasságból származó magyar szakos hallgató úgy nyilatkozott, hogy mivel családjában fokozatosan meghaltak az idősebb rokonok (nagyszülők, dédszülők), ezért egyre jobban áttértek a magyar nyelv használatára. *„Ha valaki beszélt is a ruszint, magyarul válaszoltunk rá. Nem elnyomásból, hanem egyszerűen így szoktuk már meg. Ezért alakult ki nálam, hogy mindent jól értek ruszinul, de nehezen tudok válaszolni”* (magyar szak, MA 2. évfolyam). Abban azonban minden válaszadó egyetértett, hogy az anyanyelvét minden kétnyelvű ember jobban fogja beszélni.

A kérdőívet kitöltők egybehangzóan úgy nyilatkoztak, hogy az ukrán–magyar nyelvek ismerete a legelőnyösebb Kárpátalján (176 fő; 95,1%). Az ukrán–angol (7 fő) és a magyar–angol (2 fő) nyelvpárok csak a megkérdezettek nagyon kis százaléka szerint nyújt elegendő tudást a szülőföldi boldoguláshoz a területen. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúbeszélgetések során is minden válaszadó úgy nyilatkozott, hogy a magyar és az ukrán nyelvek szükségesek a kárpátaljai boldoguláshoz. Emellett az orosz nyelvet sem lehet elhanyagolni, mert számos belső menekült él Kárpátalján, akik vagy oroszul beszélnek, vagy a szurzsik nyelvváltozatot használják, amiben az ukrán és az orosz nyelvek keverednek.

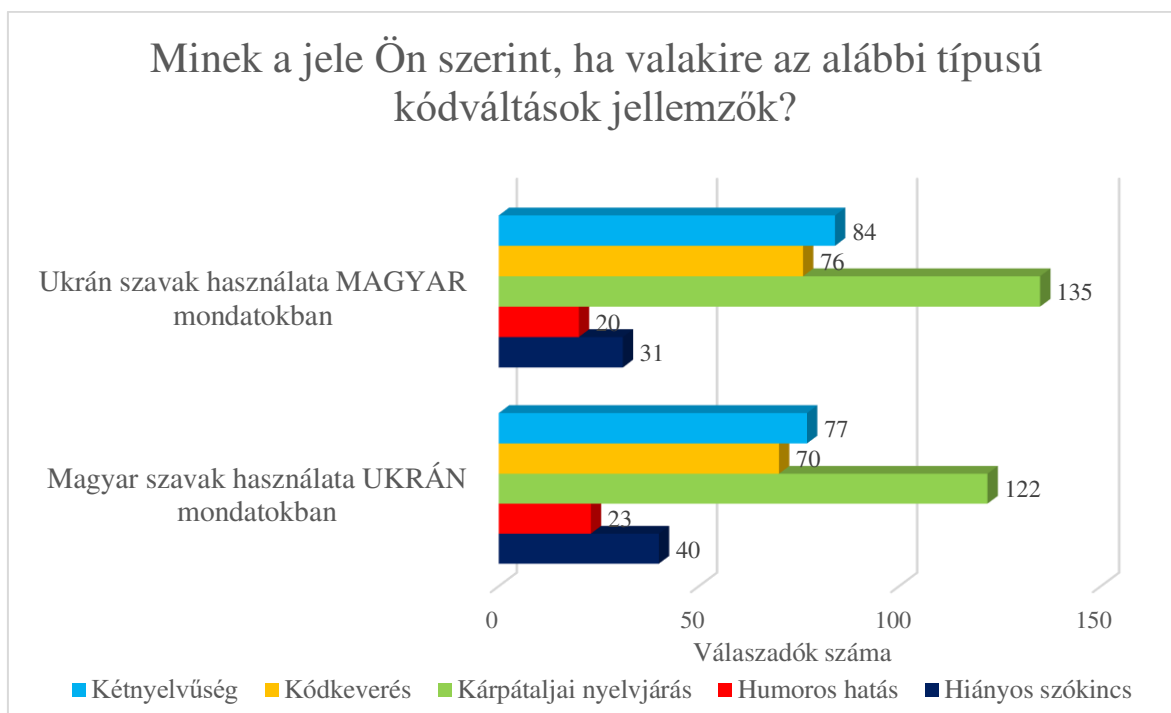
A külföldi boldogulás érdekében azonban a legtöbben az ukrán–angol nyelvpárat említették, mint a leghasznosabb kétnyelvűségtípust. Ennek fő oka az, hogy az angol egy világnyelv, az ukrán pedig nagyban hasonlít a többi szláv nyelvhez. Többen felhozták példának Csehországot, ahová a fiatalok előszeretettel mennek munkavállalás céljából. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy az angol nyelvre mindenképpen szükség van a külföldi boldoguláshoz.

„Sokban függ attól, hogy Európa melyik régiójában akarunk elhelyezkedni. Ha a célirány Magyarország, akkor magyar–angol. De ha maradnánk a kelet-európai régióban, például a célország Oroszország lenne vagy Fehéroroszország, bár ez most nem túl kézenfekvő... Legyen Lengyelország, ha egy kárpátaljai fiatal Lengyelországba menne, akkor adott esetben sokkal kézenfekvőbb az ukrán–angol nyelvismeret, mint a magyar–angol” (magyar szak, MA 1. évfolyam).

Mindösszesen 19 adatközlő (10,3%) szerint van hátránya annak, ha valaki kétnyelvű:

- Önazonossági bizonytalanság;
- Eltérő nyelvekhez tartozó szavak keverése;
- Kölcsönszavak használata egynyelvű közegben (ahol nem értik a jelentésüket);
- Kisebb szókincs mindkét nyelven;
- Lassúbb a nyelvtanilag helyes mondatalkotás;
- Akcentus mindkét nyelven, amit többen negatívan ítélnék meg.

A következő két kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadók miként viszonyulnak ahhoz, ha valaki ukrán szavakat használ a magyar mondataiban, illetve fordítva, magyar szavakat használ az ukrán mondataiban. A két kérdésre adott válaszok egyöntetűen azt sugallják, hogy mindkét esetben a kárpátaljai nyelvjárás egyik sajátosságával van dolgunk. Az összehasonlító eredményeket a 8. számú diagram tartalmazza.

8. számú diagram: A kódváltáshoz kapcsolódó attitűdök

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúvizsgálat során arról is megkérdeztem a filológus hallgatókat, mint leendő nyelvtanárokat, hogy miként reagálnának arra, ha az egyik diákjuk kódváltást vagy orosz/ukrán kölcsönszavakat használna a tanórán, vagy az iskolai szünetben. Többen úgy nyilatkoztak, hogy csak magyarnyelv-órán tekintenék hibának, ha más nyelvekből átvett lexikai elemeket használ a tanuló. Persze a hozzáadó szemléletet szem előtt tartva kell ezt kezelni, párhuzamot vonva a köznyelv és a kárpátaljai nyelvváltozat jellegzetességei és használati köre között.

„Nem azt mondanám a diáknak, hogy ezt nem szabad, meg nem helyes, mert nyilván a gyerek úgy nőtt fel, hogy ezt hallja és használja, a szüleitől ezt tanulta. De azért vannak olyan helyzetek, amikor nem odaillő a kölcsönszavak használata. Tanóra közben kijavítanám, viszont szünetben a barátaival nyugodtan használhatja, mivel ott mindenki úgy beszél, ahogyan szeretne” (magyar szak, MA 2. évfolyam).

Érdekes témát feszeget az a kérdés is, amelyik az etnikailag vegyes házasságokban felnövekvő gyerekek nyelvelsajátítására fókuszál. A legtöbb adatközlő szerint mind az apa, mind az anya nyelvét egyformán elsajátítja majd a gyermek (97 fő; 52,4%). Emellett többen gondolják úgy, hogy az iskola tannyelvével megegyező nyelvet fogja jobban tudni (55 fő; 29,7%), vagy az anya nyelvét (46 fő; 24,9%). Külön érdekesség, hogy az apa nyelvét csak 4 fő (2,2%) szerint beszéli majd magasabb szinten. A további válaszok alapján a vegyes házasságokba születő gyermekek a domináns szülő nyelvét sajátítják el jobban, vagyis akivel több időt töltenek, és többet kommunikálnak. De olyan tényezők is szerepet játszanak ebben a kérdéskörben, mint a szűkebb szociális környezet, vagyis a többi családtag és a baráti kör által beszélt nyelvek.

A filológus hallgatók családtagjainak és barátainak körében jelen van a kétnyelvűség, viszont nem minden esetben. A magyar nyelvű kérdőív kitöltői közül 76 fő (62,8%) jelölte azt, hogy többnyire magyarul beszél mindenki, de az ukránt is használják néha. 36 fő (29,8%) pedig úgy nyilatkozott, hogy mindenki magyarul beszél. Ezzel szemben az ukrán nyelvű kérdőív válaszadói közül 29 fő (45,3%) esetében többnyire ukránul beszélnek a családi és baráti körben, de néha használják a magyart is. 12-12 fő (18,8%) pedig vagy csak ukránul beszél a közeli ismerőseivel, vagy mindkét nyelvet egyformán használják.

Végezetül egy érdekes kérdéssel zártuk a felmérést, mely szerint az adatközlők arról nyilatkoztak, hogy melyik nyelvet választanák anyanyelvüknek, ha tehetnék. A magyar nyelvű kérdőív esetében 94 fő (77,7%) a magyar nyelvet választaná, 23 fő (19%) az angolt, és 4 fő (3,3%) az ukránt. Az ukrán kérdőív válaszadóinak körében az ukrán nyelv dominált (37 fő; 57,8%), amit az angol követett (17 fő; 26,6%) és a magyar nyelv (8 fő; 12,5%). Az

oroszt és a németet csak 1-1 fő választaná anyanyelveként. A filológus hallgatók döntő többsége tehát vagy megtartaná jelenlegi magyar/ukrán anyanyelvét, vagy az angolt, mint világnyelvet szeretné anyanyelvként beszélni.

4.4. A kétnyelvűség megjelenése a kárpátaljai iskolákban

Érdekes megvizsgálnunk azt, hogy a filológus hallgatók szerint miben különbözik egy **kárpátaljai ukránnyelv-tanár** feladata egy **kijevi** tanárétól. Ez egyszerre szolgáltat betekintést a pályaválasztási motivációjukba és a kárpátaljai oktatás helyzetének leendő nyelvtanárok általi megítélésébe. Az alábbi különbségeket sorolták fel a válaszadók:

- A magyar nyelv alapszintű ismeretének szükségessége, ami segíti az ukrán nyelv tanítását és a tanár–diák kommunikáció sikerességét;
- A „pozákárpátszki” nyelvváltozat nyújtotta nehézségek, mivel Kárpátalján még az ukránok sem a standard államnyelv-változatot beszélik;
- Egy magyar iskolában tanító ukránnyelv-tanárnak sokkal kevesebb sikerélménye van, mert a tanterveknek köszönhetően a grammatikai oktatás mellett nem jut idő a kommunikatív kompetenciák fejlesztésére;
- A diákok kevésbé motiváltak az ukrán nyelv tanulását illetően, mert nem beszélni tanítják őket, hanem a nyelvtanra fókuszálnak;
- Egy kárpátaljai ukránnyelv-tanár feladata nehezebb kijevi kollégáitól, mivel itt magyar anyanyelvű (és egyéb) kisebbségek vannak, valamint különbséget kell tennie az irodalmi ukrán nyelv és a helyi dialektus használata között;
- Míg egy kijevi nyelvtanár a gyermekek saját anyanyelvének fejlesztésében segít, addig egy kárpátaljai ukránnyelv-tanár idegen nyelvként kell, hogy az államnyelvet oktassa, egészen az alapoktól kezdve;
- Nem tud minden gyermek alapszinten ukránul, ami nehezíti a helyzetet, mivel a tantervek és tananyagok ukrán anyanyelvű tanulók számára lettek megtervezve;
- A kijevi nyelvtanárnak leginkább az orosz nyelv hatásaival kell megküzdenie, míg a kárpátaljai dialektus tartalmaz kölcsönszavakat az orosz mellett a magyar, a cseh és a környező országok nyelvéből is,
- A kárpátaljai tanároknak figyelembe kell venniük a kétnyelvű tanulók jellemzőit, mivel két nyelven kell elmagyarázniuk a nyelvtani témákat (a gyermekek anyanyelvén és ukránul).

Hasonló jellegű problémára fókuszált a következő kérdés is, ami a **kárpátaljai magyarnyelv-tanárok** helyzetét hasonlította össze a **budapesti** kollégáikkal. Az alábbi különbségekre hívták fel a figyelmet a válaszadók:

- Kárpátalján egy magyarnyelv-tanárnak tudnia kell ukránul is, valamint nagy tudással kell rendelkeznie a nyelvváltozatokról és a szociodialektológiáról;
- Fel kell hívnia a tanulók figyelmét a szituatív nyelvhasználat fontosságára, ami a nyelvváltozatok és kölcsönszavak használatát adott beszédhelyzetekhez köti;
- Tudatosítania kell a nyelvjárási elemek magyar megfelelőit is a diákokban, amit szituációs játékokkal tud gyakoroltatni;
- A Kárpátalján dolgozó nyelvtanárok nem csupán nyelvet tanítanak, hanem kultúrát, nemzeti önismeretet, nyelvi magabiztosságot, ami hatalmas felelősséggel jár, hiszen ők jelentik az „összekötő hidat az anyaországgal”;
- A budapesti oktatók nem, vagy nagyon ritkán találkoznak nyelvjárásokkal és kétnyelvű gyerekekkel;
- A kárpátaljai diákok nyelvjárási háttérrel érkeznek az iskolába;
- A kétnyelvű gyerekek foglalkoztatása és fejlesztése rengeteg háttérmunkával jár, amihez magas szintű szakmai hozzáértés és elhivatottság szükséges;
- Kárpátalján gyakoriak az eltérő nemzetiségű családokból érkező gyerekek;
- Arra kell nevelni a diákokat, hogy büszkék legyenek a nyelvhasználatukra;
- A kétnyelvűség miatt előnyös az, ha az ukrán és a magyar nyelvtani rendszerek között párhuzamot tudnak vonni a tanórákon;
- A szláv kölcsönszavakat egy budapesti oktató valószínűleg nem tudná megfelelően értelmezni;
- A felcserélő módszer helyett inkább additív módon kell tanítani a magyar nyelvet, ami nem titulálja helytelennek a diákok anyanyelv-változatának jellegzetességeit, hanem szituációkhoz köti annak használatát;
- A kárpátaljai iskolákban vannak olyan ukrán anyanyelvű tanulók, akiknek a nulláról kell megtanítani a magyar nyelvet;
- Budapesten számos magániskola működik, ahol az eltérő anyanyelvű gyerekek elsajátíthatják a magyar nyelvet. Kárpátalján viszont a tanároknak egységesen kell kezelni az eltérő anyanyelvű tanulókat, biztosítva azt, hogy senki ne kerüljön hátrányos helyzetbe az osztálytársaival szemben.

Leendő nyelvpedagógusként arról is nyilatkozniuk kellett az adatközlőknek, hogy min volna szükséges változtatni az ukrán nyelv oktatásában Kárpátalján ahhoz, hogy több magyar gyerek beszélje az államnyelvet. Érdekes módon a magyar kérdőív kitöltői szerint leginkább a nem megfelelő oktatási módszerek a hibásak (92 fő; 76%), valamint a tanárok hozzáállása (58 fő; 47,9%) és az ukrán nyelvtanárok hiányos magyar nyelvi készségei (56 fő; 46,3%) szintén nagy problémát jelentenek. Az ukrán nyelvű kérdőív válaszadói némileg máshogy látják a helyzetet, mivel a nem megfelelő oktatási módszereket csak 20 fő (31,3%) tartja gátló tényezőnek, míg a tanárok hozzáállása (39 fő; 60,9%) és a hiányos magyar nyelvi ismeretek (36 fő; 56,3%) tekinthetők a legnagyobb problémának az államnyelv-oktatás terén Kárpátalján az adatközlők véleménye szerint. Az elavult tankönyvek, az időhiány és a technológiai eszközök hiánya csak másodlagos fontossággal bíró tényezők. Az egyéb válaszok között felmerült a módszertan és a tanterv megváltoztatásának a szükségessége, aminek eredményeként az államnyelv oktatása nem anyanyelvként valósulna meg a nemzeti kisebbségek számára. Többen kihangsúlyozták, hogy az alapoktól kellene idegen nyelvként tanítani az ukrán nyelvet az iskolákban.

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúvizsgálat adatközlőitől is megkérdeztem azt, hogy mi lenne az az egy dolog, amit megváltoztatnának a kárpátaljai iskolákban az ukrán államnyelv oktatásán. A filológus hallgatók az alábbi válaszokat adták:

- *„Kevesebb nyelvtan, több szókincs bővítés, valamint olyan témák tanítása, amikre valóban szükség lesz az életben való boldoguláshoz”;*
- *„Legyen szintfelmérés az osztályokban, hogy ne egyformán tanítsuk az államnyelvet minden diáknak, hanem haladó és kezdő szintű csoportokban”;*
- *„Ne anyanyelvként oktassák az ukrán nyelvet a magyar anyanyelvű diákoknak, hanem idegen nyelvként”;*
- *„A nyelvhasználat legyen a fő, nem pedig az, hogy az alanyt és az állítmányt hogyan találjuk meg a mondatban”;*
- *„Kommunikációra kell helyezni a hangsúlyt, hogy a fiatalok képesek legyenek megvenni egy kenyeret a boltban, megírni egy kérvényt a bankban, vagy értelmezni egy hivatali dokumentumot”;*
- *„Az ukrán tanárunk a faluban ezt úgy oldotta meg, hogy amikor letudtuk a kötelező tananyagot, akkor szituációs játékokat játszottunk (például a boltban vásárolunk, otthon főzünk, két gyerek beszélget az utcán, stb.). Merem azt*

mondani, hogy többet tanultunk így, mint az ezt megelőző 40 percben. Szóval vannak kreatív tanárok, de jó lenne, ha a tanmenet is kreatív volna”;

- *„Ne legyen ugyanaz a tankönyve egy magyar és egy ukrán tannyelvű iskolában tanuló gyereknek”.*

Az oktatástervezés és az iskolai kétnyelvűség fogalmaihoz szorosan kapcsolódik az *additív kétnyelvűség* fogalma, amit meglepően kevesen tudtak helyesen definiálni a válaszadók közül (38 fő; 20,5%). Az alábbi megoldások születtek:

- Hozzáadó szemléletben végzett nyelvoktatás az iskolában;
- A két nyelvből származó ismeretek nem felcserélik, hanem kiegészítik egymást;
- Egy heterogén környezetben használt nyelveket és a hozzájuk kapcsolódó kultúrákat egyformán értékelik, és megközelítőleg azonos státusszal bírnak;
- Az egyik nyelv tanulása nem a másik rovására történik, hanem az egyik nyelvhez hozzáfejlődik a másik;
- Az anyanyelv mellett egy másik nyelv vagy nyelvváltozat elsajátítása;
- A családból hozott nyelvhasználati jellegzetességeket nem felcserélni kell a köznyelvi alakokkal, hanem egymásra építeni a két változatot;
- Az anyanyelv magas társadalmi értékkel bír, a másodnyelvvvel egyformán kezeljük, elfogadón.

Mivel a válaszadók nagy százaléka nem tudta helyesen meghatározni az additív kétnyelvűség fogalmát, ezért erre a kérdéskörre a fókuszcsoportos interjúvizsgálatok során is kitértem. A magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók pontosan tisztában voltak az additív szemléletű anyanyelvoktatás fogalmával, és teljes mértékben támogatták azt.

„Azt nyilván nem tartom jónak, hogy kiirtják a gyerek otthoni nyelvváltozatát. Ha hat évig úgy írt, beszélt, tanult, ahogy a szüleitől hallotta, aztán eljön az iskolába, és azt mondjuk neki, hogy „Ez nem jó, ezt ne használd”, akkor a gyerekekben kérdőjelek lesznek: kire hallgasson, a szüleire vagy a tanárára, ki mond igazat? A két nyelvváltozatot szépen egymásra kell építeni, és megtanítani a gyerekeknek, hogy mennyire a szituációtól függ az, hogy hol melyik változatot lehet használni” (magyar szak, MA 1. évfolyam).

Az angol és ukrán filológia szakos hallgatók körében azonban nem volt ismert a fogalom jelentése, viszont miután elmagyaráztam a módszer lényegét, teljes mértékben támogatták azt. Bár magyar nyelv és irodalom szakon teljes mértékben felkészítik a hallgatókat az additív szemléletű nyelvoktatásra, addig ez a többi filológia képzés (vagy általánosságban a többi főiskolai tanárképzés) esetében nem mondható el.

„A főiskolán tudtam meg, hogy milyen negatív hatása lehet annak, ha valaki nem az additív szemlélet szerint tanít. És itt nemcsak a magyarnyelv-tanárokról beszélünk, hanem bármilyen tanárról. Akár egy matektanárt is nézhetünk most, ugyanúgy előjön a nyelvjárás, vagy egy biológiaórán is. A tanárok többsége nincs tisztában azzal, hogyan kell kezelni a nyelvjárást, ezért én megtanítanám az összes tanárjelöltnek, hogy mennyire fontos ez” (magyar szak, MA 2. évfolyam).

A következő kérdésben az adatközlőket arról kérdeztük, hogy vajon a kárpátaljai magyar fiatalok jobban beszélnek-e angolul, mint ukránul. A döntő többség szerint igen, fejlettebbek az angol nyelvi készségeik az államnyelvi ismereteiknél (120 fő; 64,9%). Ezt azzal indokolták, hogy az angolt valóban idegen nyelvként oktatják az alapoktól, valamint sokkal több angol nyelvű tartalmat fogyasztanak, mint ukránt. Viszont nem lehet általánosítani, mivel az személyenként változó, hogy ki melyik nyelvet milyen szinten ismeri, és milyen gyakorisággal használja.

Azzal a fókuszcsoporthoz tartozó interjúk során is mindenki egyetértett, hogy a kárpátaljai magyar középiskolás diákok az angolt sokkal jobban el akarják sajátítani, mint az ukrán nyelvet. Ennek okaként azt hozták fel, hogy a legtöbben külföldön tervezik a továbbtanulást, ahol nagyobb szükség van az angol nyelvre, mint az ukránra. Többen azt említették, hogy a fiatalok nem motiváltak az ukrán nyelv elsajátítását illetően, mivel nem idegen nyelvként oktatják számukra, viszont az angolt igen.

„A nyelvek gazdasági funkcióját fogják nézni, és még ha egy ukrán faluban is él a gyerek, biztos nem egy háborús Ukrajnában akar majd boldogulni a jövőben. Nyilván nyugatra fog emigrálni, ahol az angol nyelvre lesz szüksége. Kárpátalján hatványozottan jelen van az emigráció az utóbbi években, hiszen nincs elég gyerek a falusi iskolákban, és már nemcsak kisebbségi, hanem többségi iskolák is be fognak zárni” (ukrán szak, MA 1. évfolyam).

Ehhez kapcsolódóan arról is megkérdeztem a filológusokat, hogy mi a fontosabb: az államnyelv vagy egy világnyelv ismerete? A válaszok egyöntetűen azt sugallják, hogy minden attól függ, hogy hol tervezzük a jövőnket. Ha valaki Kárpátalján szeretne maradni, akkor az ukrán államnyelvre lesz nagyobb szüksége. Viszont ha külföldön akarunk élni, akkor a világnyelv ismerete lesz mérvadó. Azzal mindenki egyetértett, hogy a nyelvismeret mindig előnyös, de egy világnyelv sokkal több lehetőséget kínál az érvényesülésre. Különösen igaz ez az utóbbi években, mert a romló ukrain gazdasági helyzet miatt a kárpátaljai fiatalok döntő többsége külföldön képzelel el a jövőjét.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A kutatás célja az volt, hogy felmérje a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol, magyar, ukrán, valamint német nyelv és irodalom szakos hallgatóinak attitűdjeit a nyelvtanuláshoz és a kétnyelvűséghez kapcsolódóan. Ennek érdekében a kutatás első részeként egy online kérdőíves attitűdvizsgálat keretében 185 filológus hallgatót kérdeztünk meg arról, hogy miként jellemezné saját nyelvhasználatát, milyen értékítéletekkel rendelkezik eltérő nyelvek és nyelvjárási jelenségek irányában, valamint mely tényezők gyakorolnak hatást a pályaválasztás és a nyelvtanulás terén a leendő nyelvtanárookra. A kutatás második részében három fókuszcsoporthoz interjú segítségével összesen 12 filológus hallgató véleményét gyűjtöttük össze a kárpátaljai többnyelvűségi helyzettel, a hozzáadó szemléletben végzett nyelvoktatással, a nyelvjárások iskolai megjelenésével és megítélésével, valamint az államnyelv elsajátításának problémáival kapcsolatban.

A szülőföldi boldogulás érdekében az ukrán–magyar kétnyelvűség a legfontosabb 176 fő (95,1%) szerint. A filológusokra jellemző a kölcsönzavak használata a mindennapi kommunikációban (149 fő; 80,6%). A *kódváltás* fogalmával a legtöbb válaszadó tisztában van, mert nyelvek (131 fő; 70,8%) vagy nyelvváltozatok (70 fő; 37,8%) változtatását értjük alatta, és ezt a kárpátaljai nyelvjárás egyik jellegzetességének tekintik.

Az *additív kétnyelvűség* fogalmát ezzel szemben csak 38 fő (20,5%) tudta helyesen meghatározni, ami egyrészt annak köszönhető, hogy a legtöbben *hozzáadó* szemléletben végzett nyelvtanításként ismerik a jelenséget az *additív* kifejezés helyett. A fókuszcsoporthoz interjújuk során az derült ki, hogy a magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók megfelelő ismeretekkel rendelkeznek az additív szemléletű anyanyelvoktatásról, viszont az ukrán és angol szakos hallgatók számára ez a fogalom viszonylag ismeretlen. Ebből kifolyólag szükség volna nemcsak a magyar szakos diákokat (vagy a többi filológus hallgatót), hanem minden tanárképzésben részt vevő főiskolás diákot (mint leendő pedagógust) megismertetni a hozzáadó szemlélet fontosságával és a nyelvjárási jelenségek iskolai kezelésével.

A legsikeresebb nyelvtanulási módszereknek a nyelvtanfolyamok és a magánórák bizonyultak. Az adatközlők 37,8%-a (70 fő) tanult már az anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben, aminek a szülői ráhatás, vagy egy másik nyelv elsajátítása volt az oka. A filológus hallgatók azért választották a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát valamely másik ukrán vagy magyarországi felsőoktatási intézmény helyett, mert fontos számukra a szülőföldön maradás, ingyenes és magas szintű oktatásban

részesülhetnek, amihez nem kell az otthonuktól távol költözniük. Több ember is kiemelte a magyar nemzeti kultúra és a kárpátaljai magyarság megőrzését, míg az ukrán kitöltők közül néhányan így szeretnék megtanulni magyarul.

A magyar kitöltők 64,5%-a szívesebben élne egynyelvű környezetben, mert egyfajta tehernek érzik az ukrán államnyelv kényszerített jellegű elsajátítását. Az ukrán kitöltőknek csak a 43,7%-a élne inkább egynyelvű környezetben, ami azt jelzi, hogy az ukrán nyelvi ismereteik jobban megkönnyítik szülőföldi boldogulásukat, mint a magyar anyanyelvű főiskolai hallgatók esetében a kisebbségi magyar nyelv. A legtöbben az angol nyelvet szeretnék magasabb szinten elsajátítani, amit az ukrán és magyar nyelvek követnek. Az angol nyelv világnyelvi státusza miatt különösen vonzó a fiatalok számára, a külföldi boldoguláshoz elengedhetetlenül szükséges. Emellett többen kiemelték a fókuszcsoporthoz tartozók interjúk során, hogy ha Közép- és Kelet-Európában szeretnék dolgozni vagy élni, akkor az ukrán nyelv hasznosabb lesz, mint a magyar, mivel a szláv nyelvek hasonlítanak egymásra. Az orosz nyelvet a magyar válaszadók 23,1%-a szeretné tanulni, míg az ukrán válaszadóknál ez az arány csak 1,6%, vagyis előbbi esetben sokkal pozitívabb az orosz nyelv megítélése.

Általánosságban pozitív attitűdök figyelhetők meg a nyelvtanulással kapcsolatban, mivel az adatközlők közül 153 fő (82,7%) szerint minél több idegen nyelvet kell a gyerekeknek elsajátítaniuk, beleértve az angolt, a németet és az oroszot is. Egynyelvűként nagyon nehezen lehet boldogulni egy olyan multikulturális környezetben, mint Kárpátalja.

A nyelvi kisebbségek jogait korlátozó ukrain törvények azonban egyre inkább arra kényszerítik a fiatalokat, hogy magas fokon elsajátítsák az ukrán államnyelvet, amire már a magyar tannyelvű iskolákban tanító nyelvtanároknak is elengedhetetlenül szüksége van 93 fő (50,3%) szerint. Az interjúalanyok véleménye alapján az ehhez hasonló kényszerítő intézkedések nem motiválják a fiatalokat a nyelvtanulásra, inkább csak arra ösztökélik a szüleiket, hogy külföldön képzeljék el gyermekeik jövőjét.

Ha a magyar anyanyelvű fiatalokat ukrán tannyelvű iskolába íratják a szüleik, az a magyar kitöltők szerint az államnyelv gyorsabb és könnyebb elsajátítását eredményezi, azonban a magyar nemzeti tudatuk és anyanyelvi ismereteik hanyatlásához is vezethet. Az ukrán válaszadók viszont kiemelték, hogy minden ukrán állampolgárnak ismernie kell az államnyelvet, ezért előnyös az anyanyelvtől eltérő tannyelvű iskola választása, de nagyobb az esély arra is, hogy tanulási nehézségek lépnek fel a kezdeti időszakban, és a magyar gyereket kiközösítik ukrán anyanyelvű társai. Emiatt diszkriminatív nyelvi helyzetekbe kerülhet, ami egy életen át hatással lehet rá. A legjobb döntés az, ha az alapvető

információkat az anyanyelvén sajátítja el, és legalább az elemi iskolát az anyanyelvével megegyező tannyelvű oktatási intézményben végzi el.

Érdekes módon a legtöbb filológus hallgató csak azokat tekinti kétnyelvűnek, aki legalább két nyelvet anyanyelvi szinten beszél (74 fő; 40%), tehát a Bloomfield (1933) által megfogalmazott kétnyelvűség-definíció érvényesül a tudatukban. Ezt támasztja alá az is, hogy sokan azért nem tartják magukat kétnyelvűnek, mert anyanyelvük mellett nem képesek egy másik nyelven gondolkodni, vagy a második nyelvüket nem beszélik anyanyelvi szinten. A kitöltők többsége (101 fő; 54,6%) szerint nem tehetünk különbséget aközött, hogy az egy- vagy kétnyelvű beszélők tudnak szebben magyarul vagy ukránul. Az egynyelvű beszélőket azonban többen preferálták (54 fő), mint a kétnyelvűek nyelvhasználatát (19 fő).

140 fő (75,7%) szerint észrevehető, ha kétnyelvű beszélővel kommunikálunk, amire leginkább a kölcsönszavak használata, a kódváltás és az akcentus jelensége utalhat (Grosjean 1997). Csak 19 fő (10,3%) nevezett meg a kétnyelvűséggel kapcsolatos hátrányokat (önazonossági bizonytalanság, akcentus, szavak keverése), ami szintén a túlnyomóan pozitív attitűdök egyik jele. Emellett a kétnyelvűség aktívan jelen van a legtöbb válaszadó családtagjainak és barátainak körében is, így a mindennapok részévé vált az eltérő nyelvek használata.

A magyar kitöltők szerint leginkább a nem megfelelő oktatási módszerek a felelősek azért, hogy Kárpátalján gondot okoz az államnyelv elsajátítása a magyar tanulóknak. Az ukrán kitöltőknél viszont a tanárok hozzáállása és a hiányos magyar nyelvi ismeretek szolgáltatták a fő okokat. Többen kihangsúlyozták, hogy az alapoktól kellene idegen nyelvként oktatni az ukrán nyelvet a kisebbségek számára. Ehhez kapcsolódik az is, hogy 120 fő (64,9%) szerint az angol nyelvet jobban beszélik a kárpátaljai fiatalok, mint az államnyelvet, mivel azt a kezdetektől fogva idegen nyelvként tanítják, emiatt a kárpátaljai magyarok sokkal szívesebben tanulnak angolul, mint ukránul.

A filológus hallgatók tisztában vannak azzal, hogy egy kárpátaljai magyar- vagy ukránnyelv-tanár feladata sokkal összetettebb, mint budapesti vagy kijevei kollégáik munkája. Ennek oka az, hogy két nyelven kell beszélniük, meg kell birkóznium a kárpátaljai nyelvjárás jellegzetességeivel mindkét nyelv esetében, valamint kultúrák közötti „összekötő hídként” kell funkcionálniuk. Ha a tanulók kódváltást vagy kölcsönszavakat használnak a magyarnyelv-órákon, a tanároknak a hozzáadó szemlélet jegyében el kell magyarázni a diákoknak, hogy a magyarországi standard és a kárpátaljai nyelvváltozat között különbségek vannak, és mindkettő egyformán helyes és értékes, de szituációhoz kötött a használatuk.

Az első hipotézis csak részben bizonyosodott be, mivel bár a kétnyelvűség és a nyelvtanulás fontossága hatást gyakorol a fiatalok pályaválasztására Kárpátalján, a legtöbben mégis inkább azért szeretnék nyelvtanárok lenni, mert egyszerűen már a középiskolában megszerették az adott nyelvet. Azonban többen is megjegyezték, hogy azért választották a Rákóczi-főiskolát, mert itt egyaránt fejleszteni tudják ukrán és magyar nyelvi készségeiket, illetve mert fontosnak tekintik a kárpátaljai magyarság jövőjét. A többnyelvűégi helyzet azonban közvetlenül nem befolyásolja a kárpátaljai fiatalok pályaeorientációját és szakválasztását.

A második feltevés teljes mértékben igazolva lett, mivel az ukrán–magyar kétnyelvűség magasan a legelőnyösebbnek számít a filológus hallgatók szerint a szülőföldi boldogulás szempontjából, viszont a legtöbben az angol nyelvet szeretnék magasabb szinten elsajátítani világnyelvi státusza miatt. Emellett többen is úgy nyilatkoztak, hogy szemléletváltásra van szükség az államnyelv oktatása terén, mivel jelenleg rá van kényszerítve az összes ukrán nyelvi kisebbségre az ukrán nyelv magas fokú ismerete és használata a hivatalos színtereken. Annak érdekében viszont, hogy ez sikerrel teljesíthető legyen, elsőként arra volna szükség, hogy az ukrán államnyelvet ne anyanyelvként, hanem idegen nyelvként oktassák a kisebbségi iskolák diákjai számára.

A harmadik hipotézis szintén csak részben bizonyult igaznak. Egyrészt a kódváltás és a kölcsönszóhasználat széles körben ismert és az adatközlőknél is megfigyelhető jelenség, másrészt azonban az additív kétnyelvűség fogalmával többen nincsenek tisztában. Szükség volna tehát a magyar szakos hallgatók mellett az összes tanárképzésben részt vevő hallgatót megismertetni a hozzáadó szemlélet fontosságával és módszertanával. Emellett a válaszadók pontosan tudják, hogy a kárpátaljai nyelvtanárok feladata mennyivel nehezebb az egynyelvű környezetben dolgozó nyelvtanárokéhoz képest a kárpátaljai nyelvhasználat jellegzetességei és a többnyelvűégi helyzet miatt. Összességében pozitívan viszonyulnak mind a kétnyelvűség jelenségéhez, mind a nyelvhasználatra gyakorolt hatásaihoz, ami a kárpátaljai fiatalok körében is jól megfigyelhető.

A kutatás eredményei hasznos információkkal szolgálnak a főiskolai tanárképzések megtervezéséhez, mivel betekintést nyújtanak a kárpátaljai többnyelvűégi és multikulturális helyzet jelenébe, a kétnyelvűség és a kárpátaljai nyelvváltozat filológus hallgatók általi megítélésébe, az ukrán államnyelv oktatásának problematikájába, valamint a hozzáadó szemléletben végzett anyanyelvoktatás fontosságára hívják fel a figyelmet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baker, Colin 1992: *Attitudes and Language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bartha Csilla 1996: A társadalmi kétnyelvűség típusai és főbb vizsgálati kérdései. *Magyar Nyelvőr*. 120. évf. 3. sz. / 1996, 263–282.
- Bartha Csilla 2000: A kétnyelvűség fogalma: tudománytörténeti vázlat. In. Borbély Anna szerk., *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*, MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya, Budapest. 25–35.
- Bartha Csilla 2002: Kétnyelvűség, nyelvcsere: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei. In. Forray R. Katalin és Cserti Csapó Tibor szerk., *Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 6.*, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Romológiai Tanszék, Pécs. 15–34.
- Bene Annamária 2001: Presztízs és stigma többnyelvű környezetben. *Iskolakultúra*. 11. évf. 1. sz. / 2001, 30–35.
- Beregszászi Anikó 2012: *A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Beregszászi Anikó 2016: A magyar mint idegen nyelv oktatása Kárpátalján – Elméleti és gyakorlati problémák. *THL2*. 1–2. sz. / 2016, 65–69.
- Beregszászi Anikó 2021: *Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Törökbálint: Termini Egyesület.
- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 1996: A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyar nyelvtankönyvekben. In. Cserniczkó István és Váradi Tamás szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt., Budapest. 29–38
- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 2003a: A kétnyelvűség (bilingvizmus) fogalma. In. Cserniczkó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 28–30.
- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 2003b: A kétnyelvűség típusai. In. Cserniczkó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 31–34.
- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 2003c: A kétnyelvűség típusai a kárpátaljai magyar közösségben. In. Cserniczkó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a*

kárpátaljai magyar nyelvhasználatba, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 34–42.

- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2007: A kárpátaljai magyar nyelvjárások és az iskola: elméleti és módszertani kérdések. *Acta Beregsasiensis*. 6. évf. 1. sz. / 2007, 44–62.
- Beregszászi Anikó–Karmacsi Zoltán–Márku Anita 2022: A magyar mint idegen nyelv tanítás helyzete és jövője Kárpátalján. In: Karmacsi Zoltán, Márku Anita és Tóth-Orosz Enikő szerk., *Mozaikok a magyar nyelvhasználatból. Tanulmányok a Hodinka Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból VI.*, Termini Egyesület, Törökbálint. 57–65.
- Bloomfield, Leonard 1933: *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Crystal, David 1998: *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Cseresnyési László 2004: *Nyelvek és stratégiák, avagy a nyelv antropológiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Csernicskó István 1998: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2015: Nyelvek vetélkedése a nyelvi tájképben: kárpátaljai példa. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. 15. évf. 1–2. sz. / 2015, 71–84.
- Csernicskó István–Hires Kornélia 2003: A kölcsönzés. In: Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 125–138.
- Csernicskó István szerk. 2010: *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet.
- Derdák Tibor–Varga Aranka 1996: Az iskola nyelvezete – idegen nyelv. *REGIO – Kisebbség, politika, társadalom*. 7. évf. 2. sz. / 1996, 150–176.
- Domonkosi Ágnes 2004: A nyelvi attitűdök és a nyelvhasználat szabályozottsága. In: Kurtán Zsuzsa és Zimányi Árpád szerk., *A nyelvek vonzásában. Köszöntő kötet Budai László 70. születésnapjára*, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Eger – Veszprém. 25–31.
- Dudics Lakatos Katalin 2019: Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárasi attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások*. 57. évf. / 2019, 123–134.
- Dudics Lakatos Katalin 2021: Kárpátaljai magyar iskolások nyelvjárasi attitűdjeinek alakulása egy megismételt kérdőíves gyűjtés alapján. *Magyar Nyelv*. 117. évf. 3. sz. / 2021, 346–354.

- Edwards, John 2006: Foundations of Bilingualism. In: Tej K. Bhatia and William C. Ritchie eds., *The Handbook of Bilingualism*, Blackwell Publishing, Malden, MA. 7–31.
- Ferenc Viktória–Séra Magdolna 2012: Iskolaválasztás Kárpátalján. *Kisebbségkutatás*. 21. évf. 3. sz. / 2012, 473–513.
- Ferenc Viktória–Séra Magdolna 2013: Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó Andrea, Bauer Béla és Pillók Péter szerk., *Mozaik 2011 – Magyar Fiatalok a Kárpát-Medencében. Kutatási Jelentés*, Belvedere, Szeged – Budapest. 71–114.
- Gazdag Vilmos 2013: Keleti szláv hatás a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban (Tudománytörténeti áttekintés). *Kisebbségkutatás*. 22. évf. 2. sz. / 2013, 66–101.
- Gazdag Vilmos 2018: A kárpátaljai magyar nyelvjárások keleti szláv kölcsönszavainak szemantikai változásairól. In: Karmacsi Zoltán és Máté Réka szerk., *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV.*, „RIK-U” Kiadó, Ungvár. 132–138.
- Gazdag Vilmos 2019: A kárpátaljai magyar nyelvjárások különfejlődéséről az államnyelvi kölcsönszavak fényében. *Magyar Nyelvjárások*. 57. évf. / 2019, 101–121.
- Giddens, Anthony 2008: *Szociológia (Második kiadás)*. Budapest: Osiris.
- Grosjean, François 1982: *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Grosjean, François 1997: The bilingual individual. *Interpreting*. 2. évf. 1–2. sz. / 1997, 163–187.
- Hatos Adrian 2012: Nyelvi hiányosságok vagy rossz attitűd? A nagyváradai általános iskolás diákok tanulmányi eredményeinek interetnikai vizsgálata. *Szociológiai Szemle*. 22. évf. 2. sz. / 2012, 111–128.
- Jánk István 2017: Nyelvi hátrány és diszkrimináció az iskolában. A nyelvi szocializáció jelentősége a tanuló értékelésében. *Szociológiai Szemle*. 27. évf. 3. sz. / 2017, 27–47.
- Karmacsi Zoltán 2007: *Kétnyelvűség és nyelvészajátítás*. Ungvár: PoliPrint.
- Karmacsi Zoltán 2009: Nyelvi attitűd: gyengítő és erősítő tényezők Kárpátalján a magyar nyelv esetében. In: Borbély Anna, Vančoné Kremmer Ildikó és Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*, MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra. 415–422.
- Karmacsi Zoltán 2015: *Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.

- Kiss Jenő 1995: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kontra Miklós 1981: *A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kontra Miklós 2005: Tannyelv, (felső)oktatás, nyelvpolitika. In. Kontra Miklós szerk., *Sült galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika*, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja – Dunaszerdahely. 17–39.
- Lanstyák István 1993: *A szlovákiai magyar nyelvváltozatok nyelvkörnyezeti és kontaktusnyelvészeti kérdései*. Kandidátusi értekezés. Pozsony: kézirat.
- Lanstyák István 1998: *A magyar nyelv szlovákiai változatainak sajátosságai*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
- Lanstyák István–Benő Attila–Juhász Tihamér 2010: A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis. *REGIO – Kisebbség, Politika, Társadalom*. 21. évf. 3. sz. / 2010, 37–58.
- Márku Anita 2004: Nyelvjárási eredetű változók a kárpátaljai magyar fiatalok nyelvhasználatában. In. P. Lakatos Ilona és T. Károlyi Margit szerk., *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*, Tinta Könyvkiadó, Budapest. 135–146.
- Márku Anita 2013: „Po zákárpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum.
- Molnár József–Molnár D. István 2005: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: A KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa.
- Navracsics Judit 2010: Kódváltás és kódkeverés kétnyelvűek spontán beszédében. In. Navracsics Judit szerk., *Nyelv, beszéd, írás. Pszicholingvisztikai tanulmányok I.*, Tinta Könyvkiadó, Budapest. 121–129.
- Réger Zoltán 1990: *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció, nyelvi hátrány*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Rot Sándor 1967: Magyar–ukrán és ukrán–magyar kétnyelvűség Kárpát-Ukrajnában. *Magyar Nyelvőr*. 91. évf. 2. sz. / 1967, 185–191.
- Rot Sándor 1968: *A magyar nyelv fejlődése. A magyar–keleti szláv nyelvi kapcsolatok*. Kijev–Uzsgorod: Ragyanszka Skola.
- Sándor Klára 2016: *Nyelv és társadalom*. Budapest: Krónika Nova.
- Séra Magdolna 2009: Az iskolai tannyelv választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és megmaradása szempontjából. In. Kötél Emőke és Szarka László szerk.,

Határhelyzetek II. Kultúra – Oktatás – Nyelv – Politika, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest. 241–267.

Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

Skutnabb-Kangas, Tove 1997: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. [*Language, Literacy and Minorities*. London: The Minority Rights Group, 1990]. Fordította Reményi Andrea Ágnes és Kontra Miklós. Budapest: Teleki László Alapítvány.

Sulán Béla 1963: A kétnyelvűség néhány kérdéséhez. *Magyar Nyelv*. 59. évf. 3. sz. / 1963, 253–265.

Trudgill, Peter 1997: *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. Fordította Sándor Klára. Szeged: JGyTF Kiadó.

Weinreich, Uriel 1953: *Languages in Contact*. The Hague: Mouton.

Хмелько Валерій 2004: Лінгво-ентічна структура України: регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності. *Наукові записи НАУКМА. Том 32: Соціологічні науки*. 3–15.

РЕЗЮМЕ

Метою дослідження було оцінити ставлення студентів спеціальностей англійська, угорська, українська та німецька мови та літератури Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II щодо вивчення мови та білінгвізму. У першій частині дослідження ми запитали 185 студентів-філологів про те, як би вони описали власне мовлення, яке ставлення мають до різних мов і діалектних явищ, а також які чинники впливають на майбутніх викладачів мов у сфері вибору професії та мотивація вивчення мови. У другій частині дослідження за допомогою трьох фокус-групових інтерв'ю ми зібрали думки 12 студентів-філологів щодо багатомовної ситуації на Закарпатті, ефективності адитивного підходу у навчанні рідної мови, сприйняття діалектів у школах, та проблеми вивчення української державної мови.

На думку 176 респондентів (95,1%), українсько-угорська двомовність є найважливішою для життя на Закарпатті. Вживання запозичених слів у повсякденному спілкуванні характерне для філологів (80,6%). Більшість респондентів знають поняття *перемикання кодів*, оскільки це означає перемикання між мовами (70,8%) або мовними варіантами (37,8%).

З іншого боку, лише 38 студентів-філологів (20,5%) змогли правильно визначити поняття *адитивного білінгвізму*. Під час фокус-групових інтерв'ю виявилось, що студенти, які навчаються за спеціальністю угорська мова та література, володіють достатніми знаннями про адитивне викладання рідної мови, але ця концепція відносно невідома студентам, які навчаються за спеціальністю українська та англійська мова та література.

64,5% респондентів-угорців воліли б жити в одномовному середовищі, оскільки вважають обов'язкове вивчення української державної мови тягарем. Лише 43,7% українських студентів воліли б жити в одномовному середовищі, що свідчить про те, що знання української мови полегшує їхнє повсякденне життя на батьківщині більше, ніж мови угорської меншини у випадку угорськомовних студентів. Більшість людей хочуть вивчити англійську на вищому рівні, потім українську та угорську мови. Завдяки своєму статусу світової мови, англійська мова особливо приваблива для молоді, і вона абсолютно необхідна для життя за кордоном. Крім того, під час фокус-групових інтерв'ю кілька людей підкреслили, що якщо ми хочемо працювати чи жити в Центральній та Східній Європі, українська мова буде кориснішою, ніж угорська, оскільки слов'янські мови схожі одна на одну.

Загалом можна спостерігати позитивне ставлення до вивчення мов, адже 153 студенти-філологи (82,7%) вважають, що діти повинні вивчати якомога більше іноземних мов, зокрема англійську, німецьку та російську. Закони України, що обмежують права мовних меншин, дедалі більше змушують молодь володіти українською державною мовою на високому рівні. На думку 93 респондентів (50,3%), навіть вчителям-мовникам, які викладають в угорськомовних школах, необхідно добре володіти українською. За словами опитаних, такі норми не мотивують молодь вивчати мови, а лише спонукають батьків уявляти майбутнє своїх дітей за кордоном.

Якщо їхні батьки зараховують угорськомовних дітей до україномовної школи, то, на думку угорських респондентів, це призводить до швидшого та легшого вивчення державної мови, але також може призвести до зниження їхньої угорської національної свідомості та знання своєї рідної мови. Українські респонденти наголошували на тому, що кожен громадянин України повинен знати державну мову, тому вигідно обирати іншомовну школу, а не рідну, але учні частіше стикаються з труднощами у навчанні таким чином.

Цікаво, що більшість студентів-філологів вважають двомовними лише тих, хто володіє принаймні двома мовами на рідному рівні (74 студенти; 40%), тому в їхній свідомості переважає визначення білінгвізму, сформульоване Леонардом Блумфілдом (1933). Це також підтверджується тим фактом, що багато людей не вважають себе двомовними, тому що вони не можуть думати іншою мовою, крім рідної, або тому, що вони не розмовляють своєю другою мовою на рівні рідної. На думку більшості респондентів (54,6%), ми не можемо відрізнити одномовних і двомовних, які краще володіють угорською чи українською.

На думку угорських респондентів, найбільшою причиною того, що вивчення державної мови на Закарпатті створює проблеми для угорських студентів, є неналежні методи навчання. З іншого боку, ставлення викладачів та недостатнє знання угорської мови були головними причинами українських відповідачів. Декілька філологів наголошували, що українська мова має викладатися як іноземна для меншин із самого початку. Це також пов'язано з тим, що на думку 120 філологів (64,9%), закарпатська молодь володіє англійською мовою краще, ніж державною, оскільки вона з самого початку вивчається як іноземна, тому закарпатські угорці воліють вивчати англійську.

Студенти-філологи знають, що завдання закарпатського вчителя угорської чи української мови набагато складніше, ніж робота їхніх будапештських чи київських колег. Причина цього полягає в тому, що вони повинні розмовляти двома мовами,

справлятися з особливостями закарпатського діалекту для обох мов, і вони повинні виконувати функції «сполучного містка» між культурами. Якщо на уроках угорської мови учні використовують заміну кодів або запозичення, вчителі повинні пояснити учням, у дусі підходу до адитивного навчання мови, що існують відмінності між угорським стандартом і закарпатським варіантом мови, і що обидва однаково правильні і цінні, але їх використання залежить від ситуації.

Перша гіпотеза підтвердилася лише частково, адже хоча важливість двомовності та вивчення мови впливає на вибір професії молодими людьми Закарпаття, більшість із них воліють стати вчителями мови, тому що їм просто сподобалася ця мова в середній школі. З іншого боку, кілька людей зазначили, що обрали Закарпатський угорський інститут, тому що тут можна підвищити знання української та угорської мов, а також тому, що для них важливе майбутнє закарпатських угорців. Однак багатомовність безпосередньо не впливає на вибір професії молодих закарпатців.

Друга гіпотеза цілком виправдалася, оскільки українсько–угорська двомовність вважається найвигіднішою з точки зору проживання на Закарпатті, але більшість студентів-філологів хочуть вивчати англійську на вищому рівні через її статус мови світу. Крім того, кілька людей заявили, що потрібна зміна ставлення до сфери навчання державною мовою, оскільки зараз всі мовні меншини в Україні змушені мати високий рівень знання української мови. Але для того, щоб це було успішно здійснено, необхідно було б передусім викладати українську державну мову не як рідну, а як іноземну для мовних меншин.

Третя гіпотеза також була вірною лише частково. З одного боку, перемикання кодів і використання запозичених слів широко відомі, і їх також можна спостерігати серед відповідачів, але з іншого боку, багато студентів не знають про концепцію адитивної двомовності. Тому було б необхідно ознайомити всіх студентів, які беруть участь у підготовці вчителів, із важливістю та методологією адитивного підходу до навчання рідної мови. Крім того, студенти-філологи позитивно ставляться як до явища білінгвізму, так і до його впливу на мовлення.

Результати дослідження дають корисну інформацію для планування навчальних курсів для вчителів, оскільки дають уявлення про сучасну ситуацію багатомовності та полікультурності на Закарпатті, про сприйняття двомовності студентами-філологами, а також про проблеми викладання українська державна мова та важливість адитивного навчання рідної мови.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: Az attitűdvizsgálatban használt kérdőív (magyar nyelven)

1. Neme: a) Férfi   b) Nő

2. Életkora:.....

3. Lakhely típusa?

- a) Magyar többségű város   b) Ukrán többségű város
c) Magyar többségű falu   d) Ukrán többségű falu

4. Nemzetisége?

- a) Magyar   b) Ukrán   c) Egyéb:.....

5. Anyanyelve?

- a) Magyar   b) Ukrán   c) Egyéb:.....

6. Milyen nyelven folytatta eddigi tanulmányait?

Iskolatípus	Magyar	Ukrán	Orosz	Egyéb
Elemi iskola				
Általános iskola				
Középiskola/Szakgimnázium				
Főiskola/Egyetem				

7. Jelenleg milyen szakon tanul a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán?

.....

8. Hányadik évfolyamon tanul?

- a) I.   b) II.   c) III.   d) IV.   e) V.   f) VI.

9. Milyen szinten ismeri az alábbi nyelveket saját bevallása szerint?

Nyelvek	Egyáltalán nem	Nem beszélem, de értem	Kicsit beszélem és értem	Többnyire jól beszélem és értem	Nagyon jól beszélem és értem	Anyanyelvi szinten
Magyar						
Ukrán						
Orosz						
Angol						
Német						

10. Melyek a legsikeresebb nyelvtanulási módszerek?

- a) Iskolai tanórák   b) Különórak   c) Mobil applikációk
d) Nyelvtanfolyamok   e) Önképző nyelvtanulás   f) Egyéb:.....

11. Jelölje egy 1-től (egyáltalán nem fontos) 5-ig (kiemelkedően fontos) terjedő skálán, hogy az egyes nyelvek ismerete milyen mértékben szükséges a Kárpátalján való boldoguláshoz.

Nyelvek	1	2	3	4	5
Magyar					
Ukrán					
Orosz					
Angol					
Német					

12. Milyen gyakran használja az alábbi nyelveket?

Nyelvek	Soha	Havi egyszer	Heti egyszer	Heti többször	Naponta
Magyar					
Ukrán					
Orosz					
Angol					
Német					

13. Milyen nyelven/nyelveken kommunikál az alábbi személyekkel? Több válasz is adható.

Személyek	Magyar	Ukrán	Orosz	Angol	Német
Édesanya					
Édesapa					
Egyéb rokonok					
Főiskolai tanárok					
Főiskolai csoporttársak					
Bolti eladó Beregszászban					
Bolti eladó szülőhelyén					
Barátok a főiskoláról					
Barátok a szülőhelyéről					

14. Ön szerint „kódváltás” során miket változtatunk? Több válasz is jelölhető.

- a) Nyelveket
- b) Kommunikációs célokat
- c) Nyelvváltozatokat
- d) Közlésformákat
- e) Beszédgyorsaságot
- f) Egyéb: .....

15. Szokott-e ukrán/orusz eredetű kölcsönszavakat használni a mindennapokban?

- a) Igen
- b) Nem

16. Milyen ukrán/orusz kölcsönszavakat ismer? Soroljon fel néhányat!

.....
 .....

17. Tanult már anyanyelvétől eltérő tannyelvű oktatási intézményben?

- a) Igen
- b) Nem

18. Előfordul, hogy ugyanazon beszélgetésen belül különböző nyelveket használ?

- a) Igen, szoktam MAGYAR szavakat használni UKRÁN mondatokban
- b) Igen, szoktam UKRÁN szavakat használni MAGYAR mondatokban
- c) Nem jellemző rám

19. Ha igen, mi volt ennek az oka?

- a) El akartam sajátítani egy másik nyelvet
- b) A szüleim jó ötletnek tartották
- c) Településem közelében nem működött az anyanyelvemmel azonos tannyelvű iskola
- d) Egyéb: .....

20. Amennyiben Ön magyar anyanyelvű, miért pont a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát választotta, és nem Magyarországon folytatta tanulmányait?

.....
.....

21. Ön szívesebben élne olyan környezetben, ahol EGY nyelv ismerete is elég a mindennapi boldoguláshoz?

- a) Igen
- b) Nem

Indoklás: .....

22. Melyik nyelvet szeretné magasabb szinten elsajátítani a jelenleginél?

- a) Magyar
- b) Ukrán
- c) Orosz
- d) Angol
- e) Német
- f) Egyéb:.....

23. Milyen okból szeretné az adott nyelvet jobban beszélni?

.....
.....

24. A kisebbségi nyelvek használatát korlátozó törvények hogyan hatnak a nyelvtanárok munkájára Kárpátalján?

- a) Elengedhetetlenül tudniuk kell ukránul a tanároknak
- b) Egyre kevesebb gyerek szeretne megtanulni magyarul
- c) Minden változatlan marad
- d) Az ukrainai kisebbségek anyanyelvi oktatása meg fog szűnni

Saját vélemény:.....

25. Részesült-e már hátrányos megkülönböztetésben az alábbi okok miatt?

Okok	Egyszer sem	Ritkán előfordul	Igen, sokszor	Nem emlékszem
Nemzetiség				
Lakhely				
Politikai nézet				
Anyanyelv				
Vallás				
Életkor				

26. Milyen **előnyei** lehetnek annak, ha ukrán tannyelvű iskolába jár a magyar anyanyelvű gyerekek?

.....

27. Milyen **hátrányai** lehetnek annak, ha ukrán tannyelvű iskolába jár a magyar anyanyelvű gyerekek?

.....

28. Mi motiválhatja a gyerekeket arra, hogy megtanuljanak **ukránul**?

.....

.....

29. Ön szerint a gyerekeknek tanulniuk kell angolul, németül vagy oroszul az iskolában és azon kívül?

- a) Igen, minél több idegen nyelvet el kell sajátítaniuk
- b) Elég az angolt megtanulniuk
- c) Nem, elég számukra az ukrán és a magyar nyelv ismerete
- d) Csak ukránul kell tanulniuk
- e) Csak magyarul kell tanulniuk

30. Különbözik-e valamiben egy kárpátaljai ukrán nyelvtanár feladata egy **kijevi** tanárétól?

- a) Igen
- b) Nem

Ha igen, miben?

Válasz: .....

31. Különbözik-e valamiben egy kárpátaljai magyar nyelvtanár feladata egy **budapesti** tanárétól?

- a) Igen
- b) Nem

Ha igen, miben?

Válasz: .....

32. Ön szerint kit tekinthetünk kétnyelvűnek?

- a) Aki legalább két nyelven beszél minimális szinten
- b) Aki legalább két nyelven tud értelmezni közléseket és szövegeket
- c) Aki legalább két nyelven beszél anyanyelvi szinten
- d) Egyéb: .....

33. Ön két- vagy többnyelvűnek tartja magát?

- a) Igen
- b) Nem

Indoklás: .....

34. Az egynyelvű vagy kétnyelvű beszélők tudnak szebben magyarul/ukránul?

- a) Egynyelvűek
- b) Kétnyelvűek
- c) Nem lehet különbséget tenni

Egyéb: .....

35. Hogyan lesz valakiből kétnyelvű ember?

- a) A szülők különböző nyelveket beszélnek
- b) Anyanyelvétől eltérő tannyelvű iskolába íratják be
- c) Önmaga sajátít el új nyelveket
- d) Az iskolában sajátít el új nyelveket a tanórákon
- e) Az állami jogszabályok következtében sajátítanak el nyelveket
- f) Manapság mindenki kétnyelvű
- g) Egyéb: .....

36. Ön szerint, ha valaki Kárpátalján... (Egy sorba csak egy X-et tehet.)

	könnyen boldogul	gondokkal nézhet szembe	nehezen boldogul
csak magyarul tud, az...			
csak ukránul tud, az...			
csak oroszul tud, az...			

37. A kétnyelvű emberek mindkét nyelven egyformán jól ki tudják magukat fejezni?

- a) Igen, mindkét nyelvet ugyanazon a szinten beszélik
- b) Nem, az anyanyelvüket mindig jobban beszélik
- c) Személyenként változó
- d) Egyéb: .....

38. Észrevehető valaki beszédén, hogy kétnyelvű?

- a) Igen
- b) Nem

Ha igen, milyen jelek utalhatnak az egyén kétnyelvűségére?

.....

39. Van-e bármilyen hátránya annak, ha valaki kétnyelvű?

- a) Igen
- b) Nem

Hátrányok: .....

40. Ön szerint melyik nyelvpár ismerete a legelőnyösebb Kárpátalján?

- a) ukrán–magyar
- b) ukrán–angol
- c) magyar–angol

41. Ha a kisgyerek kezdettől fogva két különböző nyelvnek van kitéve, az milyen hatást gyakorol a fejlődésére?

- a) Hátráltatja a beszéd kialakulását
- b) Kevesebb szót fog ismerni mindkét nyelven
- c) Könnyebben elsajátítja mindkét nyelvet
- d) Nyelvi bizonytalanság lép fel
- e) Egyéb: .....

42. Ha valaki ukrán szavakat használ a **magyar mondataiban**, az Ön szerint...

- a) a kétnyelvűség egyik jele
- b) a kódkeverés egyik jele
- c) a kárpátaljai nyelvjárás egyik sajátossága
- d) humoros hatást kelt
- e) hiányos szókincre utal
- f) Egyéb: .....

43. Ha valaki magyar szavakat használ az **ukrán mondataiban**, az Ön szerint...

- a) a kétnyelvűség egyik jele
- b) a kódkeverés egyik jele
- c) a kárpátaljai nyelvjárás egyik sajátossága
- d) humoros hatást kelt
- e) hiányos szókincsre utal
- f) Egyéb: .....

44. Az etnikailag vegyes házasságokban felnövekvő gyerekek Ön szerint melyik nyelvet fogják jobban elsajátítani?

- a) Az apa nyelvét
- b) Az anya nyelvét
- c) Mindkettőt egyformán
- d) Azt, amelyik megegyezik az iskolája tannyelvével
- e) Saját vélemény: .....

45. Mennyire jellemző családtagjai vagy barátai körében a kétnyelvűség?

- a) Mindenki magyarul beszél
- b) Mindenki ukránul beszél
- c) Többnyire magyarul beszél mindenki, de az ukránt is használjuk néha
- d) Többnyire ukránul beszél mindenki, de a magyart is használjuk néha
- e) Mindkét nyelvet egyformán használjuk

46. Leendő nyelvpedagógusként, Ön szerint min kellene változtatni az ukrán nyelv oktatásában Kárpátalján, hogy több magyar gyerek beszélje az államnyelvet?

- a) Elavult tankönyvek
- b) A tanárok hozzáállása
- c) Rossz oktatási módszerek
- d) Az ukrán nyelvtanárok nem beszélnek a gyerekek anyanyelvén (magyarul)
- e) Időhiány
- f) Technológiai eszközök hiánya
- g) Egyéb: .....

47. Mit jelent az additív kétnyelvűség?

.....
.....

48. Ön szerint a kárpátaljai fiatalok jobban beszélnek angolul, mint ukránul?

- a) Igen
- b) Nem

Indoklás:

.....

49. Melyik nyelvet választaná anyanyelveként, ha tehetné?

- a) Angol
- b) Ukrán
- c) Orosz
- d) Magyar
- e) Német
- f) Egyéb: .....

2. számú melléklet: A fókuszcsoportos interjúbeszélgetések kérdései

1. Miért döntött a filológus szakirány mellett? Befolyásolta Önt a Kárpátalján uralkodó többnyelvűségi helyzet a szakválasztásban?
2. Tanácsos-e ukrán tannyelvű iskolába íratni egy magyar anyanyelvű gyereket? Ha igen, hányadik osztálytól kezdve?
3. Milyen módszerekkel oktatná az ukrán nyelvet azon diákok számára, akiknek az ukrán az anyanyelvük, illetve akiknek magyar az anyanyelvük? Miben különböznének?
4. Melyik típusú kétnyelvűség a legelőnyösebb Ön szerint, ha külföldön szeretnénk élni? Miért? (magyar–angol, magyar–ukrán, ukrán–angol)
5. Melyik típusú kétnyelvűség a legelőnyösebb Ön szerint, ha Kárpátalján szeretnénk élni? Miért? (magyar–angol, magyar–ukrán, ukrán–angol)
6. Lehet-e egynyelvűként boldogulni Kárpátalján, ha csak magyarul/ukránul/angolul beszél valaki?
7. Szükség van-e az orosz és a német nyelvre Kárpátalján? Milyen okokból használhatják az emberek ezeket a nyelveket?
8. Melyik nyelvet szeretnék a középiskolás magyar diákok inkább elsajátítani: az ukránt vagy az angolt? Miért?
9. Mi a fontosabb: az államnyelv vagy egy világnyelv ismerete?
10. Ön szerint, ha valaki kétnyelvű környezetben nő fel (etnikailag vegyes házasság vagy eltérő tannyelvű iskola), az vezethet-e nyelvesztéshez, vagy okozhat problémát az illető anyanyelvének helyes használatában? Ön tapasztalt ilyet?
11. Érezhetőek lesznek-e a két nyelv egymásra gyakorolt hatásai? Tudna példákat mondani?
12. Hogyan reagálna arra, ha az egyik diákja kódváltást alkalmazna, vagy szláv eredetű kölcsönszavakat használna a beszédjében/írásában a tanórán? És a tanórák közötti szünetben?
13. Önre jellemző a kódváltás és a szláv kölcsönszavak használata?
14. Mennyire igyekszik a magyarországi standard magyar nyelvváltozatot használni? Az iskolában mennyire elfogadható a nyelvjárások használata a diákok és a tanárok részéről?
15. Milyen előnyei lehetnek annak, hogy egy többnyelvű régióban élhetünk? Ön szerint ez inkább előnyös, vagy hátrányos?
16. Véleménye szerint kit tekinthetünk kétnyelvűnek? Milyen szinten kell ismerni egy nyelvet ahhoz, hogy kétnyelvűnek tekintsünk valakit?

17. Az államnyelv kötelező használatát előíró jogszabályok mennyire elfogadhatók Ön szerint? Motiválhatják-e az ehhez hasonló megkötések a kárpátaljai magyarokat az ukrán nyelv elsajátítására?
18. Ha egy dolgot változtathatna a kárpátaljai iskolákban az ukrán államnyelv oktatásán, mi lenne az?
19. Ismeri az additív szemléletű nyelvoktatás fogalmát? Ön szerint mennyire eredményes ez a módszer?
20. A főiskolai képzés mennyire készítette fel a hozzáadó szemléletű anyanyelvoktatás alkalmazására?

3. számú melléklet: A filológus hallgatók által ismert szláv kölcsönszavak

Nº	Kölcsönszó	Ukrán/ orosz megfelelő	Jelentés
1.	<i>apteczka</i>	ukr., or. közny. <i>аптечка</i>	elsősegélydoboz
2.	<i>atesztát</i>	ukr. <i>атестат</i> ; or. <i>аттестат</i>	igazolvány, bizonyítvány
3.	<i>avárija/avária</i>	ukr. <i>аварія</i> ; or. <i>авария</i>	baleset, gépkocsibaleset
4.	<i>bagázsnyik/bagázs</i>	ukr., or. <i>багажник</i>	csomagtér, csomagtartó
5.	<i>bánka</i>	ukr., or. <i>банка</i>	(befőttes) üveg, palack
6.	<i>batarejka</i>	ukr., or. <i>батарея</i>	elem, akkumulátor
7.	<i>beszedka</i>	or. közny. <i>беседка</i>	kerti pavilon, filagória
8.	<i>bordácski/bordacsok</i>	ukr., or. <i>бардачок</i>	kesztyűtartó (gépkocsiban)
9.	<i>brát</i>	ukr., or. <i>брат</i>	fiútestvér
10.	<i>brigadéros</i>	ukr., or. <i>бригадир</i>	munkabrigád vezetője
11.	<i>bulocska/bulacska</i>	ukr., or. <i>булочка</i>	zsemle
12.	<i>butyka</i>	ukr., or. <i>будка</i>	bódé, kalyiba
13.	<i>csájnik/csajnik</i>	ukr., or. <i>чайник</i>	teáskanna
14.	<i>dáváj</i>	ukr., or. <i>давай</i>	indulj, gyerünk, nosza
15.	<i>dekret</i>	ukr. <i>декретна відпустка</i> ; or. <i>декретный отпуск</i>	szülési szabadság
16.	<i>diplom</i>	ukr., or. <i>диплом</i>	diploma, oklevél
17.	<i>doverenoszty</i>	or. <i>доверенность</i>	meghatalmazás
18.	<i>dovidka</i>	ukr. <i>довідка</i>	igazolás, jelentés
19.	<i>ekrán</i>	ukr., or. <i>екран</i>	képernyő
20.	<i>elektricska</i>	ukr., or. <i>електричка</i>	villanyvonat
21.	<i>gircsica</i>	ukr. <i>гірчиця</i> ; or. <i>горчица</i>	mustár
22.	<i>grafik</i>	ukr. <i>графік</i> ; or. <i>график</i>	menetrend, ütemterv
23.	<i>grecska</i>	ukr., or. <i>гречка</i>	tatárka, hajdinakása
24.	<i>gripp</i>	ukr. <i>грип</i> ; or. <i>грипп</i>	influenza
25.	<i>gruppa</i>	or. <i>группа</i>	csoport
26.	<i>hrivnya</i>	ukr. <i>гривня</i>	Ukrajna hivatalos pénzneme
27.	<i>kopek/kopijka</i>	ukr. <i>копійка</i> ; or. <i>копейка</i>	fémpénz, váltópénz
28.	<i>korobka</i>	ukr., or. <i>коробка</i>	doboz, tojástartó
29.	<i>korocse/károcse</i>	ukr. <i>коротше</i> ; or. <i>короче</i>	röviden, rövidebben

30.	<i>krán</i>	ukr., or. <i>кран</i>	emelődaru, toronydaru
31.	<i>kriska/kréska</i>	ukr. <i>кришка</i> ; or. <i>крышка</i>	fedő (üvegedényen)
32.	<i>lozska</i>	ukr., or. <i>ложка</i>	kanál
33.	<i>májka</i>	ukr., or. <i>майка</i>	trikó, sportmez
34.	<i>marsrutka</i>	ukr., or. közny. <i>маршрутка</i>	iránytaxi
35.	<i>medszesztra</i>	ukr., or. (медична) <i>сестра</i>	nővér
36.	<i>milic/milicia</i>	ukr. <i>міліція</i> ; or. <i>милиция</i>	rendőrség
37.	<i>nákáz</i>	ukr., or. <i>наказ</i>	utasítás, rendelkezés
38.	<i>obsi</i>	or. <i>общежитие</i> (röv.)	diákokthoz, munkásszálló
39.	<i>ocsered/ocseret</i>	or. <i>очередь</i>	sor, sorrend
40.	<i>pápka</i>	ukr., or. <i>папка</i>	mappa, irattartó
41.	<i>paszport/pászport</i>	ukr., or. <i>паспорт</i>	személyigazolvány
42.	<i>pelmenyi</i>	ukr. <i>пельмені</i> ; or. <i>пельмени</i>	húsos derelye
43.	<i>perevod</i>	or. <i>перевод</i>	fordítás, áthelyezés, átutalás
44.	<i>perevodcsik</i>	or. <i>переводчик</i>	tolmács, fordító
45.	<i>plán</i>	ukr., or. <i>план</i>	terv, tervezet
46.	<i>plávki</i>	ukr., or. <i>плавки</i>	úszónadrág, fürdőgaty
47.	<i>povesztka</i>	or. <i>повестка</i>	katonai behívó
48.	<i>povorotnyik/povorot</i>	ukr., or. <i>поворотник</i>	indexlámpa
49.	<i>pricep</i>	or. <i>прицеп</i>	pótkocsi
50.	<i>prikol</i>	or. <i>прикол</i>	vicces, mókás
51.	<i>rozklád</i>	ukr. <i>розклад</i> ; or. <i>расклад</i>	menetrend, ütemterv
52.	<i>sifer</i>	ukr., or. <i>шифер</i>	pala
53.	<i>stráf</i>	ukr., or. <i>штраф</i>	bírság
54.	<i>szemecski</i>	or. <i>семечки</i>	magvak, napraforgómag
55.	<i>szitka</i>	ukr. <i>сітка</i> ; or. <i>сетка</i>	háló, hálóból készült tasak
56.	<i>szkoccs</i>	ukr., or. <i>скотч</i>	ragasztószalag, cellux
57.	<i>szok/szakk</i>	or. <i>сок</i>	gyümölcsből készült üdítő
58.	<i>szosziszki/szosziszka</i>	ukr., or. <i>сосиски</i>	virslis, hústermék
59.	<i>szprávka</i>	or. <i>справка</i>	igazolás, érdeklődés
60.	<i>sztipi</i>	ukr. <i>стипендія</i> ; or. <i>стипендия</i>	ösztöndíj (diáknyelv)
61.	<i>sztolova</i>	or. <i>столовая</i>	ebédlő, étkezd
62.	<i>sztudenszkij</i>	ukr. <i>студентський квиток</i>	diákigazolvány

63.	<i>szvetafor/szvitlofor</i>	ukr. <i>світлофор</i> ; or. <i>светофор</i>	közlekedési lámpa
64.	<i>trivoga/trivoha</i>	ukr. <i>тривога</i> ; or. <i>тревога</i>	(légvédelmi) riadó
65.	<i>tumbocska</i>	ukr., or. <i>тумбочка</i>	éjjeliszekrény
66.	<i>tupoj</i>	or. <i>тупой</i>	buta
67.	<i>turnyik</i>	ukr., or. <i>турник</i>	nyújtó, húzódkodó rúd
68.	<i>tyipá</i>	ukr. nyelvjárási <i>мина</i>	izé
69.	<i>váfli</i>	ukr., or. <i>вафля</i>	ostya(szelet)
70.	<i>vobse/vopse</i>	or. <i>вообще</i>	általában, egyébként
71.	<i>vojenkomát</i>	or. <i>военкомат</i> « <i>военный комиссариат</i> » (mozaikszó)	hadkiegészítő parancsnokság; sorozási hely
72.	<i>vsze</i>	ukr., or. <i>все</i>	kész, minden, mindegyik
73.	<i>zápász</i>	ukr., or. <i>запас</i>	pótalkatrész, készlet
74.	<i>záprávká</i>	ukr., or <i>заправка</i>	benzinkút, tankoló
75.	<i>znájes</i>	ukr. <i>знаєш</i> ; or. <i>знаешь</i>	tudod (szleng)
76.	<i>zurnál</i>	ukr., or. <i>журнал</i>	napló, osztálykönyv

4. számú melléklet: A filológus hallgatók által ismert magyar/angol kölcsönszavak

№	Kölcsönszó	Magyar/angol megfelelő	Jelentés
1.	<i>афоня</i>	magy. <i>áfonya</i>	apró bogyójú cserje
2.	<i>біциклі</i>	magy. <i>bicikli</i>	kétkerekű jármű, kerékpár
3.	<i>бограч</i>	magy. <i>bogrács</i>	szabadtűzi főzőedény
4.	<i>боксери</i>	magy. <i>bokszer</i>	alsónadrág, bokszeralsó
5.	<i>бундашкеньер</i>	magy. <i>bundáskenyér</i>	tojásban forgatott és olajban kisütött kenyérszeletek
6.	<i>вайленс</i>	ang. <i>violence</i>	erőszak
7.	<i>варош</i>	magy. <i>város</i>	település
8.	<i>гаджет</i>	ang. <i>gadget</i>	eszköz, készülék, kütyü
9.	<i>гуляш</i>	magy. <i>gulyás</i> ; ang. <i>goulash</i>	gulyásleves
10.	<i>газда</i>	magy. <i>gazda</i>	tulajdonos, főnök, birtokos
11.	<i>дедлайн</i>	ang. <i>deadline</i>	határidő
12.	<i>донатити</i>	ang. <i>to donate</i>	adományozni, adakozni
13.	<i>емелет</i>	magy. <i>emelet</i>	épület egy szintje
14.	<i>імідж</i>	ang. <i>image</i>	kép, arculat, külalak
15.	<i>йов</i>	magy. <i>jó</i>	helyes, kedvező, megfelelő
16.	<i>кедвешкий</i>	magy. <i>kedves</i>	rendes, odafigyelő
17.	<i>керт</i>	magy. <i>kert</i>	földterület a ház mögött
18.	<i>комп'ютер</i>	ang. <i>computer</i>	számítógép
19.	<i>конектитися</i>	ang. <i>to connect</i>	kapcsolódni, összekapcsolni
20.	<i>краш</i>	ang. <i>crush</i>	imádott személy (szleng)
21.	<i>крінж</i>	ang. <i>cringe</i>	kínos, zavarba ejtő (szleng)
22.	<i>крумплі</i>	magy. <i>krumpli</i>	burgonya, pityóka
23.	<i>легінь</i>	magy. <i>legény</i>	fiatal, nőtlen férfi
24.	<i>лечо</i>	magy. <i>lecsó</i>	magyar ételtípus
25.	<i>лук</i>	ang. <i>luck</i>	szerencse
26.	<i>окей</i>	ang. <i>okay</i>	rendben, jól van (szleng)
27.	<i>палацінта</i>	magy. <i>palacsinta</i>	lapos, kerek tésztaféle
28.	<i>паприка</i>	magy. <i>paprika</i>	fűszernövény; zöldség
29.	<i>паприкаш</i>	magy. <i>paprikás</i>	magyar nemzeti étel

30.	<i>папуч</i>	magy. <i>papucs</i>	otthoni, kényelmes lábbeli
31.	<i>рендешикий</i>	magy. <i>rendes</i>	kedves, jól nevelt
32.	<i>табла</i>	magy. <i>tábla</i>	négyszögletű fekete falap, amire krétával lehet írni
33.	<i>фейк</i>	ang. <i>fake</i>	hamis, nem valódi
34.	<i>фідбек</i>	ang. <i>feedback</i>	visszacsatolás, reakció
35.	<i>френд</i>	ang. <i>friend</i>	barát
36.	<i>хайп</i>	ang. <i>hype</i>	felhajtás, reklám
37.	<i>хейт</i>	ang. <i>hate</i>	utálat, gyűlölet
38.	<i>чат</i>	ang. <i>chat</i>	beszélgetés (online)
39.	<i>юзати</i>	ang. <i>to use</i>	használni

Ім'я користувача:
Аніко Чурман

Дата перевірки:
18.05.2023 22:35:03 CEST

Дата звіту:
24.05.2023 22:15:06 CEST

ID перевірки:
1015143404

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100011754

Назва документа: Váradı Krisztián_Magiszteri dolgozat_2023

Кількість сторінок: 83 Кількість слів: 22748 Кількість символів: 189389 Розмір файлу: 1.45 MB ID файлу: 1014819841

6.89% Схожість

Найбільша схожість: 1.29% з Інтернет-джерелом (http://kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/Marku_Po_zakarpatszki.pdf)

6.68% Джерела з Інтернету

896

Сторінка 85

3.8% Джерела з Бібліотеки

80

Сторінка 94

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

3